

נפש הקונטרס

גיל נוה שבת, גילה ללבנו מה נעל.

באין ארוחת אב תמיד, בכן בטן בנים תחסר.

אדון בית כאורח במלון, איפה נמצא מנוח.

(מוסף ליו"ב)

וכל אלו הדברים כדי לזכור ירושלים, שנאמר אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני,
תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי, אם לא אעלה את ירושלים על ראש
שמחתי (רמב"ם הל' תעניות פ"ה).

כשנעיין במצות זכירת ירושלים, נמצא שאין זכירתה כיתר הזכירות שדי בזכרון
בלב או בפה, שא"כ היה די לתקן לקרוא בצבור פעם בשנה את מעשה
החורבן כשם שקוראים פרשת זכור, אך כאן תיקנו לנו חז"ל אופני זכרון שעל
ידם נרגיש בגופינו ונשתתף בצער חורבן ירושלים, כדכתב הש"ה (תענית, נר
מצוה) - לעולם צריך לזכור בהחורבן, ולעשות זכר בכל פעולותיו. ע"כ. להראותינו
שחיי כל יחיד ויחיד מישראל אינם כתיקנם ללא ביהמ"ק וכל הנלווה אליו.

והדבר מבואר היטב בדברי רבינו המהר"ל מפראג, ונעתיק לשונו (נצח ישראל
פכ"ג) - התבאר לך כי חורבן ביהמ"ק הוא חסרון העולם לתחתונים
ולעליונים, ולכך צריך שיהיה הנהגת האדם על עניין זה כפי שהוא עניין העולם,
ויהיה נוהג באבילות על דבר זה, וכאשר יש אבילות על ירושלים, וכזה נראה כי
יש הפסד וחסרון בעולם, ולכך הוא חוזר אל הסדר, וזה שכתוב - שישו אתה
משוש כל המתאבלים עליה, ר"ל כי המתאבלים עליה בשביל החסרון שהגיע
לעוה"ז ועל זה הוא מתאבל, וכבר התבאר שכל דבר שיש בו שינוי, כמו זה הוא
חוזר אל הסדר, לכן שישו אתה משוש כל המתאבלים, אבל אם אינם מתאבלים,
וכאילו לא היה כאן חסרון, וכאשר אין כאן חסרון אין כאן חזרה.

אבל מה שראוי לאדם מצד חורבן בית קדשינו ותפארתינו אם באנו לעשות כמו שראוי להיות נוהג האדם כמו שאמרנו, הרי לא היה נשאר לו חיים לגמרי, כדאמרי' בפרק חזקת הבתים, כשחרב בית באחרונה רבו פרושים בישראל שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין, נטפל להם ר' יהושע, אמר להם, בני, מפני מה אין אתם אוכלים בשר ואין אתם שותים יין, אמרו לו נאכל בשר שממנו מקריבים על המזבח ועכשיו בטל, ונשתה יין שממנו מנסכים על גבי מזבח ועכשיו בטל, אמר להם א"כ לא נאכל להם שכבר בטלו מנחות וכו' עד שתקו, אמר להם בני בואו ואומר לכם, שלא להתאבל כל עיקר אי אפשר שכבר נגזרה גזירה, להתאבל יותר מידי אי אפשר, שאין גזרין גזירה על הצבור אא"כ רוב ציבור יכולין לעמוד בה, אלא אמרו חכמים וכו'.

והרי התבאר לך, כי לפי מידת האמת והיושר ראוי היה שנחסר עצמינו בשביל חורבן קדשינו ותפארתינו, רק כי אין הגזירה חלה על דבר שאין הציבור יכול לעמוד, עכ"ל המהר"ל.

ומה נענה ונאמר אחרי דברים כאלו, שכפי גודל ההעדר בעליונים ובתחתונים ע"י חורבן ביהמ"ק, אם היינו מנהיגים את עצמינו באופן המתאים להעדר זה לא היה נשאר לנו חיים, וגם באופן שחיי נפש כן היו נשארים, לא רצו חכמים להכביד בגזרתם כ"כ, כי אין רוב הציבור יכולים לעמוד בכך, ולכן השאירו לנו רק מעט מועיר איזה דברים זכר לחורבן, כי שלא להתאבל כלל אי אפשר.

ואעפ"י שדברים אלו הינם מועטים בכמות ואיכות אלף מונים ממה שהיה ראוי, וא"כ כיצד על ידם נוכל להביא את נפשינו להרגשה הראויה ביחס לחורבן הבית וגלות השכינה, אך עכ"ז סמכנו על חז"ל הקדושים שכל דבריהם ברוה"ק, שכיוון שקבעו גזירות אלו ככלים שעל ידם נבוא לזכרון ירושלים כראוי, אם כן ע"י שנקיים גזירות אלו מתוך הכוונה הנכונה, בודאי שע"ז יתעורר זכרון ירושלים בליבנו כראוי.

והנה אין צורך להאריך ולתאר גודל אטימות הלב של דורינו, ואף כי שערי דמעה לא ננעלו בשמים, אך דומה ששערי דמעותינו אנו כמעט וננעלו, בודאי שאף אחד לא שמח בכך, כל אברך שננעה יראת ה' בליבו בודאי היה רוצה לבכות יותר בסליחות וימים נוראים, לבכות יותר בקינות בתשעה באב, רק שאין יודעים מהיכן לקחת את התעוררות הלב שתגרום זאת.

א"צ לחפש עצות וסיבות כ"כ, דמעות והתעוררות נובעים מאמת וטהרת הלב, אזי א"צ לחפש שום דרכים לעורר אותן, רק הן תוצאה טבעית פשוטה.

להמציא הרגשה בליבנו ביחס לירושלים וביהמ"ק הוא בודאי ע"י התבוננות, אך כשחז"ל ברוח קדשם קבעו לדורות עולם הנהגות שנועדו להחיות בלבינו את זכרון ירושלים, וסמכו זאת על הפסוק אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני, תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי, ומפרש המלבי"ם שם – שכל דיבורי הוא בך, ואם לא אדבר מזכרוך אהיה כאילם אשר לשונו לחיכו דבקה, הרי שחז"ל הק' הניחו בהנהגות אלו כוחות להביא את האדם לדרגת זכירה שכוז.

ובמובן שאין די במעשים בלבד, אך ככל שנעמיק בהתבוננות בגודל האסון של חורבן ביהמ"ק וגלות השכינה, ובצער שיש כביכול לקב"ה עי"ז שלא ניתן לשער, וכפי שחז"ל מלמדים אותנו שהקב"ה יושב ושואג כארי גם עתה בכל לילה ולילה ג' פעמים, וכן בכל יום ויום בכל פעם ופעם שאנחנו עונים בביהמ"ק יהא שמיה רבא הקב"ה מנענע ראשו ואומר מה לו לאב שהגלה את בניו, וכו', והרי אנחנו מקבלים עלינו מצות אהבתו ית' כמה פעמים ביום, וזו אף מהמצוות התמידיות, וכיצד יתכן שישאר ליבנו כאבן למשמע אוזן צער וכאב גדולים כ"כ כמעט ללא היסח הדעת, ושבליבנו לא ישרה ג"כ זכרון תמידי לכך, זה סתירה ממש לעדות פיננו שאנחנו אוהבים אותו ית' ח"ו.

כל שכן כשמתבוננים בכך שכל קישרנו איתו ית' שזה נשמת אפינו השתבש ושינה פניו מן הקצה לקצה מאז החורבן, וההפרש הוא כמו בין חיים למיתה, שכל התבוננויות אלו רק יעוררו הרגשה שכמה שנעשה אינו מספיק לבטא את צערינו אנו, וההשתתפות, כביכול, בצערו ית'.

ולכה"פ עלינו להשתדל שלא להתרשל, ולדקדק בגזירות האבילות שקבעו לנו חז"ל שזה ממש המינימום כנ"ל, ולכוין בזה שזה מנחת הדל שלנו, אך אם גם כמעט הזה נתרשל, כיצד נוכל לצפות שתתעורר בקרבנו איזה הרגשה לצער החורבן, כשהתנהגותינו מבטאת הפך מאבלות.

ואם הדבר נכון בכל הדינים דזכר לחורבן שענינם להזכיר לנו צער ירושלים, כל שכן שנכון הדבר בגזירה של מיעוט בשמחה תמידית, שעם חסרון ירושלים וביהמ"ק גם מאיתנו נחסרה שמחה שלא תוכל לשוב ולהישלם רק כשיהיו גם הכסא והשם שלמים, ובזה בודאי שמי שמתעלם מהיותנו בגלות ומצער השכינה, ושמח ועלז בשמחה יתירה בכמות ואיכות שנאסרו עלינו משום צער החורבן, איך

יעלה על הדעת שישכנו בליבו בכפיפה אחת עם זה גם יגון ואכילות על ירושלים, ומאיפה ההעזה לצפות שיבואו לו דמעות על חילול הקדש והמקדש?

ומי שמת ליבו בקרבו כל כך, שאין בכל הנ"ל לעוררו משנתו, ואומר לנפשו וכי מה בכך שאין בליבי צער על החורבן, ואף כי לעולם לא אוזיל דמעה על ירושלים, מ"מ יחרד ליבו מיראת העונש ויירא לנפשו ממה דאיתא בגמ' סוטה (מח.) וז"ל - אודנא דשמעא זמרא תעקר, זמרא בביתא חורבא בסיפא, והוסיף ללמדנו דעת בזה רבינו היעב"ץ בסידור וז"ל - וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכו', אודנא דשמעא קל זמרא תעקר, זמרא בביתא חורבא בסיפא (סוטה מח.). בעוונותינו הרבים נתקיים לעינינו בימינו בבעלי בתים רבים וגדולים כפלטין של מלכים שהיו כל ימיהם כחגים, והיה תוף וחליל משתיהם, ונסבו לנכרים בתיהם, אעפ"י שהיו בידם מעש"ט כי גדלה קנאת ה' על הדבר הזה. עכ"ל.

ועוד אעתיק דבר מבהיל שמצאתי בעיון יעקב בסוטה שם וז"ל - לפי שכבר עונשו אמור אודנא דשמע זמרא תעקר, דהיינו שנעקר מן העולם הוא וכל אשר לו ואבד זיכרו כעוקר אילן עם שורשו, ואין דיורין בביתו. עכ"ל רח"ל.

כל שכן שפחד יבוא ויאתינו בראותו חומר האחריות שנוטל על כתפיו בעונש הרבים, כמבואר בגמ' סוטה שם שמביא חמש פורעניות לעולם, שנאמר - הוי משכימי בבקר שכר ירדפו מאחרי בנשף יין ידליקם והיה כנור ונבל תוף וחליל ויין משתיהם ואת פועל ה' לא יביטו, מה כתיב אחריו - לכן גלה עמי מבלי דעת - שגורמין גלות לעולם, וכבודו מתי רעב - שמביאין רעב לעולם, והמונו צחה צמא - שגורמין לתורה שתשתכח מלומדיה, וישח אדם וישפל איש - שגורמין שפלות לשונאו של הקב"ה ואין איש אלא הקב"ה שנאמר ה' איש מלחמה, ועיני גבוהים תשפלנה - שגורמין שפלות של ישראל, ומה כתיב אחריו - לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לכלי חק וכו', ופרש"י - לאחר שהביאו חמש פורעניות הללו לעולם סופן גופלין בגיהנם.

וכאן מקום להעתיק גם דברי היעב"ץ המפורסמים בגודל האחריות שבחטא ההתרשלות באיבול על ירושלים וז"ל - אלמלא לא היה אלא עוון זה בידינו, שאין מתאבלין על ירושלים כראוי, די להאריך גלותינו, והיא בעיני הסיבה קרובה היותר גלויה עצומה וחזקה לכל השמדות המופלגות הגדולות הנוראות המבהילות הרעיונים אשר מצאנו בגלות וכו', עיי"ש שמאריך בזה.

וצר לי שהוצרכתי להעתיק כל זה, ואשר לב מרגיש לו יתעורר מההתבוננות בצער השכינה שהוזכר למעלה הרבה יותר מפחד הקללות שהבאנו כאן, עם היותן עצומות ונוראות לפרט ולכלל.

ובהתחזקנו בשמירת כל גזירות חז"ל זכר לחורבן וזו בפרט, יעלה בזה כאוב מארץ קולנו – ובכל זאת שמך לא שכחנו, ואז אף הקב"ה יענה כנגדינו – ואנוכי לא אשכחך.

ובפרט אשר אנו מצפים ומייחלים לראות כהרף עין בשוב ה' ציון, ואזי אף שנוכל להוסיף ולהתחזק בכל המצוות שלא דקדקנו מספיק קודם, אך מצוות אלה דובר לחורבן לא יהיה להם עוד מקום אחרי שארמון על משפטו ישב, בווא ונחטוף מצוות אלה בזמן הקצר שנשאר לקיימם ובזה נקרב את הגאולה, ויה"ר שיתקיים בנו במהרה מקרא שכתוב – שישו את ירושלים וגילו בה כל אוהביה, שישו אתה מושש כל המתאבלים עליה.

מילין זעירין

בראשית דברי אודה את ה' שסייעני וחזקני ועזרני עד אשר השלמתי את החיבור הנוכחי, אין זה אלא שהקב"ה פותח שער לדופקי בתשובה, וכשהארם חפץ לילך בדרך הישרה אף שעודנו רחוק, מאיר ה' עיניו ומעיר את רוחו להגיע לנק' האמת, והכל כגודל חסדו ית'.

ואין אני רואה צורך להתנצל כדרך המחברים, מחמת היות איסור זה כ"כ קרוב לגדר מת מצוה, עוד יותר ממצות כתיבת ס"ת עליה הדפסתי את הקונטרס הקודם, וזה גם אשר גרם לי להתעורר לברר נושא זה היטב במקורותיו, כי גודל ההרגל גם בקרב יראי ה' להתעלם לגמרי מהמצאו של איסור זה, היכה שרש בלב לאמר – בודאי שאין בכך שום נדנד איסור, והמחמיר לעצמו הוא בגדר מידת חסידות יתירה, ולבני ביתו הוא קרוב לגדר אכזרי (ח"ו).

ומה נפלאתי למצוא גמרות ערוכות ואריכות בדברי הפוסקים והכל פשוט וברור, ובאיסור שמיעת זמר בבין המצרים וספה"ע החמירו וחזרו והחמירו והכל ממנהג, וגוף איסור הזמר שהוא גזירת חז"ל קדומה ומדינא דגמ' ותלויות בו כמה קללות קשות רח"ל כמעט ונשכח, ואשתומם על המראה ורעיוני יבאלוני, והעליתי כל אשר מצאה ידי בעזרת צורי וגואלי עלי גליון ומיגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה, אולי עי"ז יתעוררו יראי ה' להתבונן בדברים לאמיתם ולהיות מודה ועוזב.

והנה היה למראה עיני הקונטרס היקר 'אל גיל כעמים', ורובו הוא בבחינת 'נפש הקונטרס' דלעיל באריכות ומתיקות מבאר לאורך ולרוחב ולעומק ריבוי הסכנות הרוחניות והחורבנות שתלויים במנהג הרע של שמיעת כלי זמר, אך נפשי חשקה בעיקר בבירור הדק היטב של גדרי ההלכה של האיסור מהמקורות ועד הדוגמאות הרבות השכיחות, הן בחלק השיר בפה הן בחלק שמיעת כלי הזמר, לכך נר' לי שהדברים משלימים זה את זה ושניהם כאחד טובים, וכיודעי נאמנה כוונת המחברים והמדפיסים לש"ש ולהרבות כבוד שמים, בטוחני שישמחו על הדפסת הקונטרס הנוכחי בפרט שעצם הדבר שיוצאים מספר חיבורים על נושא אחד כבר יש בו לעורר את הציבור יותר לשים לבכם על דרכיהם.

ואל יחשוב המעיין שהדברים נכתבו בחפזה וכלאחר יד, כי הושקעו בקונטרס זמן זמנים טובא, ובפרט בבירור הנקודות שאינן מפורשות דיין בפוסקים, ולא

סמכתי על דעתי הקלושה ונתתי את הגליונות להגהה של כמה אברכים מופלגים ות"ח חשובים, ואף שיגרתי אגרות לכמה ת"ח מפורסמים לצורך בירור הדברים בראוי.

ואף שכבר דחקו בי כמה חברים להזדרז ולהוציא את הדברים לאור, אני לא הזדרזתי כלל ולא התפעלתי מההפצרות, רק הייתי מתון לברר כל דבר שוב ושוב והמתנתי על מכתבי התשובה מהרבנים ששלחתי להם, למען יצא דבר מתוקן המכוון לאמת.

ואזכור לברכה את האברכים המצויינים אריות שבחבורה כידוע לכל חובשי ספסלי ביהמ"ד דכאן, הר"ר מיכאל אליעזר נ. שליט"א, והר"ר נחום א. שליט"א, שהואילו לעבור על הקונטרס ולהעיר את הערותיהם המועילות, ומלבד זה גם לאחר מכן שכתתי לשאת ולתת איתם בסוגיות שהיו טעונות בירור במיוחד כמעט מידי יום ביומו, והיה זה לעזר רב לכירור הדברים לאמיתם כציווי חז"ל שהתורה נקנית בדקדוק חברים.

כן יזכר לטוב האברך המופלג הר"ר יונתן אנשיל ה. שליט"א שגם איתו נשאתי ונתתי בכמה וכמה עניינים בקונטרס.

זכות מיוחדת נפלה בחלקי שהרה"ג ר' יו"ט ליפא ניהויו שליט"א מו"ץ דהעדה החרדית בעירנו הואיל לעבור על כל הקונטרס והעיר כו"כ הערות מועילות, ישלם ה' שכרם ויזכו להיות תמיד ממזכי הרבים.

ובתחילה קצת הצטערתי שנסבב ככה שהדפסתי את הקונטרס על מצות כתיבת ס"ת קודם לקונטרס על איסור שמיעת כלי זמר, כי הסדר הוא הרי סור מרע ועשה טוב, ויש להקדים א"כ הסור מרע, אך שוב חזרתי לראות שדווקא זהו הסדר המתוקן, בהיות קונטרסים אלה באים לעורר על מנהג העולם שאינו כהלכה א"כ זהו בחינת תשובה לתקן דרכינו, ובידוי של יוה"כ מצינו הסדר – "על מצות עשה ועל מצות לא תעשה", הרי שבידוי מקדימים את העשה קודם לל"ת, ה"נ דכוותה.

ועיני היו נשואות בתפלה לרבון העולם שיזמין לי רמז נאה בשם הקונטרס לשמו, שבזה יהיה לי חיזוק לדעת כי הפץ בו המלך, והנה מצאתי גימטריא שלא בדוחק בחסדי שמים, כי "איך נשיר" הוא בגימטריא מכוון בדיוק "אליעזר בן יאיר", ולכך שמתי כן שם הקונטרס.

ויהי'ר שיהיה קונטרס זה באמת לתועלת ולעורר את ציבור יראי ה' לשוב ולהזהר
בהלכות אלו הן בגוף הן בנפש, ואמצא הן בעיני המלך לשים חלקי עם
מזכי הרבים, ונזכה במהרה דידן לחזות בשוב ה' ציון ברחמים, אמן.

פתח דבר

מחמת שגודל הרגילות באיסור בעוה"ר גרמה להרגשה בקרב רבים מיראי ה' שפשוט שאין האיסור נוהג בזמנינו, וודאי שכן דעת הגדולים, ראיתי להעתיק, קודם שאפתח פי, מה שכתבו מפוסקי זמנינו בעניין.

בית ברוך (לגרבי זילבר זצ"ל) כלל י' ס"ק ל"ב - מבואר במשנה ובגמ' סוטה מח. ובטושו"ע או"ח סימן תק"ם סעיף ג' דאסור לשמוע קול שיר מפני חורבן הבית, וע"י כלי אסור אפי' שלא על היין לכו"ע וכ"ש אם רגיל בזה, וי"א דברגיל אפי' בפה אסור אפי' שלא במשתה, ודעת האחרונים המובא במשנ"ב גם שירה בפה אסור בכל עניין, ולכן מי שיש לו מקלט רדיו בתוך ביתו (ועצם החזקת המקלט וכו' עיי"ש) אסור להשמיע הקול זמר, וכו', ומי שפותח המקלט להשמיע הקול זמר הוא בכלל 'חוטא ומחטיא את הרבים', ה' ישמרנו, ומלבד האיסור העצמי עוד זה גורם לביטול תורה.

ובשו"ת אז נדברו (לגאון הנז"ל) ח"ח סי' נ"ח - ומה שכבודו שואל מה בקשר להמנהג, ומצטט מדברי האחרונים שכתבו כמתאוננים דבדורות אלו הקילו וחזרו והקילו, הרי מדבריהם נשמע שלמעשה אין לנהוג כן שזה כמנהג בטעות.

שו"ת להורות נתן ח"ד סי' מ"ו - ומצאתי קצת לימוד זכות שלא למחות בזה להמוני העם, דהנה כהיום נשמעים בראש חוצות שיר של תיפלות מבעלי הרדיו השפלים אשר כל מגמתם להפיץ ארס של זוהמא בליבות שומעיהם, ולרבים מעמי הארץ ונשים קשה לעמוד בניסיון שלא לשומעם, ולכן מוטב שישמעו שירים המיוסדים על פסוקים, כדי למונעם מאיסורא רבה לשמוע קול זמר סמרא דמסאבותא, ועל דרך שהתיר החת"ס וכו', וממילא מובן שאין זו תקנה לת"ח ומדקדקים במצוות, וכמ"ש החת"ס ז"ל.

שו"ת שבט הלוי ח"ו סי' ס"ט - ולמעשה לכושתנו ולצערינו כמעט נשכח הלכה פסוקה הזאת, ואין לנו לימוד זכות גמור, ומסיים שם - ומי יתן שדורנו יבין שכל החיים שלנו וכל הנהגת הבית בית חרדי ויראי ה', צריך שיהיה משוער עפ"י הלכה וש"ע ובכלל זה עניין הנ"ל, ובזכות זה נזכה לראות בשמחת גאולתינו ופדות נפשינו.

ואסיים בהעתקת מש"כ לי הגאון המפורסם הר"ר יוסף ליברמן שליט"א (מחבר ספרי משנת יוסף) במכתב, הנוגע לעניינינו - בשו"ת חת"ס (חאה"ע"ז ח"א

סי' קכ"ב בסוד"ה וע"ז) שבאשכנז לא עשו שבע ברכות, רק ביום הא', דערבה כל שמחה, רק פ"א בירכו בשבת ולעזה כל המדינה עיי"ש, והיו הרבה יראים שעשו תיקון חצות, ועפ"י הנהגת החת"ם ותלמידיו ערכו תקו"ח בחצות ימי בין המצרים, ברבים, ובליל שישי בחצי הלילה, ובעוה"ר שדורותינו שכחנו מזה, ויש שמחוסר ידיעה כל היום מפעילה האשה "טייפ" "דיסק" לנגן, וכעין שהיה בטור מלכא (גיטין נו.) שבחד גיסא הרגו הרומים רח"ל, ובאידיך גיסא דמתא הילולא וחיננא [וכנראה היה אחרי חורבן בית שני].

והגם שעלינו ללמד זכות שהמוזיקה מועלת לעצבים החלשים, ובפרט לנשים שכהיום מולידות מעשרה ילדים ומעלה כ"י בלעה"ר, מה שלא היה לפנים, ודוחק הפרנסה, וקושי חיתון הילדים שלא היה מימות עולם כמוהו, וכיותר שב"ה התרבו בעלי תשובה, שרגילים במוסיקה מנעוריהם, ומוטב שישמעו שירי קדש מאשר ברדיו הטמא קול באשה ערוה.

בכל זאת מעיקר ההלכה צודק מע"כ, וכבר כ' בשו"ת שבט הלוי (או"ח סי' ס"ט) שלמעשה לבשתינו ולצערינו כמעט נשכחה הלכה פסוקה זו, ואין לנו לימוד זכות גמור וכו' עיי"ש"ה. וכידוע מתריע ע"ז גם בע"פ, ועי"ז כבר נסגרו חנויות הקלטות וכלי נגינה שהרעישו ברחוב כל היום בניגונים, והנזכר בתהילים בנבל וכנור אזמרה לך וכדומה, שאני יחידי סגולה השרים בדבקות להשי"ת.

ומה שרבני הדור לא מספיק מעוררים ומוחים בזה, משום שיש בעוה"ר פרצות יותר חמורות שעסוקים [או צ"ל עסוקים] בהם, ואצל החת"ם קרה בחופה כאשר סידר קידושין באה הידיעה שא' מגאוני דורו רבי מרדכי בנעט זי"ע שחל"ח, וציוה להפסיק הנגינה דערבה כל שמחה, וא"כ אנן מה נענה אבתריה, שלפני שנה היה הפיגוע הנורא בהודו בעיר בומביי, וכו' וכו', והשבוע תאונת הדרכים המחרידה של אב ובנו ונשותיהם משפ', מגדולי תמכין דאורייתא, שנתרסק האווירון שלהם, ושאר צרות והפגנות, וערבה כל שמחה, הרי על כגון דא כ' החת"ם (בשו"ת ח"ו סי' פ"ד ופ"ט) שמע"כ מזכיר, שהותר ומצוה לשמח חתן וכלה שהם "עגומי הגלות", עכ"ל במכתב לענייננו.

ויה"ר שתחת ערבה כל שמחה, יקויים בנו במהרה וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות, אמן.

חלק א' - תמצית הסוגיא מש"ס ופוסקים

א. סוגיות הש"ס

מה כתיב אחריו – לכן גלה עמי מבלי דעת – שגורמין גלות לעולם, וכבודו מתי רעב – שמביאין רעב לעולם, והמונו צחה צמא – שגורמין לתורה שתשתכח מלומדיה, וישח אדם וישפל איש – שגורמין שפלות לשונאו של הקב"ה, ואין איש אלא הקב"ה שנאמר ה' איש מלחמה, ועיני גבוהים תשפלנה – שגורמין שפלות של ישראל, ומה כתיב אחריו – לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה וגו'.

וסוגיא נוספת בעניין בגיטין ז. וז"ל הש"ס שם – שלחו ליה למר עוקבא זמרא מגלן דאסיר [פירש"י לשורר בבית המשתאות], שרטט וכתב להו – אל תשמח ישראל אל גיל כעמים, ולשלח להו מהכא – בשיר לא ישתו יין יימר שכר לשותיו, אי מההוא הוה אמינא הני מילי זמרא דמנא [פירש"י כינור] אבל בפומא שרי, קמ"ל.

נסכב בעז"ה העולה מפשטות סוגיות הגמ', דמשבטלה סנהדרין נאסר השיר, והאיסור כולל בין שירה בין שמיעה, בין בכלי זמר בין בפה בלבד, אעפ"כ שירה שכל תכליתה צדדי לסייע למלאכה שרי, ויש קללות קשות ר"ל באם עוברים על איסור זה, ובעניין אם נאסר דווקא בבית המשתה צ"ע, דמצד אחד כן

נחל להציע בס"ד סוגיית הש"ס, איתא בסוטה מח. – מתני' – משבטלה סנהדרין בטל השיר מבית המשתאות שנאמר בשיר לא ישתו יין, ובגמ' שם – וממאי משבטלה סנהדרין כתיב א"ר הונא בריה דרב יהושע דאמר קרא זקנים משער שבתו בחורים מנגינתם, אמר רב אודנא דשמעא זמרא תעקר, אמר רבא זמרא בביתא חורבא בסיפא, שנאמר קול ישורר בחלון חורב בסף, וכו', א"ר הונא זמרא דנגדי [פירש"י – מושכי ספינות החבל, שרי, שאינו אלא לזרזם במלאכתם] ודבקרי [פירש"י – שמזמרים בשעה שחורשים, ואינו אלא לכוין את השוורים לתלמיהם שהולכים לקול השיר שערב עליהם] שרי. דגרדאי [פירש"י – אינו אלא לשחוק] אסיר, רב הונא בטיל זמרא [פרש"י – גזר על דורו שלא יזמרו בביתם ובבית משתאות], קם מאה אווזי בזוזי ומאה סאה חיטי בזוזי ולא אבעי, אתא רב חסדא זלזיל ביה [פירש"י – ולא הקפיד למחות בידם], אבעאי אווזא בזוזא ולא משתכח, וכו'.

א"ר יוחנן כל השותה בד' מיני זמר מביא חמש פורעניות לעולם, שנאמר – הוי משכימי בבקר שכר ירדופו, מאחרי בנשף יין ידליקם, והיה כינור ונבל תוף וחליל ויין משתיהם, ואת פועל ה' לא יביטו,

הוא ל' המשנה בסוטה ובמימרת ר' יוחנן שם, וכן פרש"י בגיטין, אך מצד שני מהגמ' בסוטה ששירת הנגדי והבקרי שרי רק מפני שהוא צורך המלאכה, ומטעם זה

ב. שירה שלא במקום משתה

והאגור (הל' תענית תתס"ד), כולו ס"ל דאין חילוק ונאסר בכל גוונא גם ללא משתה, והא דנקטה המשנה בית המשתאות, אורחא דמלתא נקטו ששם שכיח שמזמרים, אך אין האיסור תלוי ביינן.

והרמב"ם כתב בהלכותיו (הל' תעניות פ"ה הי"ד) שבכלי שיר אסור

בכל גוונא, ובפה אסור דווקא על היין, אך בתשובה אסר אף בפה אף שלא על היין, וכן נקטו הפוסקים לעיקר בשיטתו (ועיין לקמן בחלק הביאורים סי' ג' שיש כמה אחרונים שפ"י גם את דבריו בהלכות כן).

והנה, כדהזכרנו לעיל, יש קושי ניכר בסוגיית הגמ' לשיטה דנאסר במשתה בלבד, דהא זמרא דנגדי ובקרי וגרדאי מיירי בלא משתה, וחזי' דעכ"ז אסרנו בגרדאי, ונגדי ובקרי התרנו רק משום שמסייעים במלאכה, הא לא"ה היה אסור. ובאמת יפלא שאף אחד מהפוסקים שהוזכרו בשיטה זו לא העתיק הא דנגדי ובקרי (כמובן למעט רש"י, רי"ד, תוס' שלא כתבו הלכותיהם בנפרד רק פירשו על אתר).

בנידון זה, האם נאסר דווקא בבית המשתה או אף שלא בבית המשתה, מצינו שתי שיטות ברבותינו הראשונים ז"ל, רש"י, רי"ד, סמ"ג (מצוות מדבריהם ב'), הגמ"י, והר"ן בחידושיו, כתבו במפורש שדווקא בבית המשתה על היין אסור, אך שלא בבית המשתה הכל שרי.

ותוס' כתבו בגיטין שם וז"ל – פי' בקונטרס לשורר בבית המשתאות, וכן משמע מדקאמר ולשלח להו מהכא בשיר לא ישתו יין, ובפרק בתרא דסוטה תנן משבטלה סנהדרין בטל שיר בבית המשתאות שנאמר בשיר לא ישתו יין, וראוי להחמיר בכיוצא דההוא בירושלמי דהוה קאים ודמיך בזמרא שמתענג ביותר, עכ"ל. דהיינו שתוס' ס"ל ג"כ כרש"י בעיקר הדין שלא נאסר אלא במשתה, מ"מ ס"ל שראוי להחמיר גם שלא על היין אם זה באופן שמתענג ביותר כריש גלותא שהיה שומע זמר בשכבו ובקומו.

ובנגד' הרי"ף הרא"ש והרא"ה (שלשתם בברכות ריש פ"ה), האשכול (אלבעק עמוד 33), הרמב"ן, המאירי, ריא"ז, וכן נר' מסקנת הטור (סי' תק"ס),

היין, ובפה דווקא על היין, והרמ"א מביא שי"א שאין איסור אף בכלי שיר רק בבית המשתה או ברגיל, והיינו שיטת תוס'.

[אך מדאינו מסיים וכן המנהג או וכן עיקר, אין למנותו עם העומדים בשיטה זו להלכה כפי שהבאנו להלן בחלק הביאורים סי' ב' - בירורי שיטות, עיי"ש.]

והנה, אף שלהלן בחלק הביאורים הבאנו אופנים ליישב הא דנגדי ובקרי גם לסוברים דשרי שלא על היין, מ"מ הרבה אחרונים העמידו קושיא זו כצור איתן והכריעו מכח זה להלכה דלא כראשונים שאוסרים רק על היין, וכנראה שהישובים הנ"ל לא ס"ל, או שחשבום לדוחק, כן כתבו מהרש"ל (יש"ש גיטין פ"א סי' י"ז), ב"ח, מהר"ל (נצח ישראל פכ"ג), של"ה (מסכת תענית, נר מצוה), באר שבע, מג"א, והשבות יעקב (בעיון יעקב על גיטין וסוטה), ולכך פסקו להלכה שאף שירה בפה אסורה אפי' בלי יין בכל מקום.

והב"ח סיים שלכך יש למחות בנשים המזמרות בשעת מלאכתן, והובאו דבריו אלו להלכה במג"א, א"ר, פמ"ג, ח"א (כלל קל"ז סעיף ג'), ומשנ"ב.

ובן נקטו לחומרא כהנך ראשונים גם החת"ס (שו"ת ח"ו סי' פ"ט), היעב"ץ (בסידור בהל' זכר לחורבן), והקיצור שו"ע (סי' קכ"ו), נמצא לסיכום שרוב רובם של האחרונים ס"ל להלכה

ויחיד בדבר הוא הארחות חיים, שגם כתב שהאיסור הוא רק במשתה, וגם העתיק הא דנגדי ובקרי, ובאמת ניכר הדוחק בדבריו להעלותם בקנה אחד, וז"ל – ושיר וכו' אינו אסור אלא בבית השמחה והמשתה, אבל העוסק במלאכתו ומשורר להקל לו במלאכתו מותר, אבל מי שאינו עוסק במלאכה, או שעשה מלאכה קלה אסור בשיר וכו' אפי' שלא על היין, וכ"נ בסוף סוטה, עכ"ל.

הרי שפתח שאין אסור אלא בבית השמחה והמשתה, וכ"כ גם קודם לכן כמה פעמים, ולעיל אף כתב במפורש – אבל בלא משתה מותר, ועכ"ז תוך כדי דיבור כותב שדווקא בעוסק במלאכה קשה מותר לשיר כדי להקל עליו, אך בגוונא אחר אסור אפי' שלא על היין, נמצא שמפרש שבית המשתה פירושו כל מקום שהשיר הוא לשם שמחה, ולא ממעט רק היכא שזה להקל עליו במלאכתו.

הרי לנו לסיכום ע"כ, רי"ף רמב"ם אשכול רמב"ן רא"ש רא"ה מאירי ריא"ז ארחות חיים טור אגור, שס"ל שאסור אף שלא בבית המשתה, ואילו רש"י רי"ד תוס' סמ"ג הגמ"י ור"ן, שס"ל שאין אסור אלא על היין (אא"כ היכא שמתענג ביותר שאז ראוי להחמיר לתוס' ור"ן).

והשו"ע כתב כרמב"ם בחיבורו, דהיינו שבכלי שיר אסור אף שלא על

לאסור בכל מקום, דהיינו – מהרש"ל ב"ח
מהר"ל של"ה באר שבע מג"א א"ר שבות

יעקב פמ"ג יעב"ץ ח"א חת"ס קצשו"ע
והמשנ"ב.

ג. שירי שבת לקב"ה

סוג שירים שמותרים, ומקדים ואומר שמה
שבא להוציאם מהכלל הוא דוקא
למעטינהו מאיסור שירה בפה, אך מאיסור
כלי זמר לא נתמעטו, דזה אסור בכל
גוונא גם בשירי שבת לקב"ה, וכן כתבו
במפורש בביאור לשון הרי"ף – רש"ל,
והדברי חמודות (על הרא"ש שם).

ובן מדוייק ברמב"ם, שכתב וז"ל – וכן
גזרו שלא לנגן בכלי שיר, וכל מיני
זמר וכל משמיעי קול של שיר אסור
לשמוח בהן, ואסור לשומען מפני
החורבן, ואפילו שירה בפה על היין
אסורה, שנאמר בשיר לא ישתו יין, וכבר
נהגו כל ישראל לומר דברי תושבחות או
שיר של הודאות לקל וכיוצא בהן על
היין.

הרי שכתב בשריותא דדברי תושבחות
שנהגו לאומרם על היין, והיינו
דחזור על איסור שירה בפה דסמין ליה,
דזה אסר לעיל דוקא על היין, בזה קאמר
שירי דברי תושבחות, אך בכלי זמר לא
נחית כלל לחלק ואסור בכל גוונא,
וכדמשמע נמי ממה דחתם החלק הראשון
דכלי זמר בלשון – ואסור לשומען מפני
החורבן, ואח"כ מתחיל עניין נפרד, וכן
מוכח שהבין ברמב"ם הרה"מ, מדהעתיק
ל' הרי"ף בשם גאון דלעיל כמקור דברי

עתה נדבר בעז"ה בהיתר הראשון שכתבו
רבתינו הראשונים בסוגיין, והוא
היתרא דשיר ושבת לקב"ה, ומקור ההיתר
הוא תשובת רב האי גאון, והביאו הרי"ף
בקיצור, וברוב הראשונים הועתק כל'
הרי"ף.

וז"ל הרי"ף – פירש גאון, הא דאמרי'
זמרא בפומא אסור, הני מילי כגון
נגינות של אהבת אדם לחבירו ולשבת
יפה ביפיו, כגון שהישמעאלים קורים להם
אשעא"ר, אבל דברי שירות ותשבחות
וזכרון חסדיו של הקב"ה, אין אדם
מישראל נמנע מזאת, ומנהג כל ישראל
לאמרן בבתי חתנים ובבתי משתאות בקול
נגינות ובקול שמחה, ולא ראינו מי
שמיחה בזאת, עכ"ל. וכלשון הזה הובא
גם באשכול ברמב"ן ברא"ה ברא"ש
ובר"מ.

והנה, הדגיש כאן הרי"ף שההיתר האמור
הוא דווקא בשירה בפה, דכן פתח
– הא דאמרי' זמרא בפומא אסיר, וכו',
ולכא למימר שמשום איסורא נקט לה,
כדי להחמיר ולומר ששירים שאינם שבת
לקב"ה אסור אפי' בפה, שהרי זה כבר
כתב לעיל מיניה שאיסור הזמר הוא בין
בפה בין בכלי, ועד עתה הכל היה בכלל
האיסור, ועתה בא לחדש לקולא, שיש

ובן הוא במהרש"ל של"ה וחת"ס להדיא להלכה דבכלי זמר אסור אף תשבחות.

שו"מ שגם בשו"ת רבינו יעקב מליסא זי"ע (סי' ד') מוכח כן, דאוסר כלי שיר בתפלה מדאינו חשוב מצוה ולא דמי לשמחת חתן וכלה, משמע דהוה פשיטא ליה דאין שייך כאן היתרא דתשבחות וע"כ מהטעם שתשבחות איננו היתר לכלי שיר.

אולם, מלבד הראשונים שנזכרו, הובא היתר תשבחות גם בסמ"ג מאירי ור"ן, והם לא חילקו, ומשמע דשרי בין בפה בין בכלי, ומהר"ל ומהר"א אזולאי (בהגהות ללבוש) נר' שהבינו ג"כ שתשבחות שרי בין בפה בין בכלי.

ובכוונת הב"ח יש להסתפק, שמתחילת דבריו יש משמעות דשרי אף בכלי, ומסוף דבריו משמע שאין שום אופן היתר בכלי רק לשמחת חתן וכלה, וצע"ק.

עכ"פ דעת רוב פוסקים נר' להחמיר בכלי זמר אפי' בתשבחות, דכן נר' שדעת רי"ף רמב"ם אשכול רמב"ן רא"ה רא"ש הארחות חיים והרה"מ, וכן משמע מלשון שו"ע ולבוש, ומפורש להדיא במהרש"ל של"ה ל"ח וחת"ס, וכן מוכח גם בשו"ת הגר"י מליסא, וסמ"ג מאירי ור"ן הווי יחידים לגבייהו, ובפרט שכל הנך רבוותא קיימו לחומרא, ומהר"ל ומהר"א אזולאי (ואולי גם הב"ח) צ"ע כיצד יישבו לשונות הפוסקים הנ"ל.

הרמב"ם, אלמא דס"ל דבחדא שיטתא קיימי.

ובארחות חיים הוא מפורש ממש וז"ל – וזמרא דמנא לעולם אסור בכל מקום ואפילו ע"י שבחות של הקב"ה, ואיסורן מן התורה דכתיב אל תשמח ישראל אל גיל כעמים, וכו', ודברי קבלה כדברי תורה דמי.

ובן מוכח בשו"ע, ראשית, דלשונו היא העתקת ל' הרמב"ם, וכבר נתבאר שברמב"ם משמע כן, ומלבד זאת כן נר' שלמדו האחרונים בדעתו, דכן היא הלשון בשו"ע – ואפי' שיר בפה על היין אסורה, וכבר נהגו כל ישראל לומר דברי תשבחות או שיר של הודאות וזכרון חסדי הקב"ה על היין, הגה – וכן לצורך מצוה כגון בבית חתן וכלה הכל שרי.

ומשמע מלשון הרמ"א דלטפויי מלתא אתא, דלא כתב וכן שרי לצורך מצוה, אלא שלצורך מצוה הכל שרי, ופירשו האחרונים (עטרת צבי וט"ז) שהכל בא לרבות אפי' בכלי זמר, הרי שדווקא בזה שרי גם בכלי זמר, אך ההיתר הקודם דתשבחות הוא דווקא בפה.

וביוצ"ב מוכח בלבוש שכתב – אבל דברי שירות ותשבחות וכו' מותר לומר על היין בבית המשתה, וכן שיר של מצוה שעושין לשמח חתן וכלה בשעת חופה הן בכלי שיר הן בפה מותר, עכ"ל, שוב משמע כנ"ל.

ד. שמחת חתן וכלה

ההיתר השני, שכבר הוזכר, הוא בשמחת חתן וכלה, ואף שלא כל הראשונים זכרו היתר זה, מ"מ להלכה הוא מוסכם מכל הפוסקים האחרונים להיתר אף בכלי זמר, והביאו בעניין זה הא דהביא הטור בסי' של"ח מראבי"ה דשרי אפי' אמירה לנכרי בשבת כדי שינגן לשמחת חתן וכלה, לפי שאין שמחת חתן וכלה בלא כלי שיר.

(ועיין בחלק בירורי ההלכה מו"מ ארוך בכמה פרטים בהיתר זה).

ה. שירת פסוקים

עוד פש גבן לברורי נידון שהוזכר בפוסקים בעניין זה, ומשלים את בירור האופן המותר למעשה, והוא הנידון דשירת פסוקים וכיוצ"ב דאיכא למיחש משום 'עשאוני בניך ככלי זמר', ומזה יש להישמר אף באופן דשירת דברי תשבחות בפה ואף בשמחת חתן וכלה, שלאיסור זה אין היתר בשום אופן.

הנה מקור הדבר בש"ס סנהדרין קא. – ת"ר הקורא פסוק של שיר השירים

ועושה אותו כמין זמר, והקורא פסוק בבית משתאות בלא זמנו, מביא רעה לעולם, מפני שהתורה חוגרת שק ועומדת לפני הקב"ה ואומרת לפניו רבש"ע עשאוני בניך ככנור שמנגנין בו ליצים (נ"א גויס) וכו'.

וּפְרָשִׁי – ועושה אותו כמין זמר – שקורא בנגינה אחרת שאינו נקוד בה, ועושה אותה כמין זמר, אעפ"י שמש"ש הוא ועיקרו שיר, אסור לעשותו כמין שיר אלא בקריאתו. הקורא פסוק

חזינן ברש"י כאן שישנם באיסור עשאוני ככנור שני איסורים נפרדים, איסור ראשון, לזמר פסוק שע"ז משנים את קריאת הפס' מהנגינה שהוא נקוד בה, ועושים אותו כסתם זמר (ושה"ש הוא רבותא, וכ"ש פסוקים מספרים אחרים). ואיסור שני אפי' ללא נגינה כלל, וקריאת הפסוק כתיקונה, אלא שמשתמש בפסוק לשם שחוק ח"ו.

והנה, בביאור האיסור הראשון, ליכא למימר דכוונת רש"י באומרו –

ואפשר דלא בעי שיקראנה בטעמים הכתובים בתורה, ומה שאמר צריך שיקראנה בטעמים היינו לומר שיפסוק במקום שראוי לפסוק כדי שיהא טעם והבנה לדבריו, עכ"ל, כ"ש בעניננו שרש"י לא נקט במפורש טעמים שיש לפרש כן.

והאיסור השני מבואר, שמירי שמשתמש בפסוקים באופן מכוון לשם שחוק, וקרויים שניהם בשם עשאוני ככנור, שכוונתו שמשתמש בפסוקי התורה לצרכיו, שהוא חפץ לשורר או לשחוק, וכדי שיהיה לו היכי תמצוי לשיר או לשחוק הוא נעזר בפסוקי התורה כדי למלא את מבוקשו, ונמצא שהתורה הקד' משמשת עבורו ככלי נגינה וכיוצ"ב לשורר ולשחוק על ידו.

ויש להזהר משני האיסורים דבעוה"ר תרווייהו שכיחי, דבשירת פסוקים הרבה פעמים קשה להימלט משיבוש ועיוות צורת הפסוק, ואפי' באופן שצורת הפסוק נשמרת כראוי, יש להזהר ממיני שירים היוצאים חדשים לבקרים שצורת השיר מעידה שאין תכליתו לא שבח לקב"ה ולא תחינה רק הנאת הזמר מתוך חוסר השגחה בתוכן המילים, וזה נכלל באיסור השני ששחוק בפסוקים להנאתו.

ואעתיק מעט מדברי הפוסקים בעניין לברר פרטי אופני האיסור.

ביש"ש (גיטין פ"א סי' י"ז) כתב וז"ל – ומ"מ נראה, אותם שמזמרים פסוק

בנגינה אחרת שאינו נקוד בה, שינוי מנגינת הטעמים גרידא, וא"כ יאסר כל ניגון שהוא זולת הטעמים המיוחדים לפסוק, זה א"א לאומרו, שהרי מצינו שהלווים שוררו פרקי תהלים בביהמ"ק, וכן איתא בפוסקים (סי' רפ"א) שמצוה לומר בביהמ"ק בשבת ולומר הזמירות בקול נעימה, וכתב הגר"א שם שנלמד משנקראו בש"ס פסוקי דזמרא, אלמא שיש לזמר בהם, וכן איתא בפוסקים המנהג הכשר ללוות השבת בצאתה בזמירות, וכ"ז מירי שלא בטעמים השייכים להם.

(ואין לחלק דשאני תהלים שמלכתח' חובר לשוררו, ראשית, דחזי' ברש"י הנ"ל שהברייתא נקטה שה"ש בדיוק לכוונה זו, ללמדנו שאף שעיקרו שיר, כיוון שהוא פסוק אסור לקוראו בסוג נגינה אחר מכפי שמייוחד לו, שנית, שבפוסקים שְׁמָחוּ על פרצות בנושא זה, הדוגמאות שנקטו הינן פסוקים מתהלים על הרוב, וכדנביא בסמוך בעז"ה).

ועל כרחק הכוונה שע"י הזמר משנים מהפיסוק הנכון של הפסוק או ההגיה הנכונה של התבות, וכפי שהוא ודאי עלול מאד לקרות, מאחר שרוב הפסוקים לא נכתבו בצורת שיר, וכמעט מן הנמנע שלא ישתבש משהו מצורת הפסוק כשינסו לשוררו כניגון. ומצינו בפוסקים מעין זה בסוף סי' ס"א שכתב רבינו יונה שצריך לקרות ק"ש בטעמיה כמו שהם בתורה, וכתב ע"ז ב"י וז"ל –

שלא בדרך זלזול וליצנות דזה א"א להתיר בשום פו"א), ואף דברים שבקד' מתיר ע"י שיכנה בשם (זה מועיל בדברים שבקד' שיש בהם הזכרה, כברכו, אך בקדיש לא יועיל זה), שבזה משתנה. אך בפסוקים מחמיר מאד ששירת פסוק כצורתו עם כינוי בשם הוי כמוחק את השם וגרע ממי שמשוררו סתם (ולע"ע לא מצאתי למי מהפוסקים שהעתיק חומרא זו דמהרש"ל).

הפ"ו כתב (תק"ס סק"ה) – ובהרבה סעודות נוהגים לשורר קדיש דהיינו יתגדל, וזהו ודאי חטא גדול, דלא התיירו אלא זכרון חסדי ה', עכ"ל, והובא בכל הפוסקים שאחריו. והנה בראשונים מפורטים כמה סוגי תשבחות ולאו דוקא זכרון חסדי ה', וצ"ל שכוונתו ג"כ כמהרש"ל, שהיתרא דתשבחות הוא פיוטים וכיוצ"ב דדברי שבח לקב"ה, ולא לעשות זמר מדברים שבקד'.

של אודך וכו' או יברכך בצורתם שעוון גדול בידם, כדאיתא בסוף חלק הקורא פסוק של שה"ש ועושה אותו כמין זמר וכן הקורא פסוק בלא זמנו מביא רעה לעולם, מפני שהתורה חוגרת שק וכו', וה"ה קדיש שהוא דבר שצריכה עשרה שאסור לזמר בעת השמחה, וה"ה תתברך, אבל מתקבל ואילך הוא כעין התפלה ובקשה שרי, וה"ה שברכו אסור לזמר אם לא שישנו ויאמרו ה' השם, אבל אודך ויברכך שהוא פסוק כצורתו, אדרבה הוא עוון יותר שמשנה השם ממטבעיתו ומצורתו וכאילו מוחקו, וכמדומה שכן מצאתי ועיקר, עכ"ל.

ובשירת הפסוקים על כרחך מיירי באחד מהאופנים הנ"ל שאסורים, והוסיף לנו לאיסור דברים שבקד' שטעונים עשרה, שהוא זלזול לשוררם סתם, אך מלבד זה אפי' קטעי תפלה שרי לזמר גם באופן שאסור בפסוקים (כמוכן

סיכום חלק זה

מדאין שמחת חתן וכלה ללא כלי זמר, מותר אפי' בכלי זמר ואף שהוא על היין (נציין שדעת מהר"ל מפראג לאסור תשבחות לקב"ה על היין בכל מקום דומיא דתפלה והוא נגד כל הפוסקים).

אך גם באופני ההיתר יש להזהר מאיסור שירת פסוקים, ויש לאיסור זה שני

בעז"ה נסכם בקצרה מה שעלה בידינו מחלק זה.

המחזור להיתר הוא לשיר בפה דברי תשבחות לקב"ה, אך שירה שאינה תשבחות, או אפי' תשבחות אבל בכלי זמר, לרוב הפוסקים אסור אפי' שלא במשתה. אולם, לצורך שמחת חתן וכלה,

אופנים, האחד, שיר שמעוות את צורת הפסוק מקריאתו הנכונה, אף שמכוין לשבח וכיוצ"ב, והשני, אפי' כשהפסוק נשמר בצורתו, כשהזמר הוא כזה שניכר שהמכוון אינו תוכן הפסוק כלל, והוא רק משמש להיטיב את הניגון להנאת השירה, והבאנו מרש"ל שבשירת פסוק כצורתו אפי' באופן המותר אסור לכנות ולומר

'השם' דהוי כמוחק את השם, ואף באופן האסור, אם מכנה גרע עוד יותר.

כמו"כ הוסיפו הפוסקים איסור לשיר במקום השמחה דברים שבקדושה דבעו עשרה, ודברים שבקד' שיש בהם הזכרה התיר רש"ל ע"י שיכנה בשם.

חלק ב' - בירורי הלכה

א. שמיעה מהקלטה

שירי פה, אך בהקלטת שירי כלי זמר הוה פשיטא להו לאיסור, ואעתיק לשון הגר"ש וואזנער שליט"א שם – הנה ספק שלך כמדומני בפאטאפאן שקולט שירי פה ואינו כלי שיר לחדש זמר ע"י ההשתמשות בכלי זה, ואינו אלא מכפיל שירי פה שמותרים שלא על היין, זה כנראה ספק שלך, עכ"ל, והוא פשוט בסברא כנ"ל.

ועב"ז היו שחזרו וטענו שהיא גופא שכתבנו שהלוא אין האיסור ראיית הכלים אלא שמיעתם, אינו נכון, דכיוון שטעם איסור כלי זמר הוא שמחה יתירה, וחז"י בחוש שאדם חי שמנגן גורם שמחה הרבה יותר מכלי דומם שמנגן, ממילא יש סברא חזקה לטעון שסוג כלי כזה לא היה בכלל גזירת כלי זמר דחז"ל, כיוון שהוא מחולק במהות מיתר הכלי זמר שהיו בזמן חז"ל ובזמננו, חילוק המשפיע על עצם סיבת הגזירה שהיא השמחה היתירה, ולטענתם יהיה מותר לשמוע מטייפ אפי" הקלטת כלי זמר, דע"י שעתה מושמעים ע"י כלי דומם ירדו ממעלתם.

והנה, אעפ"י שלדידי אין בסברא זו כלום אחרי שחז"י שהוה פשיטא לגדולי המורים דלא כוותה, וא"כ גם ממילא אין זה נפק"מ להלכה, מ"מ כדי שלא להניח

בעניין אם שמיעת שירים בטייפ חשוב כלי זמר, דעת הפוסקים לאסור, דבפשטות נכלל בלשון הרמב"ם והשו"ע – וכל משמיעי קול של שיר אסור לשמוח בהם (כ"כ להלכה שו"ת שלמת חיים ענינים שונים סי' ק', שו"ת פאת שדך סי' צ"ט, שבה"ל ח"ב סי' נ"ז, אז נדברו ח"ח סי' נ"ח, וכן היה דעת הגרי"י פישר זצ"ל, והגר"מ בראנדסארפער זצ"ל).

רק רצייתי לעורר שכל מה שהיה לדון הוא רק הקלטת שירה בפה ללא כלי זמר, או אולי במשמיעי קול הישנים כפאטיפאן וכיוצ"ב, שאיכות השמיעה הייתה גרועה באופן משמעותי מכלי זמר ממש, והיה מקום לדון שלא יחשב ככלי זמר, ואעפ"י כ' אסרו כנ"ל, אך בטייפ דידן שאיכות השמיעה היא ממש כשומע את כלי הזמר גופא, ורובא דרובא דהקלטות הינן הקלטת שירה עם כלי זמר, א"צ להסביר כלל את הצד לאסור, להפך, יבוא נא מי שיצליח להסביר מה החילוק בין זה לכלי זמר ממש, הלוא אין ביניהם אלא מראית עין בלבד, וטעם האיסור הלוא אינו ראיית הכלים כי אם ההנאה שבשמיעתם.

והכי מוכח בדברי הגדולים הנ"ל שעיקר המו"מ בדבריהם הוא כלפי הקלטת

הקלטה לשאר כלי זמר, מ"מ בסומי קלא לית מאן דפליג ששווה בתרוייהו, וכן הא דאין עיקר המצוה בהם בביהמ"ק.

ד. זה נר' הפירכא היותר חזקה, והוא מענה הן לטענה הנ"ל, הן לרוצים לטעון שא"א לחדש דבר שלא היה בגזירה הראשונה, ואין בכוחינו לחדש ולדמות מלתא למלתא בזה, דנר' שיש כאן טעות בעיקר הבנת הגזירה, דכל הטענה הנ"ל באה מכח ההבנה שחז"ל אסרו כלי זמר, ממילא עלינו חובת הראיה להוכיח שגם הקלטה שווה לכלי זמר שנאסרו, וממילא החילוקים הנ"ל יוכלו להפקיע את האיסור ממה דלא דמי לכלי זמר דחז"ל.

אך זה טעות, דחז"ל אסרו כל שירה שהיא, בין דפומא בין דמנא כמבואר בש"ס ובפוסקים וכדלעיל, ורק תשבחות אפקו מכלל שאר השירים להיתר בזמרא דפומא, ממילא הוא איפכא, דאין אנו יודעים היתר אלא בשירה בפה, והשתא חובת הראיה על הרוצים להתיר הקלטה, להוכיח שהקלטה היינו שירה בפה, וזה לא ניתן לאומרו, שכל אחד רואה שהקלטה עדיפה טובא משירה בפה.

ובאמת גם ראית השבה"ל מל' הרמב"ם היא על זה הדרך, דמאחר שסוף הרמב"ם להתיר רק בפה, מפני מה האריך בביאור אופני האיסור בכלי, דז"ל – וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר, וכל מיני זמר, וכל משמיעי קול של שיר אסור וכו', אלא

מקום לבע"ד לחלוק, ואדרבה להביא סימוכין לפשיטותא דהגדולים הנ"ל, אכתוב כאן את אשר השבתי לטענה הנ"ל:

א. כמה טענו שבמציאות אין החילוק נכון, וסיפרו שיש מקומות בחז"ל שעושים אף חתונות לכתחילה בשירים מוקלטים ללא תזמורת חיה, ואף נכבדי עם, ואין זה נחשב כלל כמיעוט בשמחה.

ב. ח"א הסביר את סיבת החילוק, שאדם חי שמנגן יכול להתאים את השירים למצב האנשים שנוכחים, למשל כשמאד מתלהבים בניגון מסויים, הוא ינגן אותו שוב ושוב ובכמה אופנים וכדו' וכיוצא בזה הרבה דוגמאות כידוע לכל אחד, וכל זה א"א לעשות בהקלטה שהכל קבוע מראש, נמצא שאין טעם החילוק בעצם הכלי זמר רק בדבר צדדי, והוסיף שהיום יש כלי הקלטה חדשים שאפשרי בהם לשלוט על חלק השיר שרוצים לשמוע ולחזור עליו כ"פ וכדו' באופן שממש כמעט ואין הבדל בין השנים.

ג. החת"ס כתב בתשובה (ח"ו סי' פ"ט) וז"ל – אבל בפומא, דליכא ביה בסומי קלא, וליכא ביה שמחה יתירה כולי האי, וגם עיקר מצוה בביהמ"ק היה בפומא, ע"כ נשאר גם הוא לאלוקינו במקדש מעט, עכ"ל. הרי שכתב כאן ג' פרטים בהם מחולק פומא ממנא, בסומי קלא, שמחה יתירה, עיקר מצוה בביהמ"ק, ואף אם הפרט דשמחה יתירה שונה בין

דע"כ רצה הרמב"ם בזה ללמדנו שדיוקא דסיפא עיקר שאין מותר רק בפה ממש, אך כל צורת כלי המשמיע שיר שהוא בכלל גזירת חז"ל ואסור.

ב. בירורא רבא במהות וגדריו זמרא דנגדי ובקרי (ובו ה' ענפים)

הנה לעיל הארכנו בעיקר בביאור שריותא דתשבחות, ואילו ההיתר דנגדי ובקרי הובא כהיתר פרטי לבעלי מלאכה מסויימים, אך יש להוסיף ולהתבונן ביסוד ההיתר דנגדי ובקרי, למען דעת אם יש אופנים נוספים דדמו ליה וישתרו ג"כ.

ענף א' - התנאי דלשם שמחה

הנה רש"י כתב בטעם ההיתר דנוב"ק – שאינו אלא לזרזם במלאכתם, וכיוצא"ב הוא ל' ריא"ז – שאינו אלא לתקן מלאכתם, והיה אפשר לבאר בכמה אופנים טעם ההיתר, אך ע"י הסיפא מתברר הביאור האמיתי, דבזמרא דגרדאי שכן אסור, פרש"י – אינו אלא לשחוק, וכיוצא"ב בריא"ז – שאינן אלא לשמח לבבם, למדנו מכאן שהיתר נגדי ובקרי, עיקרו משום היות תכלית השירה שלא לשם שמחה ושחוק אלא לשם תכלית אחרת.

ובן נקטו גם הפוסקים בדבריהם, רמב"ם ושו"ע – וכל משמיעי קול של שיר אסור לשמוח בהם, גם ברי"ף משמע כן דהעתיק לאיסור זה ממקומו וקבעו בסמוך לאיסור מילוי פיו שחוק במסכת ברכות, והלבוש שנהג כן אחריו אף הוסיף לפתוח את איסור השיר ב-הלכך, כאומר שאיסור השיר הינו תולדה מאיסור השחוק (וצע"ק), ובמהר"ל – אבל שיר של שמחה שאינו להקב"ה אסור בודאי.

ולכאן עפי"ז אם באנו להתיר שיר שמח במקום שאין הכוונה לשמחה, כל שכן שיש להתיר שיר שבעצמותו אינו שיר שמח, וא"כ נתיר כל מיני ניגונים שקטים שהרי אינם שירי שמחה, אך זה בורכא, דשמחה אין פירושו בדווקא לקפוץ ולרקוד, אלא

ובאמת תנאי השמחה שבאיסור השיר ניתן לראות כבר בגמ' עצמה, דהא הפסוק ששלח מר עוקבא להראות מקור איסור השיר הוא - אל תשמח ישראל אל גיל כעמים, והנה בפס' זה לא מוזכרת כלל שירה רק שמחה, חזי' שאיסור השיר הוא משום שמחה. וכן אפשר לפרש, כפרט לרוב פוסקים שאין האיסור דווקא בבית המשתה, טעם נקיטת

במחול, רק שמחה פי' תענוג, ה"נ כאן. והוא ידוע ומפורסם שיש אנשים רבים שמתענגים דווקא בשמיעת ניגונים שקטים, כ"א לפי טעמו, וודאי שזה נכלל ב-לשמוח בהם, או – לשמח לבבם, שנקטו הראשונים.

כל' תוס' באיסור הרגיל בזמר – שמתענג ביותר, הרי שנקט תחת שמחה ל' עונג, דבאמת זהו פירוש שמחה כאן, ע"מ להתענג, וכשם שנקטו בלשונם אין שמחה אלא בכשר, ואין הכוונה שע"י אכילת בשר מתעורר האדם לצאת

ענף ב' - סתמא חשיב לשמחה

די שתהיה כוונה ותועלת כלשהי גם לתכלית אחרת, דעדיין קרוי עיקרו לתענוג ואסור, ואין מותר רק בצורך גדול וניכר, שבו באמת אמדי' שאין עיקר התכלית עוד לתענוג בעלמא רק לתכלית אחרת.

וכן מוכח בריא"ז שנקט – אבל הנגינות שמנגנין האורגין או שאר האומנין באומנותן אסורים, הרי שכלל סתם בעלי אומנות בדין גרדאי, דלא בעי' כוונת שחוק לאסור, רק כל שאינו מוכח טובא דכוונתו לתיקון המלאכה הוא ממילא חשוב לשחוק, וכן בא"ח דז"ל – אבל העוסק במלאכתו ומשורר להקל לו במלאכתו מותר, אבל מי שאינו עוסק במלאכה או שעשה מלאכה קלה אסור, הרי שחילק באופן ברור בין מלאכה כבדה לקלה, והשווה העוסק במלאכה קלה למי שאינו עוסק כלל במלאכה, וחזי' מהא דאין די בצירוף כוונת היתר, רק בעי' כוונת היתר ניכרת וחזקה שתפקיע מכוונת התענוג הטבעית.

וזה גופא המקור לדין הב"ח שאסר לנשים לזמר בשעת מלאכתן, והובא בכל

וביון שכך, מאחר שהוא מוטבע באדם גם בע"כ להיות מתענג מזמר, יאסר כל ניגון בסתמא עד שנדע במפורש שכאן הנגון לתכלית אחרת, והכי מוכח ברמב"ן, דנקט בטעם הגרדאי – ואלו לזמר בעלמא, הרי שלא נקט כרש"י וריא"ז ל' שמחה ושחוק, דבאמת היינו הך, דכל שכוונתו לזמר בעלמא הוא גופא השמחה שנאסרה, דתענוג הוא פסיק רישא דזמרא, וכל שאין דבר שיפקיע מהזמר את כוונת התענוג, סתמו כפירושו לתענוג.

ובכך נבין מפני מה נקטה הגמ' ואחריה הקפידו גם הפוסקים דווקא נגדי ובקרי שהינם מלאכות כבדות ביותר, ולכאור' הלוא עינינו הרואות, שכל מלאכה שהיא שיעשה האדם, באם יהיה לבו שמח תעשה המלאכה ביתר חשק וקלות וכשיש נגינה נעימה אין הוא קץ במלאכתו וכו', ולמה צמצמו שריותא זו דצורך תיקון המלאכה דווקא למלאכות הקשות ביותר.

והשתא הוא מבואר, דמאחר דסתם זמרא הוא בע"כ לתכלית האסורה, אין

אולם, היכן שיש צורך ברור וניכר בזמרא לתכלית אחרת, והוא דרך להשיג אותה התכלית ע"י זמרא, יהיה מותר לשיר מדין נגדי ובקרי, וזה נר' המקור לשריותא דכתבו הפוסקים לאשה לזמר כדי ליישן את הקטן (מאמ"ר, הובא בשעה"צ).

[ומבאן תוכחת מגולה לשרים עם הקטנים בגן שירים בעניני חול הנלמדים כעונות השנה וכדו', שאין לזה שום היתר גם בשירה בפה בלבד, דלא התירו לשיר בפה לקטן רק כשנצרך כדי להרדימו ומדין נוב"ק, אך בגוונא אחר אסור. וכ"ש שיש ששרים עם תוף שהוא כלי זמר, שאסור אף תשבחות, והוא מפורש בש"ס שגם כלי זה נאסר כדנתבאר בס"ד להלן ח"ג סי' ז', וע"ע מש"כ שם בעניין זה.]

האחרונים, דאין מלאכת הנשים כבדה כנגדי ובקרי, אלא כשאר בעלי אומניות, שאפי' שיתכן שיסייעם במלאכתם, מ"מ אסרו להם חז"ל לפי שעפ"י מדת הצורך בשיר לתיקון המלאכה אמדי' שעיקרו לתענוג, וכ"ש בזמנינו שאין להתיר לנשים מטעם זה, דידוע ומפורסם שמלאכת הנשים בדורות קודמים הייתה כבדה ומפרכת פי כמה מזמנינו, הן בכביסה, הן בטיפול בעוללים (ללא טיטולים ומטרנה), הן בהכנת המאכלים (כהכשרת הבשר וכו').

(ב"ש וכ"ש הנוהגים להשמיע מוזיקה בחנויות או בשוק ד' מינים וכיוצ"ב ששומעים אעפ"י שאינם עוסקים בשום מלאכה, ואף כשיושבים בטלים ממש זמן רב, וזה גם בכלי זמר, ומהבוקר עד הערב, דזה אסור אפי' לשיטת תוס' דאסרי' רק ברגיל, ואין לזה שום היתר).

ענף ג' - בכלי שיר

להלכה ברמב"ם. והרי חליל הוא כלי שיר, וע"כ טעם ההיתר הוא משום נוב"ק, דאין תכלית הניגון לתענוג ושמחה אלא לעורר לאבל ובכי, הרי שמותר עי"ז גם בכלי זמר.

אך יש לדחות, דאין להביא כלל ראייה מניגון החלילים בהספד המת, והוא מתרי טעמי, ראשית, דמשמע שהיו אלו ניגונים שמעוררים את כל שומעיהם לעצבות ובכי, ומחולק מכל שאר ניגונים

והנה, האופן שמיידי בגמ' בזמר הנוב"ק הוא בשירה בפה, ויל"ע האם הותר בגוונא זה גם בכלי, או שבכלי אסור בכל גוונא, וכמדומה שהיום ששכיחים כ"כ כלים המשמיעים זמר, רוב הנפק"מ הם דווקא באופן זה.

ולבאו' היה נר' להביא ראייה דשרי, מהא דמצינו בכתובות (מו:): גבי חיוב קבורת אשתו - אפי' עני שבישראל לא יפחות משני חלילים ומקוננת, ונפסק

שתי הסוגיות, והיה פשיטא להו דההיתר דשם אין לו שום עניין עם איסור שמיעת הזמר.

ושׁוב מצאתי בס"ד שבדברי הארחות חיים מוכח להדיא לאיסור, דז"ל - אבל שיר שבח של הקב"ה וכו' מותר, וכו', אבל העוסק במלאכתו ומשורר להקל לו במלאכתו מותר, וכו', וזמרא דמנא לעולם אסור בכל מקום ואפי' ע"י שבחות של הקב"ה, ואיסורן מן התורה דכתיב אל תשמח ישראל אל גיל כעמים וגו', ודברי קבלה כדברי תורה דמי, עכ"ל. מוכח מלשונו וכן מדהתכיפו מיד לאחר היתר נוב"ק שהאיסור הוא גם בגוונא זה. אך בלשון שאר הפוסקים אין הכרע. וצ"ע למעשה.

שקטים שדרך הרבה אנשים לשומעם לתענוג, אך כאן אין זה כלל סוג ניגון שדרך להתענג בו. [שוב מצאתי בהקדמת הפמ"ג לחיבורו בין דבריו, וז"ל - כי יש כלים מעוררים שמחה כינור נעים עם נבל, ויש מעוררים בכי כחלילים, ושופר מעורר רק חרדה ופחד. עכ"ל.] וטעם שני, והוא הנר' יותר עיקרי, דמסתבר שלא היו החלילים משמשים לנגן שיר ממש, ואפי' דעצבות, דאין נר' שהיה מנהג לשיר בהספד המת, ומסתמא היה תפקידם רק מעין ליווי לדברי ההספד דומיא דנוסח הניגון בתפלות וכיוצ"ב ומעין נגינת דברי המספידים, ולא בתמונת שיר ממש, וא"כ ודאי שאין להביא מכך כלל ראיה לשום ניגון אחר, והכי משמע מדלא מצאנו לאף אחד מהפוסקים שקשר באיזה אופן את

ענף ד' - ביאורים נוספים לשריותא דנוב"ק

בשיר שקט, כן ממש כשאדם מושך בחבל ושר שיר שמח, ישפיע השיר באופן דממילא שמשיכת החבל תהיה יותר במהירות, והוא מוכח בחוש, וזוהי כוונת הפוסקים שנקטו בלשונם לזרזן במלאכתן או לתקן מלאכתן, ולשון הערוך - והם מזמרים בשביל שתהא עזר למושכין, דהיינו שהשיר מסייע בגוף המשיכה. [שוב מצאתי שכן באר בפשיטות הגר"י ליברמן שליט"א, בשו"ת משנ"י ח"ו סי' ק"ו, וז"ל שם - מסתבר שזו שירה המועילה להגביר קצב הפסיעות (כעין

והנה כל מה שנתבאר עד כאן בשריותא דנוב"ק היה עפ"י ההבנה שזמר הנוב"ק הוא באמת לעורר שמחה, אלא שאין השמחה לשמה אלא לצורך תיקון המלאכה, דכיוון שבמלאכות אלה זהו צורך ממש לשם תיקון המלאכה אינו חשוב לשם תענוג.

אך אין הכרח לבאר כן, ויש לבאר טעם השריותא, שטבע שיר שמח לזרז את השומע או השר בפעולותיו, כשם שטבע הרוקד לרקוד מהר בשיר שמח ולאט

שירת "מארש" של החיילים הצועדים בקצב אחיד), עכ"ל].

והחילוק בין שתי ההבנות, שלהבנה זו אין דרך פעולת הניגון ע"י שמשמח, דאין התוצאה המקווה נגרמת ע"י השמחה כלל, רק באופן צדדי ממש, וזה יתאים עם פרש"י בבקרי, שע"ז השוורים חורשים כראוי, שאין התועלת תלויה כלל בתוצאת השמחה, ולהבנה זו א"צ להוכיח שההיתר הוא דווקא במלאכה כבדה ע"מ לאסור עבודות בבית וכדו', דהתם ממילא אין את ההיתר מדהתועלת היא ע"י הרחבת הלב, וכו' שע"י הניגון, ונוהגים להסתייע לכך גם בניגונים שקטים שלא שייך בהם כלל הטעם הנ"ל, ותכליתם הוא רק לשמח לבבו.

והשומע או שר ע"מ להסיר מליבו לחץ ודאגה, בזה לא מבעיא דלהבנה זו האחרונה אין היתר מדין נוב"ק דהא התכלית היא ע"י שמשמח לבבו, אלא שאף להבנה הראשונה יש לפקפק בכך, דצ"ע אם אפשר לדון את הסרת הדאגה מהלב כתוצאה שניה שבאה ע"י השמחה, דומיא דהסיוע במלאכה שבא מכח השמחה, או שמא זה היינו הך, שגוף הסרת הדאגה הוא ה-לשמח לבבם' שבניגון זה, ונחשב ממש לשם התכלית האסורה.

ויתכן שתלוי במידת הדאגה ומידת ההכרח להסירה מהלב, דעכ"פ

כשאדם דואג רק מעט מאיזה סיבה ושומע שיר להסיר דאגתו הוא פשוט שהוא הוא לשמח לבבו ממש. [אך בגוונא שהלחץ והדאגה הם באופן חמור עד כדי שקילת נטילת כדורים וכדו' פשוט שמותר אף להבנה השניה, ולא מדין נוב"ק, רק שפשוט שלא גזרו בגוונא כזה דהוא דומיא דלרפואה, ונפק"מ שיהיה מותר גם בכלי שיר גם למשנ"ת לעיל לאיסור בנוב"ק, מיהו פשוט שאין לשמוע בפרהסיא רק בצנעה, ובפרט לא בנוכחות הילדים שבזה מחריבים את החינוך שלהם, וימאנו לקבל כשיגדלו שזה אסור, ועיין בנספח א' מה שהבאנו בעניין עובדא מהגה"צ ר' בנימין ראבינאוויטץ זצ"ל].

הבנה נוספת שמצאנו בשריותא דנוב"ק, היא שיטת היעב"ץ שכתב בסידור וז"ל – אבל אף בלא יין אסור כל שיר שהוא לשמחה בעלמא אם לא הרמת קול עב בלי ערך ויחס כגון להזדרז במלאכה כדרך שעושין מושכי הספינות או מנהיגי הבקר מותר, אך הנשים המשוררות אפי' בעת מלאכתן, כמו שרגילות לעשות בעת טויה ואריגה איסור כפול הוא, אם משום שהוא זמר נערך מסודר לשמחה בלבד, וכו', עכ"ל.

נר' בדבריו שלמד שזמרא דנוב"ק קרוי זמר רק בלשון מושאלת, שלא היה זה ממש כתמונת שיר, וזוהי סיבת היתרו, ועפ"ז א"א להוציא מהיתר זה שום נידון נוסף. והנר' בדבריו שלא בא לחלוק על

בזמרא דבקרי שהשוורים הולכים לקול השיר שערב עליהם, הרי שמירי מזמר 'נערך מסודר לשמחה' ואעפ"כ שרי לסיבת תכליתו, וכדבריו כתב גם המאירי, וכן משמע גם דעת ריא"ז, וכן העתיקו רוב האחרונים בביאור הסוגיא, והא"ח כתב - ושיר של עגבים אינו אסור אלא וכו', אבל העוסק במלאכתו וכו' מותר, הרי שגם הוא מתיר לנוב"ק שיר של עגבים ולא רק 'הרמת קול עב בלי יחס וערך', לפיכך א"א לנקוט כוונתיה להלכה.

פי' הראשונים אלא לבארם, שמה שנקטו לתקן מלאכתם או לשמח לבבם אין פי' על כוונת המשוררים לשם כך או כך, אלא לתאר את מין הזמר, האם זה סוג זמר 'נערך מסודר לשמחה', או שזה סוג זמר שאין דרך לשוררו כלל רק לשם תיקון המלאכה, לפי שזהו זמר 'ללא ערך ויחס' שאין תענוג בשמיעתו ומשמש רק לסייע במלאכה, אך בגוונא של ניגון האסור, אין מתחשבים כלל עם כוונת האדם ששר.

מ"מ מרוב פוסקים מוכח שלא למדו כיעב"ץ, דרש"י כתב במפורש

ענף ה' - דברים שאין לדמותם לנוב"ק

וסברת הלב בעלמא, דהנך וכן השר לעצמו באמצע הלימוד או תוך כדי שמהלך וכדו', כל אלה אינם כלל בכלל האיסור מדהם עראי דעראי ולא מיירי אפילו משיר אחד שלם רק ממצט נגינה באקראי בעלמא ואינו כלל צורה של היקבעות לשמחה, מ"מ לא מצאתי שום סמך לסברא זו, ושיעורא לא ידענא, דס"ס עצם השיר הוא ודאי שיר האסור אלא שאין משמיעים רק חלק קטן ממנו, ומגלן שנתנו שיעור בדבר? לכך א"א להקל.

מ"מ לכו"ע פשוט שאין לכלול בשריותא דנוב"ק היכי תמצי ששכיח היום, שעושים את הצלצולים בתלמודי תורה או בכלי הנקרא 'טלפון נדנד', בקול שיר וניגון, ולטעון שחשיב כנוב"ק מדתכליתו רק להודיע שהגיע הזמן להיכנס לכיתות או להודיע שמישהו מצלצל, דע"כ לא התרנו בנוב"ק רק היכא שהזמר נצרך להשגת התכלית, אך באלו שהתכלית מושגת באותה מידה גם ללא קול זמר, אין שום יסוד להתיר מדין נוב"ק.

ג. בגדר תשבחות ודין ניגונים ללא מילים

להיתר התשבחות, דאעפ"י שמקופיא נר' דשניהם מטעם שאין הניגון לשמחה בעלמא רק לתכלית המותרת, מ"מ חזי'

ולאחר שעזרנו ה' לברר מהות וגדרי הזמרא דנוב"ק ודדמי ליה, ייקל עלינו לבאר את החילוק בין היתר זה

שבתנאי התשבחות הקלו יותר, עד שיצדק להחשיבם כשני היתרים נפרדים, ויסוד החילוק הוא, שהיתר נוב"ק הינו היתר שלילי, דכל מהות ההיתר היא ע"י שהוא מופקע מהכוונה שנאסרה, משא"כ היתר תשבחות שהינו בהיפך – היתר חיובי, דסיבת ההיתר היא התכלית הטובה שנפעלת ע"י הניגון.

ומבך נולדו שני חילוקים בין ההיתרים, א', דתשבחות שרו אפי' כשתכלית הזמר היא לשם שמחה, כיוון דהשמחה היא לכבוד הקב"ה, משא"כ נוב"ק שכל ההיתר הוא רק מפני שאין הזמר לשם שמחה אלא לתכלית אחרת, ב', דבתשבחות אין הכרח שכל המטרה תהיה רק לשם שבח לקב"ה, ולא להתענג ולשמוח, דאף בשירה לשמחה ותענוג, ע"י התשבחות שרי כל שהכוונה היא גם אליהם (דבל"ז הוא אסור מדין עשאוני ככנור), דהכי מוכח מדברי הפוסקים שכתבו שהדרך לשיר תשבחות על היין בבתי חתנים ובבתי משתאות, דלא מיירי שתחילת הזמר הוא כדי לשבח, אלא שבכל מקום של שמחה אפשרי לשמוח בזמר ע"י תשבחות, משא"כ בנוב"ק שכל תכלית הכוונה המותרת היא להפקיע מכוונת השמחה, ולכן לא יתכן שיהיה מותר רק כשהתכלית העיקרית והנכרת היא התכלית המותרת.

והנה נסתפקתי טובא מה דין ניגונים ללא מילים, הן דשמחה הן דהתעוררות, האם יוכלו להחשב כתשבחות, דהא ס"ס

אין כאן דברי תשבחות בפועל, והלשון בכל הפוסקים היא שאומרים על הניגון דברי תשבחות, וכיוצ"ב, ומהיכי תיתי דבכוונת תשבחות בלב שרי ג"כ, ולכאור' נר' שזוהי גם כוונת הפמ"ג על אתר שכתב וז"ל – ויש למחות בחזני הזמן דמשוררים ניגונים בלי דיבור ומבליעים הכל, ומדבחר להעיר זאת בסימן דידן ולא בסימן נ"ג, מוכח דמשום איסור זמר קאתי עלה, אך מאידך גיסא מה נעשה למנהג ישראל מדורי דורות וגם במקום גדולים לשורר ניגונים ללא מילים הן דשמחה הן דהתעוררות ודבקות, והדבר צריך ראיה.

ואין לדחות דדיוקא דרישא דדברי הרי"ף בשם גאון עיקר, דדווקא שירי אהבת אדם לחבירו אסור וכדו', וממילא אין בכלל זה ניגונים ללא מילים, דברוב הפוסקים הוזכר רק התנאי החיובי דשבחות לקב"ה, ואף המאירי שיש שרצו להסתמך עליו להקל סיים במפורש – ומ"מ כל שיש בו שבח ותהלה לשם כגון מיני פיוטים ומזמורים מותר, הרי שנקט להיתר דווקא תשבחות מפורשות, וכן הוא להדיא בתשובת הרמב"ם בתחילתה וז"ל – וכבר באר התלמוד שאין הבדל בין שמיעת הזמר או ניגון על מיתרים או השמעת נעימות בלא מילים, אלא כל מה שמביא לידי שמחת הנפש והתרגשותה אסור, עכ"ל.

ונראה, דהא מיהת אפשר לנו כן ללמוד משריותא דנוב"ק, כדי למצוא טעם הצורך בדברי תשבחות בדווקא,

לתשבחות, ואולי אם מתנועע כמתפלל ועוצם עיניו חשיב ניכר וצ"ע. (ועיין עוד מש"כ בעניין זה בסימן הבא ענף ב').

אך כשמשורר לעצמו באמצע לימודו כשמוחו תש ממאמץ העיון, או שמחשבתו מתחילה להתפזר ברצף הלימוד הארוך, וע"י שמנגן לעצמו מעט ומוחו ומחשבתו נחים, יכול הוא אח"כ להוסיף וללמוד בהתמדה ובחשק, מסתבר דשרי מדין נוב"ק, וחשיב ניכר לפי שיש כזה צורך אמיתי, כדכתב היעב"ץ בסידורו (הנהגת ת"ת) וז"ל – שאין דבר מחליש כוחות הגוף כמו העיון העמוק בתמידות (ועיי"ש עוד אריכות), ודומיא דפי' התפא"י על קנין התורה דמיעוט שיחה (וכן מביאים בע"פ בשם הגר"א) וז"ל – ומיעוטו יפה לתורה כדי שתנוח הנפש קצת עי"ז. ואכן חזי' שזהו מנהג הלומדים והוי כדרך להסתייע בכך ללימוד דומיא דנוב"ק, והרווח בזה שאז יהיה מותר גם ניגון ללא מילים אף שאין ניכר שהוא תשבחות, ואפי' שאין הכוונה כלל לתשבחות, דכאן ההיתר מדין נוב"ק ולא מדין תשבחות, מיהו הא מיהת בעינן שתהיה תכליתו לשם כך ולא לתענוג בעלמא, דזה אסור גם בנוב"ק.

(ובשמנן תיבות הלימוד גופא ובזה מסתייע לגוף הלימוד זו א"צ כלל לפנים דאדרבה זוהי הדרך המובחרת ללמוד כמפורש בגמ' סוף מגילה ועתוס' שם).

כדנקטו הפוסקים, דהצד השווה שבהן, דבעי' שהדבר המתיר יהיה ניכר, ובנוב"ק הדבר המתיר הוא הצורך למלאכה בשיר, ולכך בעי' מלאכה כבדה שניכר הצורך, ואילו בתשבחות הדבר המתיר הוא השבח לקב"ה שנפעל ע"י השיר, ולכך בעי' דברי תשבחות בדווקא, דהא בדברים שבלב בעלמא אין ניכר שינוי ניגון זה מניגון דאיסור ללא מילים.

אך זכינו לדין עי"ז שבכל אופן שתכלית התשבחות ניכרת שפיר מותר גם ללא מילים דומיא דדברי תשבחות ממש, ובזה יתורץ שפיר המנהג ברוב ההיכי תמציי ששרים בהם, כגון ששרים ורוקדים עם ס"ת בשמחת תורה ובהכנסת ס"ת, שניכר שהשירה היא לכבוד התורה, או כששרים בהלל שניכר שהניגון נטפל לדברי תשבחות שנאמרים ובאו לבסמם, ואולי ה"ט גם בכל מקום שנקבעים לתשבחות או לשיר שירי דבקות ובין השירים יש גם ניגונים ללא מילים, שבזה ג"כ הרוב מעיד על המיעוט שגם בהם התכלית היא תשבחות, וניכר שפיר, אך עכ"ז יחיד שמנגן לעצמו ניגון יחידי איני יודע להתיר, דהרי פשוט שאם ינגן ניגון זה שלא לשם תשבחות רק לשם תענוג בעלמא שהוא אסור, ואעפ"י שזהו ניגון מקובל כניגון התעוררות, דס"ס אדם זה שר אותו עתה לשם תענוג ואין כאן שום תשבחות לא בדיבור ולא במחשבה, א"כ במה הוא ניכר שעתה כוונתו כן

ד. השריותא דשמחת חתן וכלה (ובו ד' ענפים)

ענף א' - יסוד השריותא

עצם ההיתר דשמחת חתן וכלה נזכר לראשונה בתוס', ואחריו הביאוהו הסמ"ג הגמ"י המאירי והר"ן. שינגן בשבת בחופה, שאין שמחת חתן וכלה ללא כלי שיר, ומשמע שמודו עכ"פ לעצם הסברא ובחול.

אך הרי"ף רמב"ם אשכול רמב"ן רא"ה הרא"ש ריא"ז אגור לא כתבוהו, ובא"ח משמע דס"ל שבכלי זמר אסור אף בשמחת חתן וכלה, וכן העירוני שהביא הרב רצאבי שליט"א בספר פסקי מהרי"ן שמנהג תימן מעולם היה שלא היו כלי זמר אפי' בחתונות, וכן שמענו עדות כמה תימנים שהוא מפורסם וידוע אצלם שבתימן לא היה כלל כלי זמר אצל היהודים בשום הזדמנות שהיא. ומכל זה נר' שהבינו את השמטת הרמב"ם כפשוטה, דמדלא כתב אופן זה להיתר ש"מ אף הוא בכלל האיסור.

אך הסכמת כל האחרונים היא להיתר, ומהרי"ל אף הורה שלא לעשות חתונה במקום שנאסר מטעם המושל לנגן בכלי זמר, ועשו החתונה בריחוק כמה פרסאות במקום שאפשר היה בכלי זמר, ומטעם שאין שמחת חתן וכלה ללא כלי שיר, והובא במג"א בשל"ח ושאר פוסקים שם.

גם בטושו"ע לא הוזכר היתר זה בסימן דידן (רק ברמ"א), אך בסי' של"ח כתבו הא דראבי"ה לעניין אמירה לנכרי

ענף ב' - דין שאר שמחות מצוה

והנה עד כאן לא איירינן אלא בשמחת חתן וכלה, ויל"ע מה דין שאר שמחת מצוה, האם שרי ג"כ או לא. **הנה** התוס' כתב – ושיר של מצוה שרי, כגון בשעת חופה שעושין לשמח חתן וכלה, ומעין זה הוא גם הל' בר"ן

– ומשמע נמי בשיר של מצוה שרי כשיר של חופה הנעשה לשמח חתן וכלה, ומשמע מלשונם ששרי כל שיר של מצוה, ושמחת חו"כ הוא רק דוגמא. וכן עולה מפורש מדברי המאירי בגיטין שס"ל שכל האיסור הוא רק באופן של קלות ראש והוללות, וכל שיש בו צד מצוה מותר.

אך בסמ"ג והגמ"י כתבו רק שלשמח חו"כ שהוא שיר של מצוה מותר, ואף בדברי התוס' והר"ן אינו מפורש מה גדר שיר של מצוה, דהא תשבחות חשוב היתר נפרד, אעפ"י שגם זו מצוה להגיד שירות ותשבחות לקב"ה. ולהרבה פוסקים תשבחות אסור בכלי ושמחת חו"כ מותר ומצוה, א"כ מנא לן מהו שיר של מצוה דדמי לשמחת חו"כ דמשמעות תוס' ור"ן דשרי, והר"ן גופיה ס"ל להיתר בכלי שיר גם בתשבחות, ממילא יותר בנקל להקל גם בשאר שמחות מצוה, אך כי קמבעיא לן לדעת רוב פוסקים שתשבחות אסור בכלי שיר ושמחת חו"כ מותר, מה דין שאר שמחות מצוה.

ובאמת יפלא שכל הפוסקים ראשונים ואחרונים שהביאו דין זה נקטו רק הדוגמא של שמחת חתן וכלה, ולא אשתמיט חד מינייהו להוסיף עוד איזו דוגמא, והב"י כאן הביא דברי התוס', והביא כטעם לדבר את דברי ראבי"ה בסי' של"ח שאין שמחת חו"כ ללא כלי שיר, וכיוצ"ב הוא גם בבאר שבע, וטעם זה דאין שמחה אלא בכלי שיר היא סברא שלא מצאנו רק גביי שמחת חו"כ, ואם

זהו טעם השריותא, א"א ללמוד מכך שום שמחת מצוה אחרת, ולפי"ז יתפרש שיר של מצוה – היכן שהוא צורך קיום המצוה לשיר, וכמהרי"ל, שלשמחת חו"כ יש צורך בכלי שיר בדווקא, ואין המצוה מתקיימת כראוי בל"ז, וא"כ שיר של מצוה כיוצ"ב יהיה דווקא אם יסתבב ה"ת שיהיה הכרח בשיר, כגון לשמח אדם עגום נפש שא"א לעודדו אלא ע"י כלי שיר וכדו' שהוא מעין רפואה, דשם המצוה מתקיימת ע"י הכלי שיר בדווקא דומיא דשמחת חו"כ. ולכך לא פרט תוס' דוגמא נוספת, כי ה"ת דקביעא וקיימא שברור שהשיר הוא שיר של מצוה הוא שמחת חו"כ בלבד, ואופן אחר הוא רק אי אתרמי.

[ועוררו על עוד היכי תימצא, ויל"ע בדבר, במי שמתבודד בינו לבין קונו, ורוצה להגביר את התעוררות ליבו לתשובה או לדבקות וכיוצ"ב ע"י שמיעת ניגונים מעוררים, באופן שאדם זה מכיר א"ע שאין דמיון כלל בין מידת התעוררות הלב עם הניגון או בלעדיו, שאולי גם זה נחשב שצורך המצוה הוא בכלי זמר בדווקא].

ויש סייעתא לסברא זו דאין חשוב מצוה רק כשא"א למצוה להתקיים זולת זה, מתשו' החת"ס ח"ו סי' פ"ד לגביי לנגן בכלי שיר לביסום תשבחות התפלה וז"ל – ומה גם ביום שבת קדש דהוי שבות שלא במקום מצוה, כי אין כח בדינו לכדות מצוה מליכנו אשר לא שערו

ראשונים, ומצוה שאפשר להיות מבלעדיה, ונתיר עי"ז איסור דרבנן, חלילה לנו לא יעשה כן בישראל, עכ"ל.

ובכך תדוקדק גם ל' הרמ"א שנקט – וכן לצורך מצוה כגון בבית חו"כ הכל שרי, דבעי' בדווקא צורך מצוה, שיש בכך צורך לקיום המצוה.

ובאמת גם אם לא נפרש שיר של מצוה בדווקא כך, אכתי יקשה, דאם הייתה כוונת תוס' להשמיענו היתר בכל שמחת מצוה שהיא הו"ל למנקט לרבנותא את השמחה הכי קטנה, דנילף ממנה את כל השאר, ולא להביא כדוגמא רק את שמחת החו"כ שלכו"ע שונה בהכרח הכלי שיר, דהשתא תו ליכא למגמר מינה שום שמחה אחרת דזוטרא מינה.

כל זה מה שמורם מדברי הראשונים, אך באחרונים מצינו לכו"כ פוסקים שפירשו זאת במפורש, שההיתר הוא בשמחת חו"כ בדווקא ולא בשמחות מצוה אחרות, ראשית, כן עולה מהב"י והבאר שבע הנ"ל מדסייעו את השריותא מהא דאין שמחת חו"כ ללא כלי שיר, וזה ליתא בשאר שמחות, ומהרש"ל כתב (יש"ש גיטין פ"א סי"ז) – דהא עיקר כלי זמר לא שרי אלא לשמח חתן וכלה.

ב"ח – וכל שכן דאסור לשמוע כלי זמר וכו' דלא התירו אלא בחופה משום שמחת חתן וכלה. של"ה – ואין היתר אלא לשמח חתן וכלה ביום חתונתם, וכ"כ בשמם הא"ר והבאה"ט שהב"ח

והשל"ה הסכימו שאין היתר רק בתשבחות או בשמחת חתן וכלה. וביעב"ץ בסידור (ח"ב שער השלכת חלון ו') מאריך לגעור במשוררים בסעודת ברית, ואח"כ ממשיך וז"ל – אמנם בחתונה אין בי כח לאסור, משום שמחת חתן וכלה שהיא מצוה רבה, בפרט שהיא מצוה שקיבלו בקטטה וצריך לשיר בשירים על לב רע וכו', עכ"ל. החת"ס בשו"ת ח"ו סי' פ"ד וז"ל – ואם הותר קצת לשמח בני אדם חתן וכלה כי המה עגומי הגלות והותר לשמחם, אבל בבית ה' אין שמחה לפניו וכו'. קיצור שו"ע (סי' קכ"ו ס"ד) – וכל מיני שמחה אסורים, אלא לשמח חתן וכלה מותר בין בשיר בפה בין בכלים, וגם שם אין לשמוח ביותר.

הרי לנו ראשי צבאות ישראל כולם מנבאים בסגנון אחד, ואף יתר האחרונים לא כתבו אחרת, ובפשטות סליק דינא לחומרא, וכן מצאתי שכתב בספר אור לציון שלולא שמקילים היום משום חולשת עצבים וכדו', מדינא עפ"י המחבר היה צ"ל אסור אפי' בפורים ובחזה"מ, כי לא התירו רק לשמחת חתן וכלה בלבד.

ואף במקומות שנצטוינו על שמחה כחזה"מ ופורים, אך אין פי' השמחה בכל מקום אותו דבר, הנה ביו"ט אמרו אין שמחה אלא בבשר ויין, ולנשים בבגדים ותכשיטים, ולקטנים קליות ואגוזים וכו', ולא זכרו גביי שמחה זו

שירה וזמרה, וכן בפורים לא נזכר בפוסקים מצוה בכלי שיר, ובדווקא נקטו הפוסקים שאין שמחת חתן וכלה ללא כלי שיר, אך בעלמא יש ויש (ואף בחו"כ אינו מוסכם כדהבאנו לעיל מהרדב"ז).

וגם כל הפוסקים והמחברים שדיברו במעלת זכר לשמחת בית השואבה נקטו בלשונם שירות ותשבחות וכדו', ולא נזכר בדבריהם כלי שיר.

ואולי כל היכא שהשמחה לכבוד התורה (כהקפות שניות והכנסת ס"ת) יש לסמוך המנהג להתיר, מדמצינו שהתירו איסורי שבות משום כבוד התורה כטיפוח וריקוד וכו' בשמחת תורה ואף כשחל בשבת, וכתשובת מהרי"ק המפורסמת בעניין זה, וז"ל שם (שורש ט') בין הדברים – הרי לך שמנהג העשוי לכבוד התורה דוחה אפי' איסור שבות, עכ"ל, ה"צ ס"ס מגזירה דרבנן איירינן, וכיון שכבר נהגו (אף שמעצמנו לא היינו יכולים לדמות ופשוט) אולי תהוי נמי דכוותה וצ"ע. (אך לא"ח שכתב על איסור זמרא דמנא שאיסורן מן התורה כי דברי קבלה כד"ת אין סעד להתיר).

אולם, כנגד כל המחזה הזה מה שראינו לפוסקים שהחמירו בעיקר הדין, כן מצינו מאידך בפוסקים בכו"כ מקומות שלמעשה היה המנהג להקל גם בשאר שמחת מצוה, ואין נר' בדבריהם איזה רמז שאין דעתם נוחה מעצם הדבר.

ראשית, ברמ"א גופיה, דכתב בשל"ח ס"ב – ואפי' לומר לאינו יהודי לתקן כלי שיר שרי משום כבוד חתן וכלה, אבל בלא"ה אסור, ומיהו בזה"ז נהגו להקל וכו', עכ"ל, ופשטות דבריו שהמנהג להקל באמירה לנכרי גם בשאר שמחת מצוה, אך גם לסוכרים שאין מקור להקל בשאר שמחות, הני מילי אמירה לנכרי בשבת, כדכתב המשנ"ב אפי' על עיקר הדין לרמ"א – ר"ל בשאר שמחה של מצוה כגון בסעודת מילה או בשמחת תורה אסור אפי' לומר לא"י לנגן, אם לא שבאין מעצמן או שהכינו אותם מע"ש, וכ"ה ל' הא"ר בשם שכנה"ג – אם לא שבאין מעצמן או שציווה להם מאתמול, הרי עכ"פ בציווה להם מאתמול מותר להביא כלי שיר אפי' בשבת אף לסתם סעודת מצוה כברית.

וב"ה בחיד"א בשו"ת חיים שאל ח"א סי' כ"א שמתיר לבעל ברית להביא כלי זמר לסעודת הברית כמנהג העיר אף שאם הילד בתוך יב"ח לפטירת אביה.

כן הביא שם משו"ת זקן אהרן סי' רי"ג שהתיר לאבל תוך יב"ח לנגן בכלי זמר בפורים לאחרים.

בשו"ת שבות יעקב ח"א סי' כ"ה, מתיר למנגן בחוהמ"ס ונפסקה לו נימא לתקנה במועד, וכותב שם בין דבריו – והטעם צ"ל כיוון דאפשר שאינו מעשה אומן וגם הוא לצורך שמחת מועד לכן מותר לתקן במועד, עוד שם – אף שהוא

שמחמיר והוא המקור לכל האחרונים
דכתבו הא שיש למחות בנשים המזמרות
בשעת מלאכתן, סיים ג"כ שאם ידוע שלא
ישמעו לנו מוטב שיהיו שוגגים, ה"נ לא
גרע מאחר שמוכח שכן היה המנהג.

זולת השבות יעקב הנ"ל, שמלשונו נר'
שס"ל שכלי זמר בחוה"מ הוא
היתר גמור ואף מצוה, ולכאו' הא ודאי
פליגא. אך שוב מצאתי לו חבר, הוא
הגאון רבינו יעקב מליסא זצ"ל בשו"ת
סי' ד' שכתב וז"ל - ולכן בשבת וודאי
איסור גמור, שהוא שבות גמור שלא
במקום מצוה, ואפי' בחול אסור משום
זמרא דמנא, הואיל ואין השמחה מצוה
וכנ"ל. ואפי' במועדות שהשמחה בעצמה
מצוה, מ"מ בשעת התפלה שמזכירים
חטאים בנוסח ומפני חטאינו וכדומה,
ודאי שהשמחה אינה מצוה בעת הזאת,
וכו', עכ"ל.

הרי שמחלק בין היכא שיש חיוב לשמוח
שאז שרי, לבין סתם מצוה, וא"כ
לסברתם יש להתיר אף בחוה"מ ופורים,
אך לא בברית וכדו'.

כו"מ מכל הנ"ל למדנו שעכ"פ במקום
שכן המנהג וודאי לא ישמעו,
מימחא לא מחינן.

רק שמחה יתירה אפ"ה מותרת בחוש"מ
כיון דאית ביה צורך מצוה קצת, עוד שם
- ואף גם פוק חזי מה עמא דבר ונוהגין
היתר פשוט בפני חכמים וזקנים בלי שום
מוחה כלל, ולהלן - מ"מ בחוש"מ אין
פוצה פה כלל אפי' יראים ושלמים נוהגים
היתר לפי שאין כאן חשש איסור לגמרי,
עכ"ל.

ובכה"ח כתב בסימן דידן וז"ל - כגון
בבית חתן וכו' וש"מ דבסעודת
ברית מילה אסור כמ"ש הרב יעב"ץ
בסידורו וכו', ומיהו מנהג העולם להקל
בכל דבר מצוה כגון למילה ופדיון הבן
וכיוצא, עכ"ל.

והנה, מאחר וכל המקורות הללו מיירו
שלא באיסור זמר אלא באיסור
מטעם אחר כאמירה לנכרי בשבת או
אבלות או חשש שמא יתקן כלי שיר
במועד, איכא למימר דכיון שכבר נהגו
העם כך ובאו לשאול רק מצד האיסור
הנוסף דאמירה לגוי וכו' גם התשובה
התייחסה לגוף הנידון ולא התחילו לעורר
על עצם המנהג, גם כיוון שאין זה הנידון,
וגם אפשר משום הנח להם לישראל
מאחר שכבר המנהג כן הוא, וודאי לא
ישמעו לנו בזה, תדע דהא אפי' הב"ח

ענף ג' - ז' ימי המשתה

עוד יש לדון, האם ההיתר בשמחת חתן
וכלה הוא דווקא בחתונה גופא או

הראשון לשאר הימים, מאחר שפשטות לשונות פוסקים אלו היא להתיר דווקא ביום הראשון, אית לן למימר דהוא בדווקא, וליכא למילף מינה שאר ימים.

ובפשטות גם הא דהביאו הפוסקים בעניין זה ההיא דראבי"ה דאין שמחת חתן וכלה ללא כלי שיר, הוא ג"כ דווקא בחתונה, דלא שמענו שיתירו אמירה לנכרי לנגן לכבוד חו"כ בכל משך ימי המשתה בשבת, גם ל' ראבי"ה שם היא – לנגן בנישואין, וכן הא דהתמיר מהרי"ל שלא יעשו חתונה במקום שא"א בכלי זמר, אין מסתבר שהיה מחמיר כן גם בשאר ימי המשתה, ומעשים בכל יום חזי' דרובא דרובא אין מביאים כלי שיר בימי המשתה וודאי שלא בכלום, וליכא למימר דמבטלין עיקר מצות שמחת חו"כ.

ונהי דזה אפשר לתרץ דלעולם כלי שיר הינם צורך שמחת החו"כ גם בכל ז', אלא שתוקף החיוב לשמחם חלש יותר, ולכן לא דחינן בשביל זה אמירה לנכרי או לחייב לילך ולשמוח בכלי שיר במקום אחר, אך מההיא דאין מערבין שמחה בשמחה נותר קשה, דהתם חזי' שעצם השמחה דהחו"כ חלשה יותר בז' ימים מאשר בחתונה, ומעתה איכא למימר, מאחר שכלי השיר באים לשמחה יתירה, זמנם הוא דווקא בעת השמחה היתירה בשעת חופה, אך בימי המשתה אין איכות השמחה מצריכה כלי זמר, וכחזי' ממנהג העולם שאין בזה קפידא כלל.

מ"מ ל' תוס' ור"ן היא בחופה, תוס' – כגון בשעת חופה, ר"ן – כשיר של חופה, וכ"ה גם ל' הלבוש – לשמח חו"כ בשעת חופה, ובב"ח הוא אף בל' שלילה – ולא התירו אלא בחופה, ופשטות הכוונה היא שאין מותר רק בחתונה עצמה, ואם אף ירצו לדחות שחופה זו היא מקום השמחה בו נמצאים כל ד', מ"מ זכינו לדין שמחוץ לחופתם אסורים (ואולי לכך יש לכווין ל' הא"ח שנקט – אך בבית החתנים מותר, ול' הרמ"א – בבית חתן וכלה הכל שרי). אך השל"ה נקט לשון מבוררת, וז"ל – ואין היתר אלא לשמח חתן וכלה ביום חתונתם.

ומצאתי למהרש"ל שהרגיש בזה, וכתב על דברי תוס' – ואף שבתוס' לא הוזכר אלא חופה, מ"מ מאחר שכתב שיר של מצוה שהוא לשמח חתן וכלה, א"כ כל ימי המשתה בכלל, וכן עיקר, הרי שמבאר שחופה שנקט תוס' הוא לאו בדווקא, דמאחר שההיתר הוא לסיבת המצוה לשמחם, הלוא מצוה איכא כל ז'.

אך לכאו' יש להשיב על זה, דהא מצינו בהא דאין מערבין שמחה בשמחה, שיש מטעם זה להקדים חתונה קודם הרגל, ואעפ"כ ימי המשתה מותרים להיות בחוה"מ, וכתב המשנ"ב בטעם הדבר (תקמ"ו סק"י) – שאין עיקר השמחה אלא תחילת הנישואין, עכ"ל, והמקור הוא מגמ' ערוכה במו"ק ט' – עיקר שמחה חד יומא הוא, עכ"ל, וכיוון שמצינו חילוק בדרגת השמחה בין היום

מ"מ למעשה נר' דמח' יש כאן, דדעת מהרש"ל שחופה דנקטו הוא לאו בדווקא, ואילו ב"ח ושל"ה סוברים דחופה שנקטו הוא בדווקא ואין היתר כל ז', וכל זה בדעת תוס' ור"ן, אך מלבדם יש גם את סמ"ג הגמ"י ומאירי שלא כתבו כלל חופה, וגם ארחות חיים והרמ"א נהי שכתבנו קודם שדבריהם סובלים את הפירוש שחופה פי' מקום

השמחה, מ"מ אפשר בקל לדחות שאורחא דמלתא בעלמא נקטו וס"ס לא כתבו בלשונם חופה, ואף שיש כאן צד שחמיר נידון זה משמחת בית השואבה ופורים דלעיל, דהתם כבר נעשה כן המנהג לכל, ואכ"ל הנח להם לישראל, משא"כ כאן שרובם ממילא לא עושים בכלי זמר, מ"מ נר' שהרוצה לעשות בכלי שיר א"א למחות בידו.

ענף ד' - שירים שאינם תשבחות בשמחת חתן וכלה

עוד יש לעיין מה דין שירים שאינם תשבחות בשמחת חתן וכלה, האם שרי, ולדידן עיקר הנפק"מ מכך היא לשיר ניגוני שמחה ללא מילים לשם שמחה בעלמא, דאיכא למימר דעד כאן לא התרנו לצורך שמחת חו"כ רק כלי שיר, ומטעם שהשמחה חסרה בל"ז, וכדחזי' שיש שינוי גדול מאד בין שמחה שעם כלי זמר לשמחה ללא כלי זמר, אך שירים שאינם תשבחות מאיזה טעם יהיה בהם צורך כ"כ גדול להתיר, ועד ששמחים בדברי חול, ישמחו בדברי תשבחות.

וכן הוא גם משמעות הרי"ף שכתב וז"ל – אבל שירות ותשבחות וזכרון חסדיו של הקב"ה, אין אדם מישראל נמנע מזאת, ומנהג כל ישראל לאמרן בבתי חתנים ובבתי משתאות וכו', עכ"ל, הרי שלא נתן עדיפות לבתי חתנים על בתי משתאות בעלמא, ובתרווייהו התיר דווקא דברי תשבחות, ולשון זו של הרי"ף הועתקה גם באשכול, ברמב"ן, רא"ה, רא"ש, הרה"מ (וברמב"ן הל' הוא 'בית חתונה').

וכפי שראינו כבר בתשובת הרדב"ז שכתב – אבל בארצותינו יש שמחה בבשר ויין ושיר בפה לשורר ולשבח את השם ית' בשירים וקרובות שתיקנו הראשונים ז"ל. הרי שמעיד על מנהגם לשמוח בשמחת חתן וכלה ע"י שירי שבח לקב"ה.

וכבר עמד בכך המהרש"ל, ואלו הן דבריו על הרי"ף – ויראה מדבריו דלא עדיף בית חתנים מבית המשתאות, דלא שרינן לזמר אלא בדברי שירות ותשבחות, אכן מדברי תוס' משמע דבית חתנים שמצוה הוא לשמח חתן וכלה, שרי בכל דברי שיר רק שלא יהא בה ניבול, וכו', ואפשר בית חתנים שכתב הרי"ף הוא

קודם נישואין דלא הוי של מצוה, שלא שרי אלא בשירות ותשבחות, עכ"ל.

לשמוח בשירי שבח לקב"ה, כדאשכחנא בתשו' הרדב"ז?

הרי שהבין ג"כ שדעת הרי"ף להתיר רק דברי תשבחות אף בבית חתנים, אלא שכותב בדרך אפשר לתרץ שכוונת הרי"ף בבית חתנים כאן שונה ממשמעות בית חתנים דעלמא ואינו שיר של מצוה, אך הערנו קודם שברמב"ן הגי' בית חתונה ויותר קשה לתרץ כן, וגם ברי"ף הוא דוחק, גם מלבד זה ליתא ברי"ף לשריותא דשמחת חו"כ ואינו פלא כ"כ אם יאסור גם שירים שאינם תשבחות.

ובאמת בתשובת רב האי גאון גופא, מצאנו דעה אמצעית, ולפי המתבאר שם לא יקשה כל זה. וז"ל שם – הכין חזינא כי מנהג כל ישראל בבתי משתאות סתם, וכ"ש בית חתן וכלה, שמשמחין בקולות של שמחה ואומרים דברי שירות ותשבחות לפני הקב"ה, וזוכרין אותותיו וחסדיו עם ישראל מקדם, וקיווי גילוי מלכותו והבטחותיו הטובות, ובשורות נחמות שבשרו הנביאים את ישראל ופיוטים הרבה על אלו הדרכים וכיוצא בהן, בקול נגינות, ובבתי חתנים וכלות שמחות וזכר חופות וברכות להצליחם ולהכשירם, ואין אדם בעולם מישראל נמנע מכל אלה, עכ"ל.

כ"מ למד מהרש"ל מסתימת תוס' דס"ל דשרי אף שירים שאינם תשבחות, ובאמת הוא מוכרח כן כי תוס' לא הזכיר כלל את הנידון דדברי תשבחות אף בעלמא, וממילא כשמתיר לשמחת חו"כ הכל בכלל. וכן הוא גם מוכח שדעת סמ"ג מאירי ור"ן, מדהתירו אף תשבחות בכלי שיר, ממילא כשהוסיפו להיתר גם לשמחת חו"כ הוא ע"כ אף בלא תשבחות.

הרי שפירש תוספת היתר בבית חתן וכלה, אך לא כל שירי חול, כי אם פיוטים מענייני שמחת חתן וכלה כמפורט שם, אעפ"י שאין בהם שבח לקב"ה, ובזה יתורץ שפיר הכל, דבאמת שירים אלו הינם צורך מצוה, כי יש בהם תוספת שמחה מיוחדת שאין בסתם דברי תשבחות, בהיותם מיוחדים על ענייני החתונה.

אך עדיין לא ניחא כ"כ מסברא, שהרי הוכחנו לעיל מהא דהתירו בשמחת חו"כ בדווקא ולא בכל דבר מצוה שהוא, שלא הפקיעו מהאיסור רק היכא שזה צורך קיום המצוה, דחז"ל לא פירשו מלכתחיל שבחתונה אין הם גוזרים, רק זה למדו הראשונים מסברא, וא"כ כיוון שכבר התרנו תשבחות, למה היה צורך לשוב ולהתיר גם שירים דעלמא, וכי א"א

ובמיוחד ימתק הדבר עפ"י מה שאחז"ל בברכות (1): אגרא דבי הילולי מילי, ופרש"י – לשמח החתן בדברים, הרי שעיקר קיום מצות שמחת חתן וכלה הוא דווקא ע"י דברים מענייני שמחת חתן

וכלה שמשמחים אותם, נמצא פיוטים אלו שהוזכרו בתשובת הגאון הם הם עיקר קיום המצוה, ופשוט שיש להתירם לא פחות מהצורך להתיר כלי זמר.

ובכך תתיישב גם לשון הארחות חיים, שלכאור' יש סתירה בדבריו, שבתחילת דבריו כתב – ואסור לשורר בזה"ז וכו', אך בבית החתנים מותר, ושיר שהוא שבח של הקב"ה מותר בכל מקום. הרי שהתיר בבית חתנים אף שירים שאינם תשבחות, ואח"כ ממשיך – וכתבו הגאונים ז"ל דאינו אסור אלא בבית המשתה או בבית חתנים וכיוצ"ב, וכו', והני מילי דאסור דווקא שיר וכו' אבל שיר של שבח של הקב"ה מותר, הרי שכתב כאן שאף בבית חתנים אין מותר רק דברי תשבחות, וליכא למימר שבית חתנים זה אינו דשמחת חו"כ ממש ומעין תירוץ מהרש"ל דלעיל, דהא נקט הן בהיתר הן באיסור אותה ל' בדיוק דבית חתנים, ופעם מתיר אף שירים שאינם תשבחות, ופעם אוסר.

והשתא מיושב שפיר, שמה שכתב בתחילה ששרי בבית חתנים פי' ששם אין ההיתר מצומצם לתשבחות בלבד, ומותר לשיר גם השירים שאינם תשבחות המורגלים שם, דהיינו פיוטי חתונה הנ"ל. ואח"כ מתייחס לסתם שירי חול דעלמא, דזה באמת אסור אף בבית חתנים וכדביארנו.

ויש לדייק ביאור זה גם בלשון תוס' ור"ן, דתוס' נקט – ושיר של מצוה כגון בשעת חופה שעושים לשמח חתן וכלה, ויתפרש שירים שנעשו לשם שמחת חתן וכלה, וכן בר"ן – כשיר של חופה הנעשה לשמח חתן וכלה, וכלשונם העתיק גם הלבוש, ולנ"ל יתבאר היטב גם מדוע דווקא פיוטים אלו מכונים 'שיר של מצוה', כי על ידם הוא באמת עיקר קיום המצוה כנ"ל.

אך רוב פוסקים סתמו דבריהם ואילו היה זה תנאי היה להם לפרשו באר היטב כמו שפירשו את תנאי התשבחות ונר' שנקטו העיקר להלכה כרש"ל דלשמחת חו"כ כל שאין בו ניבול שרי, וכן הוא סתימת ל' המשנ"ב, וסליק דינא להיתר.

(ובתום) הוא דוחק לפרש כנ"ל, דלא הביא להיתר דתשבחות, ולדיוק הנ"ל יצא שאין מותר לתוס' בשמחת חו"כ לשיר רק פיוטים שנתחברו לחתונה, ואין זה מסתבר).

ומיהו שוב הראוני שרש"ל גופיה חזר בו וסתם לחומרא בב"ק פרק שמיני סימן נ"ו, וז"ל שם על דברי הרי"ף - הרי לך שקירקר כמה קירקורים עד שיגע ומצא לימצא התיר לזמירות בבית חתנות ומשתאות, אף שהן שירות ותשבחות וחסדיו של השם, ושאר זמירות שאין בה שירות ותשבחות וזכרון חסדיו

איך

נשיר

לט

של השם, אפילו בבית חתנים אסור כדמשמע מדבריו, ואף שאין בהם דופי אלא דברי נגינות וצחוק בעלמא כדי לשמח החתן והקרואים אפ"ה לא שרי כלל, עכ"ל לענייננו, ולא פליג עליו בהמשך רק מביא ראיה מדבריו שהלכה כן ומוכח מלשונו לאסור ניגוני שמחה ללא מילים אף לשמחת חתן וכלה.

מיהו כנ"ל, המשנ"ב העתיק כל' רש"ל בגיטין שכל שאין בו ניבול שרי, וכ"ה משמעות אליהו זוטא ובאה"ט.

חלק ג' - ביאורים

א. ביאור סוגיית נגדי ובקרי

קיום הישן או הוספת חדש, דהא בבית המשתאות נאסר כבר משבטלה סנהדרין, ואילו בביתם היה צ"ל מותר. ואפשר לתרץ בפשטות שבביתם הכוונה כששותים יין דומיא דבית המשתה, שלא המקום גורם רק אופן הזמר שהוא במקום יין, אך מהלשון גזר על דורו, וכן ממה שרב חסדא זלזיל ביה, נר' שהייתה כאן תוספת איסור.

ונר' לפרש שבזמנו ראה ר"ה שנתרופף האיסור והחל להיפרץ לשמוע נגינה בבית המשתה, וכדי למיגדר מילתא גזר שאפי' בביתם לא ישמעו, והוא לעשות חיזוק לגזירה הישנה, שעיי"ז לא יגיעו לידי זמר בבית המשתה, וזהו שנקט רש"י לשון – שגזר על דורו שלא יזמרו בביתם ובבית משתאות, דגם בבית המשתה הוצרך לחזק את הגזירה, והאיסור דבביתם גופיה היה לחיזוק האיסור דבתי המשתאות.

ועפ"ז איכא למימר דאף הא דאסר רב הונא זמרא דגרדאי, ר"ה לשיטתיה דגזר אף שלא בבית המשתה, וצ"ל דס"ל להנך ראשונים שלא התקבלה גזירת ר"ה, וכדחזי' שר"ח זלזיל ביה, א"נ שלא הייתה גזירה זו אלא לשעתה לחזק בדקי הדת באותו הדור ולא לדורות, ולכך לא

בתחילת החלק הראשון הזכרנו את הקושי שיש לעומדים בשיטה שלא נאסר אלא במשתה היין מההיא דזמרא דנגדי ובקרי, עתה באתי להציע ישובים לדוחק זה לבל יקשה על רבותינו הראשונים מגמ' מפורשת. ולצורך כך אעתיק שנית את חלק הגמ' ופרש"י הנחוץ להבנת הדברים.

א"ר הונא זמרא דנגדי ובקרי שרי, דגרדאי אסיר. רב הונא בטיל זמרא, קם מאה אוזי בזוזי ומאה סאה חיטי בזוזא ולא אבעי. אתא רב חסדא זלזיל ביה, אבעאי אוזא בזוזא ולא משתכת.

ופרש"י – זמרא דנגדי – מושכי ספינות בחבל שרי שאינו אלא לזרזם במלאכתם, ובקרי – שמזמרים בשעה שחורשים ואינו אלא לכוין את השוורים לתלמיהם שהולכים לקול השיר שערב עליהם, דגרדאי – אינו אלא לשחוק, בטל זמרא – גזר על דורו שלא יזמרו בביתם ובבית משתאות, זלזיל ביה – ולא הקפיד למחות בידם.

הנה, גם קודם לנ"ל, יש לדקדק ברש"י גופיה בהא דרב הונא, שכתב רש"י שגזר על דורו שלא יזמרו בביתם ובבית משתאות, ויל"ע בגזירתו, האם הייתה

באיזה בעלי מלאכה יש דברי ניבול ובאיזה לא, ולא שייך לכתוב זאת, ועצם דברי ניבול ידוע שאסורים לאומרים כ"ש לשוררם.

אח"כ מצאתי שכתירון זה השני כתב בשבחה"ל ח"ב סי' נ"ז.

עוד העירוני שבאג"מ באר זה באופן אחר, דכל הנך ראשונים שס"ל שנאסר רק על היין מודים לחידוש של תוס' שברגיל נאסר אף שלא על היין, ולאומנים שמזמרים בשעת מלאכתן דיינינן כרגיל ולכן נאסר אף שאינו על היין, ולא הותר רק לנוב"ק מדאינו לשמחה.

ויש להעיר שתוס' לא כתבו רק שראוי להחמיר בכגון דא, ולא ברור תוקף האיסור, גם קשה אם בעצם בההיא דגרדאי מבואר איסור רגיל, למה תוס' ממרחק הביא לחמו להראות מקור לאיסור מירושלמי, כשבאמת לבבלי גופיה אין הבנה ללא חידוש זה, גם יש להעיר שלביאורים שאנחנו כתבנו מיושב הא דהשמיטו הנך ראשונים לההיא דנוב"ק וגרדאי, אך לאג"מ לא היה להם להשמיטו דהא זה נפק"מ חשובה למעשה גם לדורות. ובפרט שעצם איסור רגיל לא כתבו כלל.

העתיקו כלל הא דזמרא דנגדי וכו' דלדידן ממילא שרי בכ"ז מדאינו בבית המשתה.

אי נמי, שנפרש שההיא דנגדי ובקרי וגרדאי מטעם אחר קאתי' עליה אף שמשום גזירת כלי זמר ליתא, והוא כדכתב בערוך וז"ל – נגדי ובקרי וכו', ועיין בהון רב הונא ולא היה בהם גידופין והתיר, דגלדאי – שהן עבדנין היה בהם גידופין ואסר, עכ"ל, וכיוצא"ב מפרש גם בתשו' רב האי גאון. ולפי"ז לא ק' כלל, דזה מיירי מאיסור אחר והובא בסוגיין רק כיוון שעסקי' בסוגי זמר המותר והאסור. ובזה יתיישב גם למה הובא הא דזמרא דנגדי וכו' קודם שהביאה הגמ' הא דגזר ר"ה, שבאמת זה לא מכח גזירתו רק דבר נפרד (וישוב זה הוא לשאר פוסקים אך רש"י פי' לא כך כנ"ל, וצ"ל כישוב הראשון).

ולפירוש זה הא דלא הביאוהו הפוסקים לפי שאינו עניין לנושא דידן, והם העתיקו רק הנוגע לאיסור כלי זמר מצד החורבן (שוב התבוננתי דכן הוא, שגם מה דאיתא שם בגמ' ענו גברי או נשי מצד פריצותא שהעתיקוהו כמה פוסקים, אינו מועתק בכל הנך פוסקים שהשמיטו הא דנגדי ובקרי ונר' שהטעם כנ"ל), גם הוא דבר המשתנה מדור לדור

ב. בירורי שיטות

והוא לברר דעות כמה פוסקים שנכללו במנין השיטות בחלק א', ומקופיא

אין מוכח מדבריהם בהחלט כדכתבנו, ועתה נבוא לברר הדברים במקורותיהם.

במנין דעות הראשונים שסוברים שהאיסור הוא גם שלא בבית המשתה כללנו את הרי"ף הרמב"ן הרא"ה והרא"ש.

והנה, לא נכתב בדבריהם בפירוש שאסור אף שלא בבית המשתה, ואעפ"י שגם ביתר הראשונים שעומדים בשיטה זאת לא נכתב כזאת בפירוש, דבסתמא כל זמן שלא פירשו כל האופנים בכלל האיסור, מ"מ כאן היה אפשר לטעון שגרע, מדדבריהם הוא רק העתקת ל' הש"ס, ומה שנפרש בגמ' נוכל לפרש גם כאן כל חד כדאית ליה.

אעפ"כ כללנו שיטתם עם הסוברים דאסור אף שלא בבית המשתה, וברמב"ן הוא הפשוט ביותר, דהעתיק ההיא דנגדי ובקרי וכתב בפירושו – שאלו לסייע בכבוד מלאכתם ואלו לזמר בעלמא, ממילא ברור שאסור אף שלא בבית המשתה (ולומר דטעמו מפני שחשוב כרגיל, אינני מסכים להסתפק בסברא זו בכל ראשון שלא מפורש אחרת, דלאסור רק בבית המשתה הוא מובן מל' הש"ס בסוטה, וכן לאסור בכל גוונא הוא מובן, דבית המשתה נקט רק לאורחא דמלתא ויש כו"כ משמעויות שצ"ל אסור בכל מקום, אך האיסור ברגיל הוא חידוש, וחזי' כנ"ל שהתוס' ממרחק הביא לחמו לחדש זאת מירושלמי, וגם אחר כל זאת אפקיה רק בלשון ראוי להחמיר, לכך אין נר' שבסתמא יש לתלות שכן הוא דעת כל פוסק אף שלא גילה דעתו כן כלל).

ואף ברי"ף רא"ש רא"ה, אף שלא העתיקו ההיא דנוב"ק, נר' שס"ל כן, דבחרו לסדר את הלכות שמיעת הזמר שלא באתריה, כי אם במסכת ברכות בסמוך לאיסור דמילוי פיו שחוק, ובחרו אלו סוגיות ואלו מימרות להביא, ואלו להשמיט, וההיא דסוטה הוא משנה, ושם מפורש בטל השיר מבתי משתאות, וזהו המקור החזק לכך, וזה בחרו להשמיט, ופתחו רק בההיא דגיטין דזמרא אסור, וזמרא סתם משמע בכל מקום, ואף דהגמ' שם מקשה אח"כ מהפס' בשיר לא ישתו יין, עדיין אינו הכרח כ"כ, ועיקר הראיה מהגמ' סוטה הנ"ל שהשמיטו, ובפרט שמירת רבא – זמרא בביתא חורבא בסיפא, העתיקו כן, ומפשטות מימרא זו משמע דסתם בית שמזמרים בו נחרב ולא דווקא בתי משתאות, ובכגון דא ודאי שהיה להם לפרש.

ואף בשלטי גיבורים הבין כן את דעת הרי"ף (שכל הראשונים הנ"ל הינם העתקת לשונו), שהרי"ף חולק עם רש"י ולא ס"ל שדווקא בבית המשתה, ואף שנקט בדבריו שתוס' מסכימים לדעת הרי"ף, כוונתו היא רק לכך שמסכים עם הרי"ף שאין האיסור רק בבית המשתה, דלא כרש"י, וכל' הטור – ופרש"י כגון לשורר בבית המשתה, והתוס' מפרשים דאפי' בלא משתה נמי וכו', אך אה"נ שבפרטי אופן האיסור שלא במשתה מחולקים גם הרי"ף והתוס', שלרי"ף אסור

בכל גווני מדלא חילק, ולתוס' אסור רק ברגיל מכח ההיא דהירושלמי.

בבה"ל סוף סי' קל"ה שמעיר על טעות בדברי המציין בסי' רפ"ב עיי"ש).

ובדעת הטור כתבנו שמשמע שס"ל להלכה כרמב"ם בתשובה, הוא מדהביא דעת רש"י ולאחריה דעת תוס' ולאחריה דברי הרמב"ם בחיבורו ואח"כ כתב אבל הוא באר בתשובת שאלה וכו', ומשמע שכן דעתו לפסוק הן מהא דהביאו אחרון, הן ממה שנו"נ בדבריו ומברר שיטתו, ושוב מצאתי ביד מלאכי בכללי הטור שכתב שני כללים אלו כ"א בפנ"ע, כ"ש הכא דאיכא תרת.

ובדעת מהרש"ל, הנה סתמנו שהוא ג"כ מצורף לחבל האחרונים שדוחים את השיטה שנאסר רק בבית המשתה מכח ההיא דנוב"ק, ומשמע בדברינו שם שהוא סובר שאסור בכל גוונא כרי"ף, אך המעיין בדבריו יראה שהוא יותר נוטה לשיטת תוס', דמביא את דברי תוס' ואח"כ כותב – ובמסכת סוטה בסופה נמי אמרי' וכו' ואז מביא ההיא דנוב"ק, ומשמע דהבין שזה מתאים לדברי תוס', וע"ז מסיים – מכל הלין משמע דלאו דווקא בשתיה לחוד אלא בכל הדומה לו, וא"כ יתפרש 'כל הדומה לו' שרגיל, ולא כל שהוא לשמח לבבו.

וביוון שכך נפלאתי מאד שמצאתי לשנים ממחברי זמנינו שכתבו בפשיטות שהרמ"א קאי בשיטת הטור, ולא הבנתי מפני מה החליטו לפרש דעת הטור שפוסק דווקא כתוס' שהובא כדעה האמצעית, ואין שום משמעות בל' הטור שנוטה לפסוק בדווקא כן, כ"ש ששפיר מוכח שדעתו לפסוק כרמב"ם כנ"ל.

אך אעפ"כ לא כתבנו במפורש שמהרש"ל כתוס' שאין אסור בסתמא רק ברגיל, דל' תוס', וכן ל' הרמ"א שמביא את שיטתו, משמע שבעלמא כל שאינו על היין מותר, ורק מי שמפליג בתענוגים בזמר, כריש גלותא שהיו מזמרים לפניו בשכבו ובקומו וכל כיוצ"ב, רק אז אסור. כדנקט תוס' בלשונו 'שמתענג ביותר', אך במהרש"ל נר' שההדגש הוא להיפוך, שז"ל – ולפי"ז משמע דאף לזמר בלא משתאות אסור היכא שמרגיל עצמו לכך ומתענג לבבו, ולא שרי אלא דרך עראי, וכן ממה שסיים דלאו דווקא בשתיה לחוד אלא בכל הדומה לו, ג"כ משמע שלרבות קאתא כל

ונ"ל שטעות זו השתרבבה מהא דבעל ההגהות על השו"ע והרמ"א ציין בדברי הרמ"א על הא דרגיל – טור, ונר' שהמחברים הנ"ל לא עיינו בשעה שכתבו את דבריהם במקור הדין וסמכו על המציין, ובאמת הוא תימה על המציין גופיה, דנהי שמסתמא כוונתו הייתה לציין רק שדעה זו הובאה בטור, מ"מ דרכו בכה"ג לכתוב טור בשם תוס', וצ"ע (וכידוע שאין הציונים מהרמ"א וכפי שהעיר בבה"ל סי' שי"ז ס"ב, ועיין

שהוא לשמחה ותענוג, ולא מיעט אלא שמיעה בדרך עראי.

ומאחר שאינו ברור מה השיעור לצאת מגדר עראי למהרש"ל, דאין נר' שכוונתו שדווקא מי שמרבה באופן מיוחד שמתענג ביותר כדמשמע בתוס', סתמנו שדעתו ג"כ לאסור אף בעלמא ולא רק בבית המשתה או ברגיל, דרגיל שהוזכר בפוסקים נר' שהוא גדר אחר מאופן האיסור דמהרש"ל.

ובדעת הרמ"א, כתבנו שאין להחשיבו עם הסוברים שאין איסור אלא בבית המשתה או ברגיל, מדהביא זאת רק בשם י"א ולא סיים וכן עיקר וכדו'. כן עולה מיד מלאכי בכללי השו"ע והרמ"א יעוי"ש, שכל שלא פירש הרמ"א דכן הלכה או כן המנהג אין ראיה שכן ס"ל. וכן הראוני שכתב הפמ"ג למעשה ביו"ד סי' ס"ט משב"ז כ"ד, וז"ל - אמנם רמ"א בסי"ו לא הכריע לאסור דלא כתב והכי

נהוג (עיין בכללי הפוסקים), ולו דהתם לחומרא וכו', ומ"מ לעניין דינא אין אומר לא איסור ולא היתר וצ"ע. עכ"ל. שו"מ שכן מוכח גם במשנ"ב סי' שי"ד סק"י, שכתב שהרמ"א כתב את דעתו כהמשך דברי השו"ע אף שבאמת זו דעה חולקת, והיה ראוי לפתוח ב-י"א, משום שרצה לסתום כן להלכה. הרי שכשכותב י"א בסתמא אין ראיה שכן ס"ל להלכה.

שוב הראוני יתירה מזו, דבאו"ח סי' תכ"ט כותב הפמ"ג (א"א סק"ב) וז"ל - ויש לומר, מה שכתב הרמ"א וי"א, כשאין כותב וכן הלכה אין הלכה אלא כהמחבר, וכמ"ש בכללי או"ה בפריי ליו"ד שגם בהרמ"א עם המחבר נוהג הדין הלכה כדעה הראשונה בסתם. עכ"ל. וכ"כ גם בכללים בחאו"ח אות כ' וז"ל - ולמה שכתבתי ביו"ד כשכותב הרמ"א וי"א ולא כתב וכן נוהגין וכדו' יש לומר דמסכים עם המחבר, אתי שפיר דברי הב"ח. עכ"ל.

ג. בירור דעת הרמב"ם

הנה לעיל כתבנו בפשיטות שיש חזרה בין דעת הרמב"ם בחיבורו לדעתו בתשובה, האם שירה בפה נאסרה דווקא על היין או גם שלא על היין, וכן היא הבנת רוב הפוסקים.

אולם, מצאתי שהמעשה רוקח מפרש את דעת הרמב"ם שאפי' בחיבורו ס"ל לאסור אפי' בפה גם שלא על היין, וכלל

זה כבר בראשית דבריו באומרו - וכל מיני זמר, שפי' בין בכלי בין בפה, ומש"כ אח"כ ואפי' שירה בפה על היין אסורה, רבותא קמ"ל, וז"ל - ונקט קרא יין לרבותא דאפי' על היין שדרך לברך לחברים ולשורר, וכיוון שדרכו בכך הו"א דאין זו שמחה גמורה ושרי, אפ"ה קאסר, עכ"ל. דר"ל מאחר שדרך השתיה היא

קאמר, אפי' בשעת שתיית האדם שדרך האדם לזמר, וכאילו היה דבר זה מנהג לאדם, אפ"ה אסור, עכ"ל.

והנה ראיתי מי שרצה לפרש עפ"י שגם דעת הלחם חמודות הוא כן, והוא מדכתב (ברכות פ"ה אות ד') על פרש"י דנגדי ובקרי שרי שהוא לזרזן במלאכתן משא"כ גרדאי שאינו אלא לשחוק, וז"ל – ונ"ל שלזה נתכוין הרמב"ם שכתב וכל משמיעי קול של שיר אסור לשמוח בהן, עכ"ל. וכתב הנ"ל שללא דברי המהר"ל דברי הל"ח משוללי הבנה, דהא דעת הרמב"ם בסמוך שדווקא על היין אסורה שירה בפה, אך עתה דבריו מבוארים, שכל משמיעי קול בא לרבות גם כגון שירת הגרדאי, ומה שאח"כ אוסר על היין הוא רבותא כנ"ל.

אך במחכ"ת נר' שאין כאן ראייה, שעיקר כוונת הל"ח היא סוף דברי הרמב"ם 'אסור לשמוח בהם', וע"ז כתב הל"ח שהוא כפרש"י בגרדאי שאיסורם הוא דווקא כיוון שאינו אלא לשחוק, דהיינו שיש תנאי באיסור שהשירה תהיה לשם שמחה גרידא, אך אין כוונתו להתייחס לחילוק שבין פה לכלי. שוב מצאתי שהוא בהכרח כן, דלעיל אות א' כתב הל"ח במפורש שדעת הרמב"ם שבכלי אסור בכל מקום ובפה דווקא על היין, וע"כ כדכתבנו.

והנה, גם הגר"א כתב בכיאוורו לשו"ע על תיבות כל משמיעי קול של שיר

שבתוך כך משוררים, אין זה נחשב כשיר לשמחה אלא כחלק מצורת שתיית היין, קמ"ל שאפי' זה אסור, אך כ"ש שירה שלא על היין שבזה אין סברא זו להקל.

ובכך מפרש גם את הטור, שאין כוונתו לומר שיש מח' בין היד לתשובה, רק שעפ"י התשובה יש לפרש גם בחיבורו אחרת, דז"ל הטור – ומל' הרמב"ם ז"ל משמע דבכלי אסור לשמוע בכל עניין, ובפה דווקא על היין, אבל הוא ביאר בתשו' שאלה דאפי' בפה אסור אף בלא משתה, עכ"ל. דאמר רק שמשמע כך בחיבורו, אך בתשובה באר כוונתו לא כך, פי' וממילא גם בחיבורו כן יש לפרש.

ובזה מרוויח גם שאין סתירה בדברי הרמב"ם בין ההלכות לתשובות, וגם שלא קשה על הרמב"ם מזמרא דנגדי ובקרי שמיירי ללא שתיה וללא כלי זמר (וזה אחת הסיבות שהכריחוהו לבעל מע"ר לפירוש זה).

והנה, אעפ"י שסברא זו היא דבר חדש, שבכל הפוסקים מוכח שיין חמיר משלא ביין, ומי שכתב לאסור דווקא בבית המשתה מתיר שלא בבית המשתה, מ"מ מצאנו לו חבר למעשה רוקח, והוא המהר"ל מפראג שפירש ג"כ בדיוק אותו דבר.

וז"ל בנצח ישראל פכ"ג אחרי שמביא הא דנגדי ובקרי – הרי מוכח שבין על היין ובין שלא על היין אסור, והא דקאמר בטל השיר מבית המשתאות, נר' דלרבותא

הרמב"ם בשירה על היין הוא על היין בדווקא, דדווקא בזה הקלנו כי שירה על היין קילא, אך בעלמא אין היתר בתשבחות, וה"ה בטור לפי המע"ר, וזה אפי' מסתייע מל' הטור, שכתב – אבל הוא באר בתשו' שאלה דאפי' בפה אסור אף בלא משתה, וכו', אבל מותר לומר שירות ותשבחות על היין בבית המשתה, מ"מ למעשה הבנת רוב רובם של הפוסקים אינה כן כנ"ל.

שוב מצאתי שהגאון בעל שבות יעקב (בספרו עיון יעקב על העין יעקב בגיטין שם) ס"ל ג"כ שאין כוונת הרמב"ם לחלק בין כלי לפה ובין יין לשלא על היין דהכל אסור, אלא שלא תלה זה בסברא שיין קיל, רק שכיוון שכן מוכח מהגמ' בגרדאי, ע"כ לשון הרמב"ם אינו בדווקא רק משום אורחא דמלתא, ולדבריו לא תקשה הקושיא האחרונה דלעיל.

אסור לשמוח בהן, דמקורו מההיא דגרדאי, אך בדעתו הוא ממילא הכרח לפרש כדכתבנו, מפני שהגר"א כותב זאת בביאור דברי המחבר, ועל רישת דברי הטור שמשמע מהרמב"ם שבפה אסור דווקא על היין כתב ב"י שכן משמע מלשונו בהלכותיו ומעתיק ל' ההלכה ברמב"ם להראות כיצד הוא משמע כן, וכיוון שלשון השו"ע כאן היא בדיוק העתקת ל' הרמב"ם, כיצד יתכן שכוונת המחבר בכך היא לרבות לאיסור שירה בפה גם שלא על היין, כשהוא בעצמו הודה שלשון זו משמע שאין אסור רק על היין? ועל כרחק שהבין בטור שהיד והתשובה סותרים זל"ז והעתיק כדברי הרמב"ם ביד, גם ממג"א מוכח שכן הבין מדתמה על השו"ע למה הניח דברי הרמב"ם בתשו' וסתם כהלכותיו.

גם יל"ע להבנת המע"ר והמהר"ל, שא"כ אולי גם היתר התשבחות שכתב

ד. הצעת ביאור למה' הראשונים

המחמירה זכרו בדבריהם שאיסור כלי זמר הוא זכר לחורבן.

הרי"ף, דהסמיכו להא דאסור למלאות פיו שחוק בעוה"ז, וכן העתיק באמצע עניין איסור הזמר, אחר העתקת הגמ' בגיטין, את המשך הגמ' בגיטין שם שכלילא אסור כל זמן שאין מצנפת בראש כ"ג, משמע שגם איסור זה משום מיעוט בשמחה מפני החורבן.

בחיל ורעדה, הנני לנסות להציע דרך לבאר שורש מח' רבותינו הראשונים בסוגיין, ואני תפלה לאבי שבשמים שינחני בדרך אמת ויצילני מטעות.

הנה, בראש הקונטרס הבאנו דברי המשנה בסוטה שגזירת השיר נגזרה משבטלה סנהדרין, אך אעפ"כ כשנעייין נר' שכל הראשונים העומדים בשיטה

הא דמשבטלה סנהדרין. וע"כ צ"ל שהבינו בטעם דבטלה סנהדרין גופיה שהוא מצד שייכותו עם החורבן הכללי של מלכות ישראל, שביטול הסנהדרין היה שלב נוסף בו, וכל אלו הגזירות שנתחדשו בעקבות כלל הצרות בכל אותם השנים קרויות בשם כולל – מפני החורבן. וכן דייק ל' התוספתא בסוטה (טו, ג) – רשב"ג אומר, אין לך כל צרה שבאה על הציבור שאין ב"ד מבטלין שמחה כנגדה, משבטלה סנהדרין בטל שיר מבית המשתאות (ויש גירסא שמשייכת ההיא דרשב"ג למשנה הקודמת, ומשבטלה סנהדרין הוא דבר חדש), דלגי' שכאן, מפורש דביטול הסנהדרין הוא אחת מהצרות שברצף מאורעות החורבן, שבכל שלב שהחורבן התקדם יותר גזרו כנגד זה איזה ביטול שמחה.

והקשר בין טעם החורבן לחומרא שבפרטי הדין יתבאר יותר ע"י שנראה את דברי הירושלמי שפי' טעם אחר, ועי"ז בעז"ה נבוא לברר את הדברים. וז"ל הירושלמי סוטה מה. – א"ר חסדא, בראשונה הייתה אימת סנהדרין עליהן ולא היו אומרים דברי נבלה בשיר, אבל עכשיו שאין אימת סנהדרין עליהן הן אומרים דברי נבלה בשיר, עכ"ל, והמצפה שמואל על התוספתא מציין לירושלמי בריש כתובות, וז"ל הירושלמי שם (ב:) – מכאן לב"ד שהן ממנים זקנים בבתי משתיות שלהם, וכ"כ הפ"מ שם וז"ל – להשגיח על הדבר

הרמב"ם, דפתח בהל' תעניות פ"ה הי"ב – משחרב ביהמ"ק תיקנו חכמים שהיו באותו הדור, וכו', ומסיים בהי"ג – וכל אלו הדברים כדי לזכור ירושלים שנאמר אם אשכחך ירושלים וכו', ואז מתחיל בהי"ד – וכן גזרו שלא לנגן וכו', ושב ומסיים – ואסור לשומען מפני החורבן.

הרמב"ן, שסידרו בתורת האדם בשער 'ענין אבלות ישנה' יחד עם שאר דברים שמפני החורבן, ולא העתיק ההיא דסוטה דמשבטלה סנהדרין.

הרא"ה שכתב אהיהא דגיטין – שרטט וכתב להו אל תשמח ישראל אל גיל כעמים, פי', משום חורבן ביהמ"ק שיבנה ב"ב.

ריא"ז, כתב באות ד' – בעת שבאו הגייסות של רומיים על ישראל והכניעו אותם בסוף בית שני, גזרו שלא לנגן וכו' וכן גזרו שלא לעשות לחתנים עטרות וכו'.

ארהות חיים, כתב – ואסור לשורר בזה"ז בבית המשתה משום אבלות ירושלים.

טור, פתח את הסימן בל' – משחרב ביהמ"ק תיקנו שבכל דבר שמחה שיהיה בה זכר לחורבן, וע"כ אמרו וכו', ובהמשך הסי' – ואסרו כל מיני שיר.

הא דקמן, שכל ראשונים אלה כתבו הטעם דמפני החורבן, ולא הזכירו

שלא ינהגו קלות ראש בבית משתיות שלהם וכו' וכדאמרי' לעיל בסוף סוטה בראשונה הייתה אימת ב"ד וכו'. (והגר"א גורס גם בתוספתא את דברי הירושלמי דסוטה).

נמצא עפ"י טעם הירושלמי, אין ביטול השיר משום ביטול הסנהדרין כביטול שמחה בעלמא משום צרה שהתחדשה, אלא תוצאה שהתחייבה מצרה פרטית זו של ביטול הסנהדרין, שע"ז היה הכרח למנוע את בני הדור מלשורר בבית המשתאות מחסרון ההשגחה על הדבר, ומאז נותרה הגזירה בתוקפה עד ישיב שופטינו ככראשונה.

ממילא לטעם זה לא יצדק לכנות את טעם ביטול השיר – מפני החורבן, שלא צער החורבן גורם, רק סיבה מסויימת כנ"ל, והפוסקים הנ"ל שזכרו בדווקא טעם החורבן ולא ביטול הסנהדרין, ס"ל שעיקר הטעם הוא כדמשמע בתוספתא הנ"ל שכנגד כל צרה גזרו איזה מיעוט בשמחה.

איברא, דעכ"ז אין צורך לומר שס"ל שליתא כלל לטעם הירושלמי, דלעולם אימא לך דהא והא איתא, אך נקטו הטעם העיקרי יותר.

ובזה תתבאר בעז"ה שיטתם כראוי, שמשום חסרון ההשגחה על תוכן השירים נאסרה כל שירה אף בפה, אך דווקא שירת חולין, דווקא בזה יש לחוש

שישירו שירים שאינם ראויים, אך כל שהוא דברי שבח לקב"ה אין איסור כלל, ומשום חלק צער החורבן שבזה, משום זה ביטלו שמחה כנגדו, וזוהי השמחה היתירה דכלי השיר, וגזירה זו לא תלויה כלל בתוכן השירים, דאינה מחשש שידברו נבלה בשיר, רק הוא למעט עצם השמחה, וממילא יאסר זה גם בשירת תשבחות, שמצד גזירה זו תוכן השיר לא מעלה ולא מוריד.

וביאור זה מדוייק ממש בריא"ז, וקודם לכן התקשיתי ממש בהבנת סדר דבריו, ועתה הוא מיושב שפיר.

דפתח בהלכה ב' וז"ל – משבטלה סנהדרין בטל שיר מבית משתאות, שנאמר – זקנים משער שבתו בחורים מנגינתם, וכל בית שמרבין בו בזמירות סופו ליחרב, וכל אוזן ששומעת הזמירות תעקר, הנגינות שמנגנין בשעה שבנ"א מושכין המשאוי וכו', בהמשך מביא הא דר' יוחנן דהשותה בד' מיני זמר, ואז חותם וז"ל – ודבר זה אסור בכל עת, ואפי' הזמר שמזמרין בפה בלי כלי זמר אסור, שנאמר – אל תשמח ישראל אל גיל כעמים, שהוא נמשך אחר השכרות ואחר המדות הרעות.

ואז מתחיל שוב הלכה חדשה וז"ל – בעת שבאו הגייסות של רומיים על ישראל והכניעו אותם בסוף בית שני, גזרו שלא לנגן בכלי זמר וכו' ואפי' לנגן בהם לתינוקות אסור.

החורבן, משא"כ החלק השני שהוא מסיבה אחרת דנבלה בשיר, ולכן בשירת תשבחות שרי.

ובן בתשובה, שם מפרט את טעם האיסור מפני רעת הרגל השיר ותולדותיו ומתיר תשבחות, לא נזכר בכל התשובה טעם החורבן, עוד משמע שם שאכן פה וכלי שיר הם כשתי גזירות, שכתב שם שאם שומע דבר טפשות בכלי שיר יש בכך ג' איסורים, איסור שמיעת טפשות, איסור שירה בפה, ואיסור כלי זמר.

ולעומתם בדברי רש"י ר"ד תוס' מאירי ר"ן לא נזכר כלל החורבן, ומלבד המאירי ס"ל לכולהו שנאסר בבית המשתה בלבד, ומתאים עם טעם הירושלמי, ויתפרש לשיטתם שדווקא בבית המשתה שיש ריבוי שמחה וכו' חיישינן, וכשם שגם קודם מינו זקנים להשגיח דווקא שם (כבירושלמי כתובות הנ"ל). וכן כל מי שהזכיר היתר תשבחות מבין ראשונים אלו לא חילק בין פה לכלי, דלא ס"ל שיש שני חלקים לגזירה אלא מפני עצם ביטול הסנהדרין בלבד, ומשום נבלה בשיר, וממילא בתשבחות שרי אפי' בכלי.

ובמאירי הוא ממש מפורש דס"ל כירושלמי, דז"ל בסוטה – כל השירים שאין בהם שבח לקב"ה אסור לזמר בהם, והם הם התחלת הפקר ושעמום, ובגיטין – כל מיני זמר העשויין לשמחת הוללות ושלא לכווין בהם לשבח

והוק' לי מאד הבנת דבריו מפני מה מחלק דין זה לשני חלקים נפרדים, ומה ההבדל בין שתי הגזירות, ומהיכן למד לחדש את הגזירה השניה, אך עתה מיושב הכל שפיר, שבתחילה באר את חלק הגזירה שמשום עצם ביטול הסנהדרין שע"ז נאסר אפי' שיר בפה, וטעמו כדפי' בסוף אותה הלכה – שהוא נמשך אחר המדות הרעות (ומכללא נשמע שיודה בתשבחות דשרי).

ואז מתחיל לבאר חלק הגזירה השני דכלי זמר, דזה אסור בכל גוונא ולא מטעם שימשך אחר מדות רעות רק מפני צער החורבן, ונכלל ביטול הסנהדרין במש"כ 'והכניעו אותם', שגם זה שלב בהיכנעות מלכות ישראל, ולכן סיים שאפי' לנגן לתינוקות אסור להורות שהוא איסור מוחלט דלא כשירה בפה שהתרנו לנגדי ובקרי (ועיין לקמן סי' ז' שם נתבארה שיטת ריא"ז ביתר בהירות ועם כמה שינויים).

ובן ברמב"ם נר' לדייק כדברינו, שפתח דבריו באיסור כלי שיר וז"ל – וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיעי קול של שיר אסור לשמוח בהן ואסור לשומען מפני החורבן. ואז ממשיך – ואפי' שירה בפה וכו' והיתרא דתשבחות, ולמה שביארנו הוא מיושב שפיר שחתם בטעם 'אסור לשומען מפני החורבן' מיד אחר איסור כלי שיר, קודם שהחל לבאר איסור שירה בפה, דדווקא זה החלק הראשון הוא מפני אבלות

הבורא ית' או לצד מצוה, אלא דרך קלות ראש ותענוג במיני מאכל ומשתה, אסור לשומעו ולהתשעשע בו, בין שנעשה הזמר בכלי בין שירה ע"פ.

ה. בירור בדעת רש"י בעושה פסוק כמין זמר

לעיל פירשנו בדעת רש"י באיסור עושה פסוק כמין זמר, שכתב רש"י שאסור מפני שקוראו שלא כנגינתו שהוא נקוד בה, שאין הכוונה נגינת הטעמים כ"א פיסוק הטעמים יעוי"ש.

גם דוחק לפירושו שנמצא שהאיסור הראשון והשני שווים, ששניהם הוא איסור לשחוק בפסוקים, ולמה חילקתם הברייתא לשני איסורים, ואפיקתייהו בשני לשונות.

ובאופן שכותב – מאן דמכוין לשבוחי ביה לקב"ה דרך ניגון, לפירושינו גם רש"י מודה בזה דשרי, ולא אסרינן רק שיר שמעוות התיבות ואת פיסוק הפסוק בצורתו.

והנה נ"ל בס"ד להביא ראיה שבכה"ג מודה רש"י דשרי, מההיא דסוף מגילה 'כל הקורא בלא נעימה', ופרש"י שם – כגון טעמי המקראות, עכ"ל. ולכאור' עפ"י הבנת הרמ"ה דלרש"י אין מותר לקרוא פסוק רק בנגינת הטעמים, מהו כגון טעמי המקראות שכתב רש"י, היה לו לכתוב – היינו טעמי המקראות, אך נר' שכאן מדוייק כדברינו, שכל נגינה שהיא כגון ומעין הטעמים ג"כ שפיר דמי, וכפירושינו מוכח גם בשדי חמד (אס"ד מערכת זי"ן אות י"ב) עיי"ש.

אמנם מצאתי ביד רמ"ה שנר' שלמד ברש"י אחרת, ואעתיק לשונו – ת"ר הקורא פסוק משה"ש ועושה אותו כמין זמר, אפי' לשורר בו לקב"ה, שלא ניתן אלא לקרותו בטעמים שבו ולא דרך זמר. ויש לפרש דהני מילי מאן דקרי לה דרך שחוק, אבל מאן דמכוין לשבוחי ביה לקב"ה דרך ניגון שפיר דמי, ומלתא צריכא עיונא, עכ"ל. ואח"כ מפרש את האיסור השני כרש"י שעושה שחוקותיו בפסוקים.

נראה שהבין את דברי רש"י כפשטן, שאין מותר לקרוא שום פסוק בנגינה אחרת מאשר נגינת הטעמים, ולא מסתבר ליה להחמיר כ"כ ונוטה לפרש שהכוונה דווקא דרך שחוק, ואעפ"י לא מחליט להלכה להקל.

והנה, להבנתו ברש"י יקשה כל אותם המקורות שהבאנו שמוכח שמצוה לשורר מזמורי תהלים בכל מיני אופנים,

ו. 'תורה חוגרת שק' בפיוטים

שבזה אמדינן שישיר באופן הראוי דבהאי גופא קעסיק.

אך לפי"ז ק' טובא, דהא היתר התשבחות שמוסכם מכל הפוסקים הותר במפורש במקום המשתה ועל היין בכל מקום וזמן שהוא, והפוסקים לא צמצמו כלל את סוג התשבחות, ואעתיק ל' הגאון בזה – ואומרים דברי שירות ותושבחות לפני הקב"ה וזוכרין אותותיו וחסדיו עם ישראל מקדם, וקיווי גילוי מלכותו והבטחותיו הטובות, ובשורות נחמות שבשרו הנביאים את ישראל, ופיוטים הרבה על אלו הדרכים וכיוצא בהן, עכ"ל. וכיצד באו המהרי"ל והמג"א להחמיר כ"כ בדבר שמפורש בכל הפוסקים להיתר?

אך אח"כ ראיתי בשו"ת להורות נתן (ח"ד סי' מ"ה) שמפרש לגמרי אחרת, דהפיוטים שזכר מהרי"ל לאיסור, לא מיירי בפיוטים כשרים שאסרי' שירתם במשתה מתוך חשש שיזלזלו בהם, אלא בפיוטים שנתחברו לשם שמחת המריעות, שבהם גופא יש פסוקים בצורה מזולזלת, ואסר לשוררם מפני שעצם שירתם היא זלזול בפס' דומיא דמה שעושים בשירת אודך וכו' שזכר בסמוך, וזהו שהוסיף המג"א שיש לשיר דווקא פיוטים שנתקנו לסעודות שבת וכיוצ"ב ניגונים כשרים, ולא כל מיני פיוטים שנתחברו לשמחת מריעות בעלמא, ולא הקפידו מחברייהם על כבוד הפסוקים כראוי.

הנה המג"א (תק"ס סק"י) הביא מהרי"ל (בליקוטים אות י"א) שנר' שמחמיר הרבה יותר מכל מה שנתבאר בפנים באיסור זה, והועתק מג"א זה בכל הפוסקים שאחריו להלכה, וז"ל – כתוב בליקוטי מהרי"ל שלא כדין הוא שמשוררין במשתה אודך כי עניתני וכהאי גוונא כמה פיוטים לשמחת הריעות, כי אז התורה חוגרת שק ואומרת עשאוני בניך כמין זמר, אך בביהכ"נ לרגלים מצוה לזמר וכו' עכ"ל (מהרי"ל), ונ"ל דלא שרי אלא אותם השירים שנתקנו על הסעודה כגון בשבת, אבל פיוטים אחרים אסור, עכ"ל מג"א.

הנר' מדבריו שמחדש לאסור לא רק פסוקים אלא גם פיוטים, כל שתכלית ניגונם הוא לשמחת מריעות, ומוסיף מג"א עפי"ז לאסור לשיר פיוטים זולת אלו שנתקנו לאותה הסעודה כגון בשבת.

ונבוכותי הרבה בהבנת הדברים, דנר' בטעם הדבר שכל שהוא פיוט מעניין דברי קדושה, ושבתות הקב"ה בכלל, כשמשוררים זאת באופן האסור איכא משום תורה חוגרת שק, ד'תורה' לאוו דווקא כ"ד ספרים, ומדחיישי' שבשירה במקום שמחה יזולזל תוכן השירים, אסר המג"א כל פיוטים שהם מלבד המיוחדים לאותה שמחה וסעודה

ולפי"ז הכל אתי שפיר וא"צ לחדש מח' בין מהרי"ל לכל הפוסקים, ולא לחדש ששייך תורה חוגרת שק בפיוטים וכו'.

ז. בירור בגזירת אירוס (מין כלי שיר)

בין במנא, ומה מקום לגזירה נוספת על כלי שיר פרטי, וליכא למימר שבתחילה גזרו רק על אירוס, ואח"כ הוסיפו לאסור אף שאר כלי שיר, ודלא כסדר המשנה, ראשית, דהא מפורש במשנה שגזירת הזמרא היא משבטלה סנהדרין שהוא מ' שנה קודם לתורבן, ואילו גזירת האירוס נגזרה בפולמוס של אספסינוס שהוא סמוך לתורבן (עיינן סדר עולם פרק ל'), שנית, דהא חזי' בגמ' שהאמוראים שהיו הרבה אחרי ב' הגזירות חששו משום כלי דמיחלף באירוס, ולא אסרו בפשיטות מדין כלי שיר, הרי שהבינו שיש בגזירת האירוס תוספת דליכא למגמרה מהגזירה הכוללת של הזמרא.

והנה קושיא זו בהבנת פשט דברי המשנה ודאי שדורשת יישוב, ולכך נפלאתי מאד שעד עתה טרם מצאתי מי שנדרש לקושיא זו, ואף לא מצאתי איזה מפרש אחרון שיעיר בזה, והראשונים שהביאוהו להלכה העתיקו את ההלכות כסדר הגמ' ולא הסבירו דבר על היחס שבין גזירת האירוס לגזירת הזמרא, ואף גם זאת קשה שגם זה מצאתי בג' ראשונים בלבד – סמ"ג (מצוות מדבריהם ב'), רמב"ן (תורת האדם בסוף עניין אבלות ישנה), וריא"ז (סוטה שם), אך מלבדם העתיקו כל

הנה העירו את תשומת לבי למשנה בסוטה מט. וז"ל – בפולמוס של אספסינוס גזרו על עטרות חתנים ועל האירוס, ובגמ' שם ע"ב – מאי אירוס, א"ר אלעזר טבלא דחד פומא, רבה בר רב הונא עבד ליה לבריה טנבורא, אתא אבוא תבריה, א"ל מיחלף בטבלא דחד פומא, זיל עביד ליה אפומא דחצבא או אפומא דקפיזא. עכ"ל הגמ', ופירש"י – טבלא דחד פומא – זוג של עינבל אחד שמקשקשין בו לשיר בבית המשתאות, טנבורא – כך קורין אותו בל' לעז טנבור, והוא עשוי דפנותיו עגולות כעין נפה, וקושרין בדפנותיו חוטיין של ברזל ושוטחין על פיו עור כשהוא לח ומותח והוא מתייבש שם מאליו, וכשמכין עליו במקל דק הוא מוציא קול צלול, ויש אומנין שיודעין להכות עליו מכה אחר מכה כסדר עד שנשמע כמין שיר, מיחלף בטבלא דחד פומא – זוג של עינבל שעושים בבית משתאות דומה לו בקול ואתי למעבד ההוא דגזור עליה. קפיזא – כלי מחזיק ג' לוגין, עכ"ל רש"י.

הא דקמן שבפולמוס של אספסינוס גזרו שלא לנגן בכלי שיר הנקרא אירוס, וצריך להבין, הלוא כל כלי שיר כבר נאסרו בגזירת הזמרא הכולל בין בפומא

הפוסקים שגזרו על עטרות חתנים בלבד, ואילו את האירוס שהוא חציה השני של הגזירה – השמיטו.

ואביט ואין עוזר ואשתומם ואין סומך, והוכרתי לבאר בזה כפי דלות שכלי, ואציג כאן את האופנים שהיה נ"ל בזה בעניותי, בעזרת החונן לאדם דעת.

אופן ראשון, לפוסקים שס"ל שאיסור הזמרא הוא רק בבית המשתה, נימא שגזירת האירוס היא אף שלא בבית המשתה, וטעמא דמלתא, דהאירוס יכול לעורר שמחה יתירה באופן מיוחד, ולכן זה נאסר אף שלא בבית המשתה, כל' התפא"י על המשניות שם - דאווש מילי דשמחה, אלא שרש"י, שהוא מהעומדים בשיטה שנאסר רק בבית המשתה, כתב במפורש שאף אירוס נאסר רק בבית המשתה (אף שלשונו היא רק – זוג שמקשקשין בו לשיר בבית המשתאות, מ"מ אם זהו כל החידוש שבגזירה זו שנאסר אף שלא בבית המשתה, לא היה לו לכתוב כן, ודוק), ולמעשה נוכל להשתמש בשוב זה רק בדברי הסמ"ג, אך הרמב"ן וריא"ז הלוא ס"ל שכל כלי זמר נאסר בכל מקום, וליתר הראשונים שס"ל שנאסר רק בביהמ"ש עדיין יקשה עצם מה שלא העתיקו כלל את גזירת אירוס, דהלוא למתבאר כאן הוא נפק"מ למעשה.

אופן שני, דשאר כלי שיר מותרים לשמחת חתן וכלה, ואילו אירוס

נאסר אף בשמחת חתן וכלה, דזה מגדיל השמחה יותר מידי, ולביאור זה יומתק הא דגזרו זה בחדא מחתא עם גזירת עטרות חתנים, דבאמת שניהם מעניין אחד שהוא מיעוט בשמחת הנישואין, אלא דלפי"ז צריך לפרש ההיא דרבה ב"ר הונא עבד ליה לבריה, לשמחת נישואיו, ובכה"ג דרך הגמ' לנקוט עבד להילולא דבריה, אך עבד ליה לבריה משמע שעשאו לבנו קטן לשחוק בו, ועוד, דלעיל נתבאר שאין היתר הכלי שיר בחתונה מוסכם על כל הפוסקים, ויש כו"כ ראשונים שהשמיטהו, והבאנו לבאר שהוא בדווקא (וכן הסכים בשיטתם הגר"י ליברמן שליט"א במכתב), ואף הפוסקים שכתבוהו כן, נר' מלשונם שהוא חידוש מסברא אך אינו מפורש בש"ס, ולמשנ"ת כאן הלוא הוא מפורש יוצא מסוגיא דידן דאין הבנה לגזירת אירוס ללא זה, אך מלבד כ"ז, כל הנ"ל הוא רק בביאור היחס בין גזירת הזמרא לגזירת אירוס, אך אכתי נשאר קשה השמטת הפוסקים, דהא לביאור זה בוודאי שהיה לפוסקים לכתוב זאת בין האיסורים דזכר לחורבן בחתונה והוא נפק"מ יום יום, ולא מבעיא שלא ראינו שיפקד מקום התוף (פויקער) בחתונות, עוד אפי' בירושלים שנהגו איסור בכל כלי זמר בחתונה, בתוף משתמשין כן, וכיצד יתכן שנשנתה הדבר כ"כ מהפך אל הפך.

אופן שלישי, והוא הנר' המיושב שבפירושים, שאירוס באמת אינו

נחשב בכלל כלי שיר, דהכלים שנאסרו משום שמחה, הינם דווקא כאלה שיכולים לעשות ניגון שלם, כרוב כלי השיר שיכולים להוליד צלילים שונים, ועי"ז אפשרי לבנות שיר, אך כלי כמו המדובר פה, דהיינו מעין פעמון או תוף (קלינגער פויקער וה"ה פייפער), שהוא כלי שיכול להוציא רק קול אחד, וכל שאפשר הוא לחזור על קול זה שוב ושוב, ולכל היותר להשמיע את הקולות בהפרשי זמן שונים באופן שישמע מעין קצב של שיר, אך שיר ממש אינו, כזה כלי אינו בכלל שאר כלי שיר, שאין בכוחו להשמיע שיר, וכן חזי" גם ברש"י, שז"ל – ויש אומנין שיודעין להכות עליו מכה אחר מכה כסדר עד שנשמע כעין שיר, הרי דצריך לכך אומנות מיוחדת, וגם אז כל שישמע הוא רק כעין שיר, אך לא שיר ממש, כנ"ל. ואין זה בסתירה למה שהבאנו שכלי זה מרבה שמחה ביותר, דזה דווקא בהצטרפו עם שאר כלי זמר, אזי על ידו אפשרי לאוש מילי דשמחה, אך כשהוא בפנ"ע, אדרבה, הוא גרוע מכל כלי שיר.

נמצא לפי"ז, שמשבטלה סנהדרין גזרו על כל כלי שיר, ולא היה האירוס בכלל, דמאחר ואין האירוס בפנ"ע יכול לעורר שמחה, אחר שאסרנו שאר כלי שיר, שוב אין למה לחוש בנגינת האירוס, שהרי הוא לבדו איננו יכול לנגן שיר, ובפולמוס של אספסיינוס הוסיפו להחמיר ואסרו אפי" אירוס.

ומה שהפוסקים השמיטוהו, הוא מאחר שסתמו וכתבו שאסרו כל כלי שיר, וממילא הכל בכלל, דפשוט שמסברא לא היינו יכולים מעצמנו לומר כזה חידוש לקולא ולהתיר פעמון ותוף, דס"ס כלי שיר הם, ובפרט יישוב עי"ז ל' הרמב"ם שהאריך בלשונו וכתב – וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר, וכל מיני זמר, וכל משמיעי קול של שיר אסור לשמוח בהן וכו', וכבר עמדו האחרונים על הלשון היתירה שבדבריו, דאחר שכבר אסר לנגן בכלי שיר, למה צריך לחזור ולומר – כל משמיעי קול של שיר, ועתה לדברינו הוא מיושב טובא, דתחילה כתב סתם כלי שיר, ואח"כ הוסיף בפירוש כל משמיעי קול לרבות אירוס וכדו', דהוה ס"ד דגריעי משאר כלי שיר, קמ"ל שגם זה בכלל, ובכך בעצם כתב את גזירת האירוס, וממילא מיושב בכך הטעם שנקט הוא ועוד פוסקים שהאסור הוא מפני החורבן, ולא נקט משבטלה סנהדרין כמפורש במשנה, לפי שרצה לכלול בכך גם את גזירת האירוס שהייתה יותר מאוחר סמוך לחורבן.

והיוצא מזה חומרא, שעתה למעשה אסור להשמיע קול גם בכלי שלא יכול לעשות ניגון, רק חוזר על אותו צליל שוב ושוב, ועד שבאנו לדון לעיל על הניגונים שעושים בטלפון או בצלצול הת"ת, יש לדון גם על צלצול פשוט כקול הפעמון, אלא שבזה ודאי מסתבר שלא נאסר רק כשמשמיעים בו את הקול לשם ניגון, אך

שני, היינו פולמוס של אספסיינוס, וכן הא דמסיים ואפי' לנגן בהם לתנוקות אסור, הוא מהגמ' על אתר בעובדא דרבה ב"ר הונא דעבד לבריה טנבורא.

אלא שבביאור מהות הגזירה, נר' שנוטה מדרך כל המפרשים ולא מפרש זאת כאיסור על כלי שיר פרטי, שהרי כתב שגזרו על כלי זמר שהם כעין תופים וכנורות, ובשלמא כעין תופים עולה בקנה אחד עם ביאורי שאר מפרשים, אך כנורות הוא דבר חדש, דהא כנור הוא כלי זמר גמור ואינו גרוע בכל דהוא מכל כלי זמר אחר, והנר' מכך שריא"ז למד שבגזירת האירוס כלולה הגזירה על כל כלי זמר, ועיין לעיל שם שכן פרשנו מתחילה את דעתו, שהייתה גזירה ראשונה על שירה בפה משבטלה סנהדרין משום נבלה בשיר, וגזירה שניה בעת החורבן על כלי שיר משום שמחה יתירה, אלא ששם פרשנו זאת כשני חלקים בגזירה אחת, ועתה העולה מדברי ריא"ז שהיו אלו שתי גזירות נפרדות עם הפרש זמן ביניהן, ולפי"ז נצטרך לפרש שאירוס דנקטו הוא אירוס וכל דעדיף מיניה, או שלא היו רגילים להביא כלי שיר ממש לכל שמחה, והכלי זמר שהיה שכיח בכל מקום שמחה בסתם היה האירוס, שהוא כלי שיר שנקל לנגן בו, ונקטו בלשונם אותו כלי זמר השכיח והתדיר בכל מקום, אך אה"נ שכל כלי זמר בכלל.

וגם לביאור זה האחרון היה זה כלי שיר שהינו פשוט וגרוע משאר כלי זמר

כשהוא לתכלית אחרת הלא אין שום הוכחה שניגון הוא זה.

אך לאידך גיסא, מסיפת הגמ' שם יוצא קולא, שהרי התרנו לעשות תוף אפומא דחצבא ואפומא דקפיזא, והטעם דאין הקול ערב דיחלף בטבלא דחד פומא, נמצא לפי"ז שסוג תוף פשוט שאין לו צליל מיוחד נעים, אין בו בית מיחוש כלל, וכ"ש לדפוק על השלחן וכדו' דודאי עדיף מפומא דחצבא ושרי.

וממילא בחתונה דשרי כל כלי שיר, כ"ש דשרי אירוס וכדו', דהא הוא גרוע משאר כלי שיר, והיכן שלא אסרנו בהם פשוט דגם הוא מותר.

אופן רביעי, והוא עפ"י העולה מדברי ריא"ז, שלאחר שמאריך בביאור איסור הזמר דמשבטלה סנהדרין עם כל המובא בגמ' שם, נגדי ובקרי, הקללות שעל השותה בד' מיני זמר, ודאסור בין בפומא בין במנא, פותח שוב בהלכה חדשה וז"ל – בעת שבאו הגייסות של רומיים על ישראל והכניעו אותם בסוף בית שני, גזרו שלא לנגן בכלי זמר שהם כעין תופים וכנורות, ואפי' לנגן בהם לתנוקות אסור, עכ"ל, ועיין לעיל סי' ד' שהתקשינו בהבנת דבריו, אך עתה הוא פשוט וברור שכאן מביא ריא"ז את גזירת האירוס ודברי הגמ' שם, דמציין את זמן הגזירה, בשונה מגזירת הזמרא שכתב קודם שהוא משבטלה סנהדרין, שכאן הוא בעת שבאו גייסות של רומיים בסוף בית

חשובים, דזו גופא סיבת שכיחותו בכל מקום, ולכן לא נפק מיניה חורבא כשתולים האיסור בו, דשאר כלי זמר רק עדיפים מיניה וכ"ש שאסורים, וזהו מה שדנו בגמ' אם טנבורא אסור משום אירוס או לא, הוא משום שאירוס הוא השיעור למטה שנתנו חכמים באיסור הכלי שיר, ממילא בבואנו לדון על כלי אם הוא משמיע קול מספיק חשוב ואסור או שאין קולו חשוב ומותר, עלינו לבחון זאת עפ"י האירוס, אם הוא כאירוס ועדיף מיניה – אסור, ואם פחות מאירוס – מותר, ואסקי' דטנבורא באמת גרוע מאירוס, וטעם איסורו כי קולו מיחלף באירוס, אך כלי פשוט אחר כיוצ"ב אה"נ דמותר.

ואם כן הוא, עלה בידינו ביאור שלא בדוחק להשמטת הפוסקים גזירת אירוס, דבזה גופא שכתבו לאיסור כלי הזמר בכך כתבו את גזירת אירוס דהיא היא, ולכן נקטו מפני החורבן ולא משבטלה סנהדרין כנ"ל.

ולמעשה אין חילוק בין ביאור זה לביאור הקודם כלל, דלתרווייהו אירוס

ושאר כלי זמר חד דינא להו, וכל שהוא למטה מאירוס שרי, ומחולקים רק בביאור הסוגיות.

איברא, דיש דוחק בפירוש זה, דס"ס אם זהו איסור הכלי זמר, למה כינוהו בשם גזירת אירוס, ולאופן השני שכתבנו לעיל הוא קצת יותר מיושב, וכן ק"ק ל' ריא"ז שנקט כלי זמר שהם כעין תופים וכנורות, מה בא לומר בתוספת ביאור זה ד-כעין תופים וכנורות, הלוא כשאמר כלי זמר הכל בכלל, ולומר שרצה בזה לבאר שאסור גם תופים אף שאינו כלי שיר גמור כנ"ל, וגם כלי זמר גמורים ככנור, הוא קצת דוחק בלשון, מ"מ לחומר הקושיא נר' שאין לדחות אף פירוש זה, והשי"ת יאיר עינינו ויראנו נפלאות מתורתו, אמן.

בס"ד נשלם כ"ח אב, יה"ר שע"י קונטרס זה נוסף כח בפמליתו של אבינו שבשמים, אמן.

השארת הנפש

מה אשיב לה' כל תגמולוהי עלי, אודה ה' מאד בפי על כל אשר עזרני שזכיתי לברך על המוגמר בהשלמת הקונטרס, ואשוב להזכיר לקורא היקר, בל יביאנו ריבוי הפרטים בדקדוק וגדרי החלכות, להישאר עם גדרי האיסור לבדו כגוף בלי נשמה, רק העיקר שיפיה בו נשמת חיים ותתחדש בו רוח נכון, לבל יהיה הקונטרס אצלו כבירור פרטי הגדרים בסעיף פרטי בשו"ע, אלא כתביעה להעמיק את ההרגשה ביחס לזכרון ירושלים.

והצטיינה הנהגה זו דיכר לחורבן בהיותה דבר הגורם להשתתפות ממש בצער השכינה באופן תמיד, ובאמת ישנן עוד הנהגות כיוצ"ב, דוה הוא בסוד מרע, ומצינו גם בעשה טוב.

דהלוא כבר כתב בשו"ע שראוי לכל יר"ש שיהא מיצר ודואג על חורבן ביהמ"ק. ועל זה ניתקן מהאר"י התיקון לומר בחצות כל לילה, עוד כתב הטור בס"ס תק"פ וז"ל – ועוד גזרו רבותינו ז"ל (מסכת סופרים פכ"א סוף ה"ג) שיהו מתענין מפני שלשה דברים בשני ובחמישי על חורבן הבית ועל התורה שנשרפה ועל חרפת השם.

ואל תאמר זה אינו אלא ליחידים, בא וראה את אשר מצאתי בספר הנהגות ופסקים הגרי"ח זוננפעלד זי"ע בתחילתו – כבר נזכר בדברי הראשונים הענין לקום בחצות לילה, ומי שהיה יכול לקום ולא קם צריך להתוודות בימים הנוראים ולקבל ע"ע אם השי"ת יהיה בעזרו שיקיים ענין זה, עכ"ל. ואף מי שאין לו פנאי (דהיינו שכך נדמה לו) או שליכו כל עמו, מ"מ יוכל לקיים את שכתב שם להלן וז"ל – סדר תיקון חצות אין לו שיעור, וסגי במה שאומר הפרקים "על נהרות בבל" ו"מזמור לאסף", עכ"ל, וזה ודאי שאפשר לכ"א לקיים, ובפרט בימי החורף שרובא דעלמא ממילא ערים בחצות, ולהגיד לכה"פ שני פרקי תהלים לא ארוכים בהתעוררות הלב, שהוא מאמץ פעוט. וע"י הכוונה הנכונה יכול לשנות את כל מהות האדם להרגיש באיזה מידה קשר יום יומי לגלות השכינה.

וגם בענין תקנת חז"ל להעלות על ליבנו בכל שני וחמישי חורבן הבית ושריפת התורה וחרפת השם, אף שכשל כוחנו מלהשתתף בצער זה ע"י תענית, מ"מ אפשר לעשות זאת באופנים אחרים, כמ"ש במשנ"ב שם – ומי שאינו יכול להתענות עכ"פ יתפלל בהם על דברים הללו, ויש מתענים מבשר ויין בהם וגם

בלילה שלפניהם, עב"ל. וכ"א יכול למעט הנאתו באלה הימים באיזה דבר שהוא רגיל, כגון לא לשים סוכר בשתיה או לאכול את הלחם ללא ליפתן, וכדומה, שכל זה לא מחליש כלל ויש בו קצת נתינת הלב לצער השכינה.

וגודל התמיהה שעולה עכשיו על פני הקורא תנער את ליבנו להתבונן עד כמה רחוקים אנחנו מהשתתפות בצער השכינה כפי שחז"ל רצו, ואולי אולי יעזור ה' שתהיה ההקפדה על איסור הזמרא שהוא איסור גמור מדינא, התחלה לקשר את ליבנו לעניין החורבן והגלות, ועי"ז גם נמשיך לעלות להנהגות נוספות שראוי לכ"א לנהוג כפי שהבאנו לעיל ויתקיימו בנו דברי המהר"ל שהבאנו בראש הקונטרס, ועתה נשוב ונעתיקם - כי המתאבלים עליה בשביל החסרון שהגיע לעוה"ז ועל זה הוא מתאבל, וכבר התבאר שכל דבר שיש בו שינוי, כמו זה הוא חוזר אל הסדר, עכ"ל, באופן שיהיה האיבול כראוי סיבת הגאולה בתכלית הארת הפנים כהרף עין ממש, אמן.

נספחים

נספח א' - זקניך ויאמרו לך

אציגה כאן בעז"ה דברים שנאמרו לי בע"פ ע"י הרבנים שבקשתים להסכים על הקונטרס.

מורנו הגאון הר"ר נתן קופשיץ שליט"א

- הרצתי לפני הרב את שאמר לי אחד הרבנים שליט"א שהתנגד להדפסת הקונטרס בזה"ל: ס'איז א קראנקע וועלט מיט קראנקע מענטשן (זה עולם חולה עם אנשים חולים), והשיב על זה הרב - רכטיג, אבער מ'דארף משתדל זיין צו זיין גיזונט! (נכון, אבל צריך להשתדל להיות בריא).
(ונעיר כאן שהנסיון מראה שעכ"פ עפ"י רוב, אלה שהורגלו שלא לשמוע מוזיקה לא מרגישים בכך שום קושי, ועיקר הקושי הוא למי שהיה מורגל מתחילה שלא כדין ואח"כ קשה לו לפרוש, ודומיא דכל הנאות העולם).
- כשאמרתי לרב את הטענה שגם אם לאמא יש עצבים חלשים וזקוקה לשמוע טייפ, שלפחות תשמע בחדר סגור, אך כשגם הילדים מתרגלים לשמוע אח"כ יהיה להם קשה להתרגל בחזרה בלי זה, השיב ג"כ - יא, מ'מאכט זאך קראנק, (עושים את עצמם חולים), גם אמר שכשמתחילים לשמוע מכל מיני סיבות עפ"י ד אחר"כ זה כבר נעשה בקביעות ואז זה כבר בגדר רגיל שאסור לכו"ע.
- גם אמר שבירושלים הוא בודאי אסור, שהרי אסרו אפי' בחתונה, ואמר שיש שרצו לפרש שדווקא בחתונה החמירו אך לא בשאר שמחת מצוה, וליתא, שהרי שלא בשמחת חתן וכלה ממילא אסור בכל מקום, ובירושלים הוסיפו לאסור אפי' בחתונה, אך שלא בחתונה פשיטא שחמור יותר, והזכיר הא דבאר הגה"ק המהרי"ל דיסקין זיע"א בטעם החומרא שהוא כיוון שבירושלים הוא כמתו מוטל לפניו, ור"ל שממילא עפ"י טעם זה אין מקום להקל שלא בחתונה.
(אך דעת הגרי"י פישר זצ"ל וכן אמר לי הגר"מ שטרנבוך שליט"א יבדלחט"א שנאסר בירושלים באופן מיוחד דווקא בחתונה).

• בעניין לטמוע בראש חודש, אמרתי לרב שיש הרבה משפחות חשובות בירושלים שנוהגים היתר בר"ח ולא מצאתי מקור ברור להיתר זה, ואמר שגם הוא אינו יודע מהיכן בא זה, ואמרתי לרב שאולי סבורים שמחמת קדושת היום יש איזו מצות שמחה דלהוי דומיא דושמחת בחגך, אך באמת מבואר שאין בר"ח מצות שמחה (כ"ה להדיא ברש"י תענית טו: ד"ה ואם התחילו), ואמר שאפי"כ בחוהמ"פ אוסר הפמ"ג (ר"ל שאף ששם יש באמת מצות שמחה אעפ"כ מחמיר הפמ"ג משום חומרת ימי הספירה, ור"ח שאין בו אפי"כ מצות שמחה בודאי שלא ידחה איסור הזמרא שהוא איסור מדינא דגמרא).

ואמרתי לרב שיש שביארו שזה נלקח מהיתר אינו רגיל דהרמ"א, מדאשכחין לגבי הרבה הלכות כמו ברכות הראה שמשלושים יום לשלושים יום אינו נחשב רגיל בדבר רק כראיה חדשה, ה"נ דכוותה, והשיב מיד שהלוא ר"ח הוא פחות מל' יום (דהלוא לעולם לא יעבור יותר מכ"ט יום בין ר"ח לר"ח), ואמרתי לרב שהלוא תוס' שאוסר ברגיל מיירי מהיכי תמצי של שמיעת זמר בשכבו ובקומו, ואם באים להקל על סמך תוס' א"צ להכות חדש שלם שדי באחת לכמה ימים, והסכים.

[ושמעתי בזה סברא שהעיקר שלא יהפך לקביעות, וכל שיש לאדם סיבה שמחמת הסיבה שומע טוב אין חשש שיהפך לקביעות שהוא יודע שהוא שומע רק כשיש איזה סיבה כגון ר"ח וכו', ונר' שזה יותר בתור גדר דאם שומעים יום כן יומיים לא, מאי חזית שדווקא יום זה כן ויום זה לא, ועי"ז יפרץ הדבר, וכשיש סיבה כר"ח וכדו' לא יבואו עי"ז להקל בשאר ימים, אך מ"מ אין זה מעיקר גדר רגיל, וכל זה הוא רק אליבא דתוס' שהביא הרמ"א, ודלא כהסכמת האחרונים וכדלעיל במקומו].

• שאלתי את הרב מה הדין באדם שרוצה ללמוד איזה שיר חדש, ורוצה לטמוע קלטת של השיר כדי ללמוד לשיר זאת, האם אפשר להתיר מדין נגדי ובקרי כיוון שאין דעתו על הנאת הזמר רק להצליח לקלוט את הניגון ובהכי טריד, והשיב דאם לומד רק התוים וכדו' בזה אפשר לומר שמתכוין רק ללמוד את השיר, אך כששומע מקלטת שיר גמור א"א לומר שאיננו מכוין גם להנאת עצם שמיעת הזמר.

הרה"ג ר' מאיר הלר שליט"א

- סיפר שבבית אביו (הגאון ר' משה העלער זצ"ל) היה טייפ והיו שומעים בו שירים בחוה"מ, ומיד לאחר חוה"מ היו מעלים את הטייפ לארון למעלה ונועלים עד חוה"מ הבא, ואפילו לשמוע דרשות בלי שום שירה לא הניח אביו זצ"ל להשתמש בטייפ במשך השנה שלא יבואו עייז אח"כ לשמוע בזה גם שירים, ורק בשנים יותר מאוחרות הקל בפרט זה.
- עוד סיפר שזוכר משנות בחרותו שפעם הייתה עצרת התעוררות בזכרון משה בעקבות פטירת אברך מבחירי בני ירושלים בדמי ימיו ועוד איזה צרות, והיו סליחות וכו', והגרי"י פ"ש זצ"ל נשא דרשת התעוררות ודבר דברים חוצבי להבות אש ממש, והדבר העקרי שעורר עליו היה מה שנפרץ נושא זה – זמרא בביתא חורבא בביתא.

הגאון האדיר הר"ר ישראל יעקב פ"ש זצוק"ל

- עוד אביא כאן את אשר הומצא לי עתה מדברים שנשמעו מפי הראב"ד הגרי"י פ"ש זצ"ל בעניין (נמסר ע"י נכדו ששמע בעצמו):
שאל אותו אחד אם גם לנשים שהתרגלו לשמוע בעת שעוסקים בעבודות הבית אם אסור להם?, [והיה נימת השאלה כאומר איך שייך לבוא ולאסור להם דבר שהם מושרשים ומורגלים בו, כאומר איך אפשר בלא זה], ענהו רבינו: ואיך אתה מבין, אנשים התרגלו עשרות שנים שהם מעשנים ואינם יכולים בלא העישון, ובאים ואומרים להם שאסור להם לעשן, זה כן מתיישב לך על הדעת?!

הגה"צ מוהר"ר בנימין רבינאוויטץ זצוק"ל

- עוד אביא כאן את ששמעתי מפי הרה"ג ר' יהושע אשר כהנא שליט"א מו"צ דהעדה החרדית דבדידיה הוה עובדא ששאל קמי האי רב גאון וצדיק ר' בנימין רבינאוויטץ זצ"ל בעניין מי שנחוץ לו לשמוע שירים מחמת חולשת עצבים רח"ל, והתיר לשמוע דווקא באופן שאחרים לא ידעו מה הוא שומע דהיינו ע"י אזניות.

נספח ב' - הערות שנתקבלו על הקונטרס

בשער ההערות ברצוני להודיע שנתקבלו עוד הרבה הערות מהת"ח שעברו על מש"כ, ודברים שראיתי שטעיתי תקנתי בגוף הקונטרס, וכאן לא הצגתי רק אותן ההערות שנ"ל שיש מה להשיב עליהן ואין הדבר מוכרע כדברי המשיג, אעפ"כ, לאהבת האמת, ולאהבת מבקשיה הבאתי את הדברים במלואם, ואח"כ כתבתי מה שנ"ל להשיב עליהם.

הערות הגאון הגראנ"פ שליט"א

המשמעות בלשונות הרמב"ם והשו"ע אינם מוכרחים, נמצא שאין לנו מן הראשונים אלא הארחות חיים לבדו שכתב במפורש שתשבחות אסורות בכלי שיר, ומאידך גיסא יש לנו כן את הסמ"ג מאירי ור"ן שכתבו היתר תשבחות מבלי לחלק דהיינו דשרי גם במנא.

ג. בעניין דעת הרמ"א, קשה מאד לטעון שהרמ"א הביא כאן חידוש לקולא ולא ס"ל כן, דאפי' אי נימא שדרכו להביא דעה נוספת אף שאינו פוסק כמותה, מ"מ בא להוסיף בזה משהו, דאף שאינו מכריע כן, מ"מ ראוי לחוש לזה וכדו', אך שיביא דעה מקילה כשהוא עצמו ס"ל לחומרא הוא כלל אינו מסתבר, ובפרט שדרך הרמ"א תמיד להיות נוטה אחר דעת תוס', ולהכריע כוותיה נגד הרמב"ם, וה"נ שהמחבר העתיק דעת הרמב"ם והרמ"א מוסיף דעת תוס' מסתבר שהכי ס"ל להלכה.

א. בעניין שירה שלא במקום משתה, מן הראוי להביא מש"כ באג"מ לתרץ ההיא דנוב"ק לפוסקים דס"ל שאין אסור אלא בבית המשתה, שהוא משום דהו"ל רגיל וכדברי התוס', וממילא שוב אין הכרח לדחות את שיטתם מהלכה, גם עי"ז אפשר ליישב את הדוחק בדברי הא"ח שמה שאסור רק בבית המשתה הוא באינו רגיל, ומה שאסור אף בעלמא הוא ברגיל.

ב. בעניין תשבחות בכלי זמר, הדיוק בלשון הרי"ף מדפתח הא דאמרי' זמרא בפומא אסור וכו' אינו מוכרח, דחד מתרי מילי נקט, דאחר שכבר השמיענו שזמרא דפומא ומנא שווים שוב אין נפק"מ בזה, כ"ש אחר שלפנינו באוצר הגאונים איתא לתשובת ר"ה גאון ולא כותב שם שום חילוק בין פומא למנא, בוודאי שגם את דברי הרי"ף יש לפרש כך ופומא דנקט הוא לאו דווקא כנ"ל, וממילא ה"ה בשאר כל הראשונים שהעתיקו ל' הרי"ף שליתא לדיוק זה, וגם

ד. יש לעיין בהא דהגמ' סוטה שם בדף מט ע"א וע"ב מביאה מה שגזרו על האירוס והוא סוג כלי זמר כמבואר בגמ' שם, וכיצד יתכן זה הרי כבר אסרו כל כלי זמר ויל"ע בביאור הדבר.

זוה אשר נ"ל להשיב בס"ד:

מתחשבים יותר בנוסח שמביאים הראשונים מנוסח שמוצאים בכת"י, אלא שהרה"ג הנ"ל טען שזה אפשר לומר אם עכ"פ נוסח הרי"ף ברור דלא כתשובת הגאון, אך כשבריי"ף גופיה זה רק דיוק שאיננו מוכרח, בודאי שיש להכריע את פירוש הדבר עפ"י התשובה שתח"י, אך אני מוסיף לשאול, ס"ס מפני מה כתב הרי"ף הא דאמרי' זמרא בפומא אסור וכו'. וכי מה תשובה היא זו שהלוא הגמ' השוותה פומא למנא א"כ אין נפק"מ, גם אם אין נפק"מ, הו"ל למנקט הא דאמרי' זמרא אסור, לשם מה כלל נקט פומא, ואינני מבין תשובה ע"ז, גם עצם הדבר שכיוון שהשוונו פומא למנא אין נפק"מ הי מינייהו ננקוט, הלוא בגמ' חזי' בפירוש שמנא יותר פשוט לאסור, וא"כ כשבאים לחדש היתר, אולי דווקא בפומא הקלנו שמסברא איסורו פחות חמור, וכפי שמצאנו למעשה שמחלק הרמב"ם לעניין על היין.

אך גם אם נסכים שדברי הראשונים הם כדברי הספר החתום ואין בידינו להחליט את הפירוש בדבריהם, הלוא באו רבותינו האחרונים ופירשו לנו, ואף האחרונים שלא כתבו כן במפורש בביאור

א. הרה"ג הנ"ל עבר בעיקר על חלק א' של הקונטרס, ועיין בחלק ג' שם הבאנו את הביאור הנזכר מהאג"מ, ועיי"ש מה שהערנו על דבריו גם מצד מה שיש להעיר בעצם הביאור, גם מצד הדוחק לבאר כן בסתמא בראשונים שלא הזכירו את החידוש דרגיל (עיי"ש בסוף סי' א' ותחילת סי' ב').

וביחס לטענה שע"ז שוב אין הכרח לדחות מהלכה את שיטת אלו הראשונים, כבר הקדמתי וכתבתי בח"א סי' ב' שם, שאעפ"י שהבאנו בח"ג כו"כ אופנים ליישב ההיא דנוב"ק אליבא דהנך ראשונים, מ"מ האחרונים שהכריעו להלכה דלא כוותיהו מכח נוב"ק צ"ל שלא ס"ל לתירוצים אלו או שחשבום לדוחק, וממילא מאחר שרוב רובם של גדולי האחרונים הכריעו כן להלכה, שוב אין בכוחנו להקל ביחס להכרעתם מחמת שנ"ל שיש תירוץ לקושייתם, דמנ"ל דלא אסיקו אדעתיהו לתירוץ זה ובפרט שאלבא דאמת יש מה להעיר בביאור זה כנ"ל.

ב. איני יודע את מידת הוודאות ביחס למקור התשובה הנדפסת באוצר הגאונים ודיוק נוסחה, ונ"ל שלהלכה

דברי הראשונים הנ"ל, מ"מ מדנקטו כן להלכה, ממילא מוכח שכן הבינו את דברי הראשונים, דמנא להו לאחרונים לחדש דבר שלא כתוב בשום מקום, אם רבי לא שנאה ר' חייא מנא ליה, דהלוא לטענת הרה"ג הנ"ל לא נשאר מבין הראשונים שמוכח שס"ל כן רק הארחות חיים לבדו, והוא דבר שלא ניתן להאמר שיפסקו האחרונים דווקא כארחות חיים נגד שאר כל הראשונים, ולא זו אף זו שהארחות חיים גופיה הוא ג"כ ראייה לצדקת הפירוש הנ"ל בדברי הראשונים, דגם הארחות חיים שהוא מדור יותר מאוחר ברבותינו הראשונים אין דרכו לחדש לדינא בניגוד לכל הראשונים שקדמו לו, וע"כ שמדבריהם גופא למד כן.

והאחרונים שכתבו כן בפירוש הינם הדברי חמודות, המהרש"ל, השל"ה, הגר"י מליסא, והחת"ס, ולחומר הנפק"מ אפרט ואפרוש את הדין כשמלה.

הדברי חמודות כתב דבריו בביאור דברי הגאון שהובא ברא"ש וז"ל בעניין המנהג לומר דברי תשבחות בבתי חתנים ובבית משתאות – ומיהת איכא בינייהו, דבבית חתנים כיוון שהוא לצורך מצוה שרי בכל עניין אפי' בכלי שיר, עכ"ל (ברכות פ"ה אות ה'), הרי שכותב במפורש שאף תשבחות לא הותרו בכלי שיר רק לשמחת חתן וכלה.

מהרש"ל כתב (יש"ש גיטין פ"א סי' י"ז) וז"ל – דהא עיקר כלי זמר לא

שרי אלא לשמח חתן וכלה, וכ"ש זמרא דפומא, ע"כ. ודבריו הם לעניין להתיר לשמחת חתן וכלה גם שירים שאינם תשבחות, הרי שמשווה את ב' האיסורים – זמרא דפומא באינם תשבחות, וכלי זמר, וטוען שכשם שהתרנו כלי זמר לצורך שמחת חו"כ, כמו כן, וכ"ש שיש להתיר גם זמרא דפומא, ואם תשבחות מתירים כלי זמר בכל מקום מהיכן מתחילה ראיית מהרש"ל שבחתונה הקלנו יותר, דכל עוד לא הוכחנו ששרי בחתונה שירים שאינם תשבחות, ע"כ מה שהתירו שם בכלי זמר הוא דוקא תשבחות, והלוא זה מותר בכלי זמר בכל מקום ואעפ"כ שירים שאינם תשבחות אסור, אלא ע"כ שהבין שבעלמא תשבחות אסורים בכלי שיר, ורק בחתונה התירו אף בכלי שיר, ועי"ז בא לטעון שא"כ כ"ש שיש להתיר שירים שאינם תשבחות שהוא איסור פחות חמור מאיסור הכלי זמר שהתרנו.

השל"ה הק', כתב במפורש (תענית, נר מצוה) וז"ל – ואסור בין בכלי בין בפה, אם לא שמשורר בפה דברי שירות ותשבחות, ואין היתר אלא לשמח חתן וכלה ביום חתונתם, אז מותר אף בכלי שיר, עכ"ל.

רבינו יעקב מליסא (בשו"ת סי' ד') כתב וז"ל – וראשונה על דבר העוגב בשבת, שתלה ההיתר בשבות במקום מצוה, איני רואה בזה שום סרך מצוה, ואדרבה איסורא איכא ואפילו בחול, שהרי דעת הרמב"ם והמחבר דזמרא דמנא

וא"צ להדגיש זאת שנית. ושיכתבו במפורש שתשבחות שרי אף בכלי זמר לא מצאנו אלא למהר"ל (נצח ישראל פכ"ג), ומהר"א אזולאי (בהגהות על הלבוש סי' תק"ס), והוא פשוט כביעתא בכוחא לכל יודע דת ודין שכשמוחד גיסא הד"ח, מהרש"ל, של"ה, הגר"י מליסא, והחת"ס, ומאידך גיסא מהר"ל ור"א אזולאי, שהלכה כרוב בנין ורוב מנין הנ"ל, ומן הסתם אף למיחש לא היינו מחמירים בגוונא כזה כדברי המועטים.

ובדעת הב"ח קשה להכריע כיצד ס"ל בזה, שבתחילה כתב שכל האיסורים שהזכיר הטור אליבא דכל המ"ד (רש"י תוס' רמב"ם) הכל הוא רק בשירים שאינם תשבחות, וא"כ יוצא שאף אופני האיסור בכלי זמר ועל היין הם ג"כ רק בשירים שאינם תשבחות אך בתשבחות הכל שרי, אך בסוף דבריו כתב וז"ל – וכל שכן דאסור לשמוע כלי זמר, ולפיכך יש להזהיר על המקילים לשתות בכלי זמר ואפילו בשבתות ויו"ט, דלא התירו אלא בחופה משום שמחת חתן וכלה, עכ"ל. ומהל' המוחלטת שנקט נר' דלא מיירי דווקא בשירים שאינם תשבחות אלא בכל גוונא, וכן מה דנקט בשבתות ויו"ט ודאי שלכו"ע אסור כשאינו תשבחות אף ללא כלי זמר, ואם בכזאת שירה מיירי יש למחות בהם גם ללא כלי זמר, לכך הנחתי את דעת הב"ח לע"ע ולא מניתי לא עם המחמירים ולא עם המקילים.

אסור אפי' שלא על היין, רק ממה שהתירו גבי חתן וכלה משום שמחת מצוה, מזה המציא שגם בתפילה מותר משום מצוה, ודמיונו כוזב לקרב המרוחקין זמ"ז וכו', ואפי' בחול אסור משום זמרא דמנא, הואיל ואין השמחה מצוה וכנ"ל, עכ"ל לענייננו, הרי שאעפ"י שמירי לנגן בתפילה שכולה שירות ותשבחות ס"ל דאסור משום זמרא דמנא לפי שלא התירו אלא לשמחת חתן וכלה, מפורש כנ"ל.

מרנא חת"ס זי"ע (שו"ת ח"ו סי' פ"ט) וז"ל – ובלאה"נ נר' דמשחרב ביהמ"ק נאסרו זמרא דמנא לגבוה ומקרא איך נשיר שיר ה' על אדמת נכר וכו', ולא קאמר לפני בני נכר, אע"כ על אדמת נכר נאסר בכל גווני, והיינו במנא, דזמרא דמיירי ביה קרא על ערבים בתוכה תלינו וכו', אבל בפומא דליכא ביה בסומי קלא וליכא ביה שמחה יתירה כולי האי, וגם עיקר מצוה בביהמ"ק היה בפומא, ע"כ נשאר גם הוא לאלוקינו במקדש מעט, אע"ג דלהדיוט שרי בדבר מצוה לשמחת חתן וכלה עגומי הגלות, אבל לגבוה נאסר שאין שמחה לפניו מיום שחרב ביהמ"ק בעו"ה, עכ"ל. הרי שאין לשבח לקב"ה בכלי שיר כלל, ורק לצורך שמחת חתן וכלה התירו.

ושאר האחרונים לא פרטו בזה וממילא אין ראייה שלא ס"ל ג"כ כך, ובפרט אם הבינו כהבנתינו את דיוק דברי הרמב"ם והמחבר, הרי זה מפורש במחבר

ג. ראשית יש להעיר שנידון זה דבירור דעת הרמ"א, אינו משפיע באופן חריף על המסקנות שהעלנו בנידון, כי אפילו אי נימא שדעת הרמ"א היא אכן כתוס', מ"מ הלוא הבאנו לעיל במקומו רשימה של י"ד אחרונים שהיו לאחר הרמ"א ופסקו להלכה דלא כוותיה וביניהם כל עמודי הפסק שמפיהם אנו חיים בכל מקום, ויש כו"כ מקומות בשו"ע שהסכמת האחרונים היא דלא כרמ"א, ובפרט כשזה באופן כ"כ חריף, נחשבת דעת הרמ"א כדעת יחיד שלא התקבלה להלכה.

ובבר השל"ה הק' העיר שהפוסקים נקטו דלא כתוס', וז"ל – ואף שבטור סימן תק"ס כתב משם התוס' וכו' מ"מ כל הפוסקים סתמו דבריהם, משמע דסבירא להו בכל עניין אסור, וכן מסתבר דלא גרע מהא זמרא דגרדאי דאסור, עכ"ל השל"ה.

ולגוף הדבר, האמת אודיע שאני מתיירא לכנוס בזה, דנידון זה נוגע לכללי הפסק וההכרעה וכו' וכדי לדון בכך צריך בקיאות רחבה בש"ס ופוסקים וקבלה בדרכי ההוראה והפסק, ואני אפרוה שלא פתח עיניו ואיך אכנוס לפנים ממחיצתי לדבר בזה, ובפנים בסה"כ העתקתי את דברי האחרונים בכללים, אעפ"כ אכתוב מה שעלה בידי בעניין זה, כתלמיד היושב לפני רבו, ואולי יעלה בידי איזה מראה מקום או סברא ישרה שיהיו לתועלת לת"ח שיבואו לעיין בסוגיא זו.

הנה בח"ג בבירורי שיטות הבאנו מהפמ"ג שלא די שאין בל' הי"א שברמ"א הכרעה, אלא אף ס"ל לרמ"א גופיה שדינו כסתם ואח"כ י"א דהלכה כסתם דהיינו שס"ל בכה"ג שהלכה כמחבר, אולם, בהמשך הכללים שם מצאנו תוספת ביאור לכוונת הפמ"ג בדבריו אלו, וז"ל בכללים בשו"ע או"ח אות כ"ה – שו"ת עבודת הגרשוני סי' מ"ו כתב כמ"ש באות כ', כל זמן שאין הרמ"א כותב וכן עיקר וכדומה, באיסור והיתר לכתחילה לאסור ודיעבד או שעת הדחק שרי, וברכה שכותב וי"א שאין לברך י"ל לקולא חומר לא תשא, וכשכותב י"א לברך פשיטא שאין לברך, ונפק"מ אם אפשר לשמוע מאחר ולכוין לצאת, וממון י"ל קים לי וצ"ע, עכ"ל, (ומהעבודת הגרשוני הוא רק הפרט הראשון שכתב, אך מה שממשיך בענין ברכות וכו' הוא דברי עצמו) הרי שאעפ"י שמחשיב זאת בחד שיטה עם הכלל שכתב לעיל דבכה"ג הרמ"א מודה למחבר, עכ"ז מסכים שלא הביא הרמ"א את דעת הי"א לחינם, אלא שהעיקר להלכה הוא כמחבר, וכי"א לעניין לחוש לחומרא, וכ"ה גם בכנה"ג (ח"מ סי' קפ"ד, הובא ביד מלאכי) וז"ל – וכשכותב וי"א דעתו לומר שחושש לסברת היש אומרין.

וא"כ צדקו דברי הרה"ג הנ"ל דודאי לא הביא הרמ"א דברי הי"א לחינם, דודאי חש להו, אך לא לעניין הלכה

נימא אנן בי"א לקולא שיש בזה איזה תכלית אף שאינה הכרעה, ולשבר את האוזן אעתיק את שכתב בכגון זה הש"ך בכללים בהנהגת איסור והיתר ביו"ד לאחר סי' רמ"ב וז"ל:

וכי תימא אם כן למה כתב המחבר או שאר פוסקים בכמה מקומות אפילו באיסור דאור' דעת היחיד החולק, יש לומר דהא תנן בריש עדויות למה מזכירין דברי היחיד בין המרובים, שאם יאמר אדם כך אני מקובל אומרים כדברי פלוני שמעת, ועוד תנן התם שאם יראה ב"ד דברי היחיד ויסמוך עליו וכו', ופי' הראב"ד לומר שאם יראה לב"ד האחרון שהלכה כדברי היחיד הראשון ויסמוך עליו, כלומר ויקבע הלכה כמותו וכו', ואם לא שמצאו דברי היחיד הראשון לא היו האחרונים יכולים לדחות דברי הראשונים וכו' עכ"ל, וכו' אי נמי משום שאולי יזדמן הדין ההוא במקום אחר שיהיה שם עוד איזה צד היתר, וכה"ג אשכחן טובי בפוסקים דמצטרפים כמה צדדים להיתר, א"נ משום שאפשר שימצא בחבורים אחרים ג"כ כדעת היחיד בעניין שיהיו שקולים וכו', עיי"ש עוד כל דבריו.

ונמצא עפ"י כל זה שאינה טענה למה כתב הרמ"א י"א זה כשכרגע אין זה נפק"מ, דיתכן שיהיה נפק"מ בזמן אחר או באופן ומקום אחר, ויתירה מזו, איתא בכנה"ג (שו"ת ח"ב סי' ג'), הובא ביד מלאכי) וז"ל, אין דרך בעל המפה ז"ל להגיה על הרב ז"ל אלא באחד מג'

פסוקה, כדחזי' בל' הפמ"ג לעיל בחריפות – וכשכותב י"א לברך פשיטא שאין לברך, וגם בעבודת הגרשוני הנ"ל, לשונו היא – הלוא ידוע שבכל מקום שאין מהרמא"י כותב וכן נ"ל להורות רק שכותב בסתם י"א, אינו בא להחליט הדעה ההיא, רק שיש לחוש לה לעניין לכתח' ושלא בשעת הדחק וכו'.

והנה, אמת דכל פוסקים אלו מיירי בי"א שמביא הרמ"א לחומרא, או שעכ"פ יש צד חומרא שנתוסף עי"ז, משא"כ בנידון דידן שהי"א הוא לקולא. ואף שאליבא דאמת יש בשיטת תוס' חומרא כלפי שיטת המחבר, שלמחבר שירה בפה מותרת כל שהוא אינו על היין, ואילו לתוס' אסורה שירה בפה אף שלא על היין אם הוא רגיל, מ"מ בל' הרמ"א א"א ללמוד על חידוש לחומרא זה, אדרבה, מלשונו משמע שאף ברגיל אינו אסור רק בכלי זמר, דעל רישת דברי המחבר לאיסור בכלי שיר, כתב הרמ"א – וי"א דווקא מי שרגיל בהם, כגון המלכים שעומדים ושוכבים בכלי שיר, ואף שאליבא דאמת ודאי שאין זה בדווקא, מ"מ ליכא למימר שתכלית הרמ"א בהגהתו היא להשמיענו שיש לחוש להחמיר ברגיל אף בפה שלא על היין, דהלוא זה ליתא בדבריו כלל.

מ"מ ישמע חכם ויוסיף לקח, כשם שכתבו הפוסקים הנ"ל בגוונא שהי"א לחומרא שאין הכוונה להכריע כן רק לתכלית אחרת כגון לחוש לכתח', כמו כן

פנים וכו', הפן השלישי – סברא שלא הוזכרה בב"י כלל, הרב המפה מגיה בין שהיא הלכה בין שאינה הלכה להודיע לנו הסברא, עכ"ל. כ"ש היכא שתיתכן מכך נפק"מ באיזה זמן או אופן.

ד. תשואות חן חן להרה"ג שליט"א על הערה זו, ועי"ז ניתוסף סימן שלם בקונטרס בסוף ח"ג, ועיי"ש שאכן לא מצאתי עד כאן לשום ראשון או אחרון שיעיר בזה, וזכות הרבים תלוי בו.

נספח ג' - פנינים יקרים

ובו איזה דברים שלקמתי לעורר הלבבות בעניין איסור הזמרא

- מה שלא היה כלי זמר אצל הסעודה [באחשורוש], י"א וכו', ויתכן שהסעודה היה בלי אונס שלא להעביר ישראל על דתם באונס, רק מרצונם הטוב, וכמ"ש לעשות כרצון איש ואיש כרצון מרדכי והמן, וישראל גזרו על עצמן מיום החורבן בשיר לא ישתו יין, ואם היו שם כלי זמר לא יבואו ישראל על המשתה.

(מהר"ם שי"ף בדרושים נחמדים הנדפס בסוף חולין, הובא בקונטרס אל גיל כעמים עמוד ל"ט)

- והוא, דקרא בשיר לא ישתו יין לא מיירי באיסור שיר כלל, דהא פשיטא דישראל בגלות לא יקבעו עצמם לשורר שירות וערבה כל שמחה בעו"ה, אך כשהגוים משוררים אוסר הקרא באותו שיר נמי לא ישתו יין אע"ג דהשיר לא נעשה לצורך ישראל וכו'.

(חתם סופר גיטין ז' ע"א)

- משבטלה סנהדרין בטל השיר, עיין פרש"י, והראשונים עם הגאון הרי"ף הבינו בזה המאמר כוונה וביאור נפלא, והוא, בגמ' דר"ה אמרו שם דאדם נידון בר"ה, ור"י חולק ואומר דאדם נידון בכל יום, ואמרינן שם כמאן מצלינן האידנא אקצירי ומריעי כמאן כר' יוסי, ולכאורה קשה האי פיסקא, הא הלכה כרבים, והם רבנן דאמרי דנידון בר"ה.

אבל הראשונים עשו פשר דבר דשניהם אמת, דבזמן שהיו יושבים סנהדרין בלשכת הגזית ובכל פלך ופלך היו כסאות למשפט, וכל זמן שיש דין למטה אין דין למעלה, לכך לא היה אדם נידון רק בר"ה, אבל בעו"ה כשפסקו סנהדרין מלשפוט למטה אז יש דין למעלה בכל יום.

לכך קאמער הש"ס, אמת דהלכה כרבנן, אבל הם היו בזמן הבית
והסנהדרין, ולכך לא היה אדם נידון רק בר"ה, אבל כמאן מצלינן
האידינא אקצירי ומריעי, ר"ל האידינא בחורבן הבית, ופסקה
סנהדרין, אז בוודאי עבדינן כר' יוסי.

וידוע מה שאמרו ז"ל מפני מה אין ישראל אומרים שירה וכו', כי
מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי וכו', הרי בעת הדין אין
לשורר כלל, הוא שאמרו משפסקה סנהדרין ואדם נידון בכל יום,
בטל השיר, שאין לומר שירה לפניו כי ערבה כל שמחה.

(גאון יעקב על עין יעקב בסוטה נ"ד ע"ב)

מפתח

ובו רשימת סוגי הזמר והשירה שנידונו בקונטרס
ומקומם בקונטרס איה.

- א. שמיעה מהקלטה . . . . . כ - כא
 ב. צלצול הפלאפון . . . . . כז
 ג. צלצול הפעמון בת"ת . . . . . כז
 ד. לשיר עם ילדים בנן שירי חול . . . . . כד (טור ב)
 ה. שמיעת שירים לנשים כשעוסקות בעבודות הבית. . יג (טור ב) כד (טור א) סא
 ו. שירה תוך כדי שעושה איזה דבר . . . . . כג - כד
 ז. השמעת שירים בחנויות או בשוק ד' מינים . . . . . כד (טור א)
 ח. שמיעת שירים בעיה"ק ירושלים . . . . . נט
 ט. לתת לקטן לנגן בכלי זמר . . . . . נב (טור א) נה
 י. שירה סתם שלא על מנת לשמוח . . . . . נג
 יא. שירת ניגון ללא מילים שלא לשם שום תכלית . . . . . כח
 יב. ניגוני קדש דשמחה ודבקות ללא מילים . . . . . כח - כט

[סוגי ניגונים]

- יג. ניגונים שקמים . . . . . כב (טור ב) כג
 יד. נגינה המעוררת עצבות . . . . . כד - כה
 יד1 מוזיקה "חסידית" מודרנית . . . . . יז (טור ב) ובהסכמת הבר"ץ דירושלים

[שירה לשם תכלית מסויימת:]

- טו. שירה ליישן התינוק . . . . . כד (טור ב)
 מז. שירה לצורך מנוחה באמצע הלימוד . . . . . כט (טור ב)
 זו. שמיעת שירים לשם הסרת לחץ . . . . . כו
 יח. שמיעת כלי זמר לצורך התעוררות בעבודת ה' . . . . . לא (טור ב)
 יט. לנגן כדי לשמח אדם עגום נפש . . . . . לא (טור ב)
 כ. שמיעת קלטת ע"מ ללמוד שיר חדש. . . . . ס

[סוגי כלי שיר:]

- כא. דין כלי זמר שיכול להשמיע רק צליל אחד בלבד
 ועליו לחזור שוב ושוב . . . . . נד
 כב. להכות על תוף, להכות ע"ג סיר הפוך, להכות על
 השלחן . . . . . נה (טור א)

[ענייני חתונה]

- כג. כלי זמר בחתונה . . . . . ל
 כד. כלי זמר בז' ימי המשתה . . . . . לד - לו
 כה. לשיר שיר שחובר לכבוד החתן והכלה, ואין בו
 שבח לקב"ה . . . . . לז (טור ב) לח
 כו. ניגוני שמחה ללא מילים לשמחת חתן וכלה . . . . . לו - למ

[בזמנים מיוחדים של שמחה:]

- כז. כלי זמר בחוה"מ, בפורים, בהכנסת ס"ת ובברית . . . . . לב - לד

כח. שמיעת שירים בר"ח . . . . . ס

[איסור שירת פסוקים והמסתעף:]

כט. שירת פסוק בניגון דאינו טעמי המקרא . . . . . יז (טור א) ג

ל. שירת פסוק עם כינוי בשם . . . . . יח

לא. שירת דברים שבקדושה כגון קדיש וכדו' . . . . . יח

לב. שירת קטעי תפלה שאין בהם פסוקים . . . . . יח

לג. לשיר בסעודת שבת שירי קדש שאינם מהזמירות

שנתקנו לסעודת שבת . . . . . נא

לד. שירת תיבות הלימוד תוך כדי שלומד . . . . . כט (טור ב)

[הנהגות נוספות דזכר לחורבן:]

לה. עריכת תיקון חצות . . . . . י, נו, ובמכתב מהרה"צ ר"ג רבינוביץ שליט"א

לו. להתענות בימי שני וחמישי . . . . . נו - נח